

AZ UTOLSÓ ÁLLOMÁS

REGÉNY

IRTA
SAS EDE

BUDAPEST, 1908

GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALATA
IV., VERES PÁLNÉ-UTCA 16
LÉGRÁDY TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA. BUDAPEST.

ELSŐ RÉSZ.

I.

Józsa Pál reggel tért haza huszonnégyórai szolgálatból. Ugyancsak nehéz éjszakája volt: minden testi-lelki erejét próbára tevő, elcsigázó, lázas órák. A pályaudvar pirosszemű éjjelében mindenütt ott ólálkodott a veszedelem, mint valami sötétben lappangó fenevad, prédaéhesen lesve: ha csaphat áldozataira? Ugyanis egy kis baj történt: megpattant egy acélsín, kiugrott egy kocsi - s olyankor az egész vonalon megbomlik a rend, - s a vasutas tiszteknek kell a zürzavart újra harmóniába szedni, hogy a zakatoló, dübörgő, vágató vonatok a vashurokon ismét azt az óriás szimfóniát játsszák, amit mestereik a menetrendben számukra lekótáztak. Ugy szólván új menetrendet kell összeütni a vonal összes vonatjai számára; ügyelni annak pontos betartására; el nem veszteni a hidegvért a késések miatt bosszankodó, kárt valló utazóközönség háborgása közepette, amely valósággal ostrom alá veszi az állomásfőnöki irodát, ahol úgy cseng a táviró halk csilingelése, mintha csak a megfeszült, fölkorbácsolt, tépett idegek viharos láza reszketne benne végig...

A kora tavasz reggele nem üdítette föl a fiatal hivatalnokot, amiközben lakására sietett, a főváros szomszédságában fekvő városkában, a vonatok örökké nyugtalan, nyüzsgő, lármás szétágazó helyén. Lakása, persze a pályaudvar közelében volt, ahol a vasut tőle telhetőleg igyekezett meggátolni, hogy az ő robotosai egy kis üde, tiszta, életető levegőhöz jussanak. Haragosan gomolygó füstjével teleokádott, sűrűn alásztató kormával ellepett mindent. A pályaudvar közelében barnáló, füstösfalu házak előtt tengődő fák élete csupa tragédia. S a füstösfalu házakban lakó embereké?...

Felesége odahaza ágyba akarta kényszeríteni a kimerült, elcsigázott embert. De Pál hallani sem akart arról. Nappal - ágyban! Nem olyan törődött vénség ő! Majd csak az ebédülőben alszik néhány órát. Azonban egész délelőtt nem szállott pilláira egy lepkelibbenésnyi álom se. Ebédnél azért jó kedvet erőltetett magára: ne vegye észre a fiatal asszony, hogy bizony rosszul érzi magát.

Az étvágyat azonban nem lehet tetetni: alig birt torkán leerőltetni néhány falatot. De hogy is volna étvágya, amikor úgy ki van merülve! Akkor a délutánban reménykedett: bizonyosan aludni fog s pár órai nyugalom csodásan felüldíti... Azonban a nagy, kegyes, köszívű jótevő - a fáradók, a küzdők, a gyötrődők legnagyobb jótevője! - most is messze elkerülte. Minden tagját úgy érezte, mintha keréketörték volna - s még se vette lágy, balzsamos ölelésébe ő, a betegek gyógyítója, a szomorúak vigasztalója. Álmoság királya, akinek mindennap meg kell, meg kellene füröszteni tündértavában és ujjáteremteni az élet igavonóit a robot folytatása számára...

Végre valami zsidobongó kábulat fogta el: valami reszkető, homályos lepel borult rá. Ám e leplen keresztül is zaklató elevenséggel nyüzsgöttek előtte ébrenlétének képei: a vasutas élet tolongó, robogó kaleidoszkopja. Utasok egymásba omló zuhataga. Kattogó, vágató kocsi-sorok végtelen pusztákon, majd nyaktörő, kacskaringós hegyi pályán, alagutba be, alagutból ki. Körbe-karikába csóvált lámpások. Mozdonyok égő tűszemei, amint a titokzatos és rémekkel teli sötétségben, nőttön-növekvé közelednek egymás felé, egymással szembe... Egyszerre éles fütty segélysikoltása hasítja a levegőt, eget-földet rázó rettenetes recsegés-ropogás támad: a két lokomotív, mint két megdühödött, óriási vashurok, összeütötte rengeteg, buta fejét. Pusztulás, romhalmaz, jajveszékélés, vér és halál - szörnyű szerencsétlenség történt...

Fölriadt. Fölugrott.

Szobácskájában zöldes félhomály uralkodott. Felesége gondosan leeresztette az ablakokat, melyeken át tompán szűrődött be a közeli pályaudvar zaja. A fűtőt, mely rémlátását kísérte, most is hallotta, elbágyadóan, elhalóan. Egy pillantást vetett a falióra - az ideges, rosszálmu emberek e kinzó eszközére - s látta, hogy alig tíz perce szunnyadhatott el s máris ilyen gyötrelmes lidérc marta bele karmait az agyvelejébe...

Felesége nesztelen egérléptekkel osont a szobába s odaült a férfi mellé, aki tenyerébe hajtotta sajgó fejét.

- Pál. Te beteg vagy. Már régóta nyugtalankodom miattad. Ez nem mehet így tovább. Ezen okvetlenül segíteni kell. Eredj és vizsgáld meg magadat valami jóra való orvossal...

Józsa természetesen mosolyogni próbált, mint ilyenkor szokás. Pedig fáradtabbnak érezte magát, mint reggel, mikor a huszonnégyórás robotból hazatért.

- Dehogyan vagyok beteg, Margit, dehogyan! Hanem a kedvedért annyit mégis megteszek, hogy benézek holnap a pályaeorvoshoz.

- Nem, nem. Nem a pályaeorvoshoz. Az csak úgy kutyafuttában intéz el mindenkit. Nem is lehet többe kívánni tőle - azért a potom pénzért, ami fizetést kap. Tedd meg a kedvedért: keress föl Budapesten egy tanárt.

- Ugyan! Majd én még holmi drága professzorokra fogok költeni.

- De ha én kívánom.

A fiatal férj két kezébe fogta a szép, sápadt, hideg, komoly asszony kicsi kezét:

- Margit! Hát igazán annyira sziveden viseled te az én egészségemet?

Közelebb vonta őt magához s iparkodott gyönyörű, nagy fekete szeme mélyébe nézni. S lelkében folytatta a kérdést: Hát csakugyan szeretsz te engem, Margit? Hát csakugyan alaptalan az én botor, bolond félelmem, hogy csak a törvény köt hozzám s nem a szived? Óh, ha azt igazán megtudhatnám! Én lennék akkor a legboldogabb halandó a föld kerekiségén. Talán még az édes, boldog álmom is visszatérne. Karjaid közt úgy aludnám, mint a rábókoló füzek alatt, sziklafalak csöndjében a hegyi tó, amely vihart nem ismer, s csak az ég szelid csillagairól álmodik. Ha tudnám, hogy igazán szeretsz, Margit!...

Mit mondanak azok a néma, fekete szemek?

Viszonozzák a tekintetét. Minden különösebb elérékenyedés, föllángolás nélkül. Hiszen ilyesmi ez asszony nyugodt komolyságától ki sem telik... De gyöngéden néz rá az asszony. És nyíltan, becsületesen. Bizonyos, hogy fölösleges módon gyötri magát. Bizonyos, hogy méltatlanság tőle, amiért ezt a tiszta, elefántcsont lelket gyanúsítással illeti. Ez a szép szobor az övé. Szobor. De az övé.

S egészen fölélenkülve, fölvidulva, ruganyosságát visszanyerve kelt föl az asszony oldala mellől:

- Jól van, kedvesem. A kedvedért szakítok magamnak annyi időt, hogy beszaladok a fővárosba és fölkeresem a leghíresebb orvostanárt. A leghíresebbet! Megmondom neki, hogy okvetlenül kuruzsoljon most lábra, mert hiszen olyan idők jönnek ránk, amikor szüksége van az embernek minden csöpp erejére.

Margit kérdőn pillantott rá:

- Tehát csakugyan megkezdődik a harc? Belementek a küzdelembe?

A vasutas bólintott:

- Belemegyünk. Azt hiszem, még ma az egész országban mindenfelé megállanak a vonatok.

S heves léptekkel kezdett föl- s alájárákálni a szobában:

- Nincs többé visszatérés. Még ha a vezérek akarnák, sem lehetne visszatartani többé a föllázadt sokaságot. Az elkeseredés óriási. Lecsillapíthatatlan. Ugy vagyunk, mint az ütközetben: ha az első sor hátrálna is, a hátul rohanók taszítják előre az ágyutüzbe, a sáncárokba....

- S ha ott veszteksz mindnyájan a sáncárokban, az ágyutüzben?

A fiatal férj megállott a felesége előtt s ismét a szemébe nézett. De most nem szerelmet keresett benne. Osztályos társát kereste szenvedéseiben. A hősnőt az életküzdésében.

- Margit! Ez a szó nem a te szivedből fakadt. Ebben a kishitűségben nem ismerek rád. Ez egy árnyék, amely egy pillanatra a lelkedet átsuhant. Te az az asszony vagy, aki katonának kezébe adod a kardot, a zászlót: Eredj a háborúba! Hágj föl a bástyafokra! És én első akarok lenni a sorban, Margit.

A szép szobor mit sem szólt. Csak egy gyöngye sugár villant meg a szeme szögletében...

A vasutas folytatta:

- És te jól tudod, miért megyek én a küzdelembe. Gyerekkoromban ott sirt körülöttem a nyomorúság, amelynek évről-évre lestük a jobbra fordulását. Hogy lelkendezett az a sok gyerekes szegény családapák, - az én édesapám, - azért a hitvány pár száz forintért, amit az előléptetés jelentett számára. S mennyi ideig kellett arra mindig várnia! S mikor elérte? A mese csak hétfejú sárkányról tud: de száz torka van a szükségnek: hogy lehetett volna mindazt betömni? De mit magyarázom ezt neked? Hiszen tudod, láttad, tanúja voltál mindennek. Te is a mi családuk körében nőttél föl - te is részese voltál minden nélkülözésünknek, szenvedésünknek, csalódásunknak. S énnekem az volt a vágyam, az álmom, hogy téged kiragadjalak abból a nyomorúságból, - hogy jobb sorsot biztosítsak a számodra. Egy csinos, tiszta, boldog kis fészket, amely felett nem lebeg örökké a gond... Most már szégyellem magamat ezért az ostoba nagyozolásomért. Hát nem ugyanazt a küzdelmet találod itt is a hétköznapiakkal, amit az apám házában átszenvedtél?

Az asszony közelebb lépett hozzá, s csillapítóan intette csöndre:

- Ugyan Pál! Hát panaszkodtam én neked?

- Nem. Egy szóval sem panaszkodtál soha. Némán türtél mindig. De nekem annál jobban fáj a béketűrő némaságod, a panasztalan mártírságod... Oh, Margit, szegény, kis feleségem! Láttalak, amikor elseje táján odaültél a lámpa alá ceruzával kezében, s elkezdted csinálni a múlt hónap zárszámadását s a jövőre költségvetését. Amikor azon a lehetetlen számtani feladványon törted az édes fejecskédet: hogy lehet kiadni száz forintból százötvenet? Mikor a legnélkülözhetetlenebb dolgokról is kiderült, hogy azok mégis nélkülözhetők, - mert muszáj nélkülözni... Akkor sem ejtettél egy árva panaszt sem. Csak az ajkadba haraptál, Csak egy köny szökött a szemedbe. Láttalak, Margit, - s ez a kép üldöz mindig, mindig. S ezért megyek én, - s ezért mennek bajtársaim is a küzdelembe, - tizezren meg tizezren!

S odalépett az ablakhoz, amelyből kilátás nyílt az örök zajos pályaudvarra. A főváros felől éppen most robogott az állomásra egy gyorsvonat: hosszú kocsisora utasokkal megszufolva. A vasutas fölemelte karját, mint a tilosra állított szemafor:

- Ma éjszaka mindenfelé megállanak a vonatok! Mindenfelé az egész országban! Megállítjuk az életet, - ha nekünk nem akarják megadni, hogy mi is emberi módon éljünk.

S mintha intésének engedelmeskednék: odalenn is megtorpant a rohanó vastáltos. A sisteregve kitóduló gőz sűrű felhőbe vonta, mintha egy rengeteg szörny adná ki hörögve tüzes páráját... A vasutas megfordult és bucsuzóra nyújtotta kezét feleségének:

- Tehát bemegyek a fővárosba, az orvoshoz. Annál is inkább, - tette hozzá mosolyogva, - mert hiszen ma még vonaton mehetek, holnap meg már alighanem gyalogosan kellene bekutyagolnom. Holnap, kincsecském, gyalog utazik még őnagyméltósága, a miniszter is!

Megcsókolta feleségét és ment. Mikor a vonatra szállott, találkozott Bukóval, az öreg mozdonyvezetővel, aki akkor ballagott a gépje felé:

- No, öreg, meddig utazunk még?

A vén ember fölsóhajtott:

- Higyje el, uram, talán belé is betegszem, ha egy nap nem szállhatok majd a mozdonyomra. Nem tudok nélküle élni se... De azért huncut, aki nem tart a többivel. Azt hiszem, holnap már nem fütünk be egyetlen gépet sem...

II.

Amikor a férje eltávozott: Margit kinyitotta a szobája ablakát. Hiszen odakünn a kora tavasz enyhe verőfénye csillogott. A tavaszi nap hintette meg a világot csókjaival, melyek olyanok, mint a szűz leányajk csókjai: csak rügyet, gyöngyvirágot: ábrándot, reményt felakasztanak. A nyári nap csókja pedig olyan mint az érett asszonyé: buja, piros rózsza: édes gyönyörűség fakad a nyomában... A pályaudvaron túl a messze mezőkre, a frissen sarjadó rétekre és vetésekre nyílt kilátás. Az asszony sóvárogva tekintett a fiatalság üde színeiben pompázó sík felé: szeretne volna teli tüdővel belehelni az ifjú virulás illatát. S akkor arcába csapódott a füst...

S eszébe jutott, hogy egész életében mindig az elől a füst elől menekült. S arcába csapódott mindig, mint valami gyászfátyol, amelyet nem tud levetni soha...

Éppen ilyen kormos ház volt az is, a kisvárosi állomás mellett, ahol gyermekéveit, fiatal leánykorát eltöltötte. Az öreg Józsa Daninál, a raktárfőnöknél keresett menedéket az édesanyja, mikor korán özvegyiségre jutott: férje a vasuti postán volt alkalmazva; egyszer, éppen újév éjszakáján utazott a mozgópostával. A kegyetlen hidegben, miközben a tömérdek b. u. é. k.-os levelet rendezgette, agyonhült; s magának igazán boldog új esztendőt szerzett: a tüdőgyulladás pár nap alatt ravatalra fektette. Özvegye azután csekélyke nyugdíjból tengette a maga és kis lánya életét, atyafiuk, a raktárfőnök házában. Akinek egész szakajtó gyereke volt ugyan, de azért mégis szeretettel adott az özvegynek és árvának otthont:

- Ahol kilencen nem laknak jól, ott a tizedik meg a tizenegyedik is éhen maradhat, - mondta tréfásan, Dani bácsi, - s abban a tréfában is, mint mindenikben, volt valami igazság.

Arra pedig ugyancsak nagy szükség volt, hogy Dani bácsi ilyen tréfáskedvű legény legyen, mert a sok gyereken kívül egyébbel bizony nem áldotta meg a jó Isten. Megáldotta - s azután mindent elkövetett, hogy tőle a gyerekeit is, s azzal persze a jó kedvét is elvegye. Mert a kis fiúk, kis lányok egyre göthösködtek. Hiába: csenevész fa volt, amely őket termette, az édesanyjuk. Csenevész, temetői szomorú fűz, amely minduntalan egy-egy frissen hantolt sírhalomra hajlott. Az öreg vasutas házában alig múlt el egy esztendő temetés nélkül. Nagynehezen, hogy föl tudtak ápolni a tizenegyből hármat. Két lányt, Gizát és Piroskát. Meg a szemükfényét: a fiút, a Palit.

Ebben a környezetben nőtt fel Kéve Margit.

A kisebbik lány, a Piroska volt a kedvence. Vele szokott kiülni alkonyattájt a kormos ház ablakába, nézve az előttük elrobogó vonatokat. Az ablakban muskátlivirágok nyomorogtak; csodálatos fekete virágok; minden levelüket befestette a korom. Mikor a lányok eljöttek az ablaktól, nevetve néztek a tükörbe: olyanok vagyunk, mint a szerecsenek!

Oh, be keserű nevetés volt az!

- Látod, - bujt a nagy leányhoz csillogó szemmel a kicsi, - én szentül meg vagyok róla győződve, hogy egyszer csak berobog ide az a csodás vonat, amely őt elhozza nekem. Nem ilyen csunyán fognak zakatolni a kerekei, - csupa bűbájós muzsikaszó csendül, ahogy forognak. És nem is olyan éles, bántó lesz a mozdonya füttye, hanem édes, mély, dallamos rigófüttyülés. És nem lesz ilyen utálatos, fekete a füstje sem, - csillogó fehér fátlyat fog lengetni, csillaggal himzett fátlyat, menyasszonyi fátlyat nekem...

- Bolond vagy, Piroska, - kacagott rá a nagy leány.

- Majd meglátod. Hogy honnan jön és kit fog nekem majd hozni, - azt még igazán nem tudom. Talán Muszkaországból hoz valami rémgazdag herceget? Nem, - a muszkák olyan fagyosak, kegyetlenek, - talán még a feleségüket is kancsukázzák. Vagy Párizsból repít ide valami finom elegáns márkát? Nem, nem - a franciák olyan léhák, csapodárok! Megölne az uram mellett a féltékenység. Akkor hát Taliánországból szállít valami tüzes gavallért? Io t'amo! Világért sem! Az olaszok oly sötétek, bosszuállók - még meggyilkolna, ha csak egyet is kacsintának valaki másra!... Hát honnan is hozza hát az a bűbajos vonat az én deli lovagomat, aki mindenképpen kedvemre való lesz? Megállj! Tudom már: egyenesen Meseországból...

- Bolond vagy, kis Piroska! - rázta fejét Margit és becsapta az ablakot.

S azt akarta mondani neki: Gondolj a Giza nénédre, ostoba, kis ábrándozó! Aki szintén így leste, huszonnégyesztendős koráig leste a bűvös vonatot, amely elhozza számára Meseország aranyos leventéjét. De végre is szerencsét csinált: egy derék, becsületes, negyvenötéves özvegy ember jött el érte. Ami szerencsének annyiban volt nevezhető, mert a leány ott kész otthont talált: még butorzatra sem kellett elkölteni a hozományt, - ami különben nem is volt. Sőt három gyermeket is talált, akiket három év alatt újabb hárommal szaporított. Szóval nagyszerűen be volt rendezve az egész háztartás - s egyszer mégis csak ott hagyta ezt a tökéletes otthont, s egy gyönyörű őszi reggelen csak beállított a szülei házba. (A saját három gyerekén kívül még a legkisebb mostoha gyermekét is magával hozta, - mert hiszen csak nem hagyhatta ott az ártatlant minden gondviselő nélkül?) És miért? Mert az ura, a derék pénzügyőri biztos ivott? Oh, nem, - ezt megbocsátotta volna neki, bár sokszor a konyhapénzt is elitta. Sőt még arra is szemet hunyt volna, hogy az ura szeretőt tart, csak abba nem tudott belenyugodni, hogy a férje közte és a saját konyhaszolgálója közt ossza meg a forró szívét. Pedig hát ez a bibliában is így volt - s a derék pénzügyőri biztos csak az ótestamentumi erkölcsök édes reneszánszát akarta átélvezni...

- Szörnyűség! - sopánkodott a raktárfőnökné. És fölváltva egymás kebelére borultak a leányával és úgy sirtak. S a vége? Mi lett a vége? Hogy az elkeseredett édesanya maga biztatta a leányát, hogy térjen csak vissza az elhagyott hitvesi tűzhelyhez, melynek lángjait a tenyeres-talpas székely szolgáló is segített élesztgetni. Mit is csinálhatott volna egyebet a négy gyermekkel? Még utoljára a másik két mostohagyerek is a nyakára jött volna!...

S a pénzügyőri biztos ur? Mint az ótestamentum hívéhez illik: igen bűnbocsátó, keresztény lélek volt. Visszafogadta a kötelességétől eltántorult asszonyt. Sőt annyira ment az elégtételadásban, hogy a kövér szolgálót is elkergette. (Azóta fogadtak persze, másikat.) S még most is élnek, ha meg nem haltak...

S Margit, az okos, komoly Margit, aki az életet a maga valóságában, a maga szennyes alávalóságában szerette felfogni, kinevette, hangosan kikacagta az ábrándosan szőkehaju és szőkelelkű Piroskát. S úgy fájt neki, úgy fájt ez a kacagás, mert hiszen ő is csak azt a bűbajos, tündérországi vonatot várta, amit a kis leány...

Sőt az ő lovagja nemcsak az álmok ködös világában lebegett. Hanem valósággal létezett. Valósággal a gyorsvonaton utazott. Még pedig az első osztály bársonyülésén szokott, ez osztály utasainak hagyományos hanyag előkelőségével végigheveredni. (Arra persze nem gondolt Margit, hogy ezzel a hanyag előkelőséggel csak azok hevernek, akik életükben nem mindig utaztak a bársonyos kupében s a sors bizonyos meglepetése juttatta őket oda.)

Mert hát Isten fölvitte a dolgát az ifju Dénes Dezsőnek, aki valamikor szerény kosztos diák volt a raktárfőnök népies asztalánál. Apja, a Szalárdi grófék tisztartója, a városba küldte iskolába nagyreményű fiát, aki már ott nevezetes dolgokat mivelt. Leleplezte az ujságban az intézetet, hogy a tanár urak csak azokat a növendékeket bocsátják át az érettségig, akik náluk

vesznek magánórákat vagy szállást. Csuf botrány keletkezett: az intézet tanári karát szétszórták az egész országban. Dezső urfi is más városba, más iskolába került, ahol a tanár urak siettek neki minél hamarabb kiadni az érettségi bizonyítványt...

Hát még az egyetemen, micsoda fényes szerepet játszott! Milyen villámló cikkei jelentek meg a lapokban a kormány ellen! Csoda-e, ha nemsokára már, mint képviselőjelöltet emlegették! S éppen az a város ajándékozta meg őt mandátumával, amelynek hepehupás, macskafejes kövezetét valaha taposta, - télvíz idején is nyárias, keshedt télkabátjában, a hidegtől vörös kezeibe huhukolva...

És a leány látta az ifjút, ujszülött dicsősége ragyogó fényességében, a tömeg hódolatának rajongó ünneplésének közepette. Az ifju Hajnal istenét nem képzelhette tündöklőbb jelenségnek, amikor aranyküllös szekeren az égre hajt... Hallotta megvesztegető hangja varázsát, s oh! milyen szentül hitte minden szavát, amikor ünnepies fogadalmat tőn a szabad ég alatt, hogy minden percét a hazának fogja szentelni. Látta, amint a férfiak kalapjukat lengetik felé, s szerette volna őket biztatni: Ugy, ugy! Emeljétek vállra, vigyétek őt a diadalok szivárványos útján előre! S elszorult a szíve, mikor látta, hogy ragyogó szemmel lobogtatják kendőiket s hintik meg őt virágaikkal a leányok, asszonyok. - S akkor szerette volna őt elragadni, messze, valami lakatlan völgy zugába, ahol senkié se lehessen, csak az övé. Oh, milyen nehezére esett, hogy nem rohanhatott hozzá, hogy a lábaihoz boruljon, onnan nézzen föl reá, könyein át mosolyogva, édes fájdalmak között üdvözülve, megkérdezve tőle: Emlékszel-e rám, én aranyvirágom, én álomvilágom, aki szűz imakönyvembe rejtem minden cikketet, amiben az átkos kormány ellen mennydörögsz; aki valaha a cipődet tisztogattam, mikor a raktárfőnöknének sok volt a dolga, s nem volt cselédje? S aki legszivesebben meghalnék most a lábaid előtt. Én aranyvirágom, én álomvilágom!...

Bolond beszéd, kis leány! Neked nem szabad meghalnod: ellenkezőleg, sietned kell a táviróhivatalba, hiszen mindjárt kezdődik a szolgálatod. Mivelhogy Margit szépen kitanulta a távirda-tanfolyamot s két évi várakozás után meg is bízták egy szerencsésen megbetegedett kartársnője helyettesítésével. S a sors olyan kegyes volt hozzá, hogy neki juttatta a feladatot: hogy ideálja dicsőségét ország-világnak hirül adja. Jaj, milyen fürgén ugráltak ujjacskái a Hughues-gép billentyűin; szivecskéje versenyt kattogott a távirógéppel, amikor lezongorázta: A várlaki kerület képviselőjévé 334 szótöbbséggel Dénes Dezsőt választották. A lelkesedés óriási!...

Igen: a lelkesedés óriási volt a kerületben. Kivált a kis táviróhivatalban...

Este a tiszteletére rendezett lakomáról fáklyafénnyel kísérték az állomásra az új követet, aki nyomban vissza akart utazni a fővárosba, hogy a parlament holnapi ülésén már azon melegében megkezdje buzgó törvényhozói működését. Az állomáson egy percre kibontakozott lelkes választói gyűrűjéből s a táviróhivatalba sietett. Bizonyosan édesanyjának akar táviratozni, - gondolta a távirókisasszony, - hiszen már beszédében, mellyel a mandátumát megköszönte, oly meghatóan jelentette ki: Nem a maga diadaláért örvend a mai napnak, - de az elvek diadaláért és azért, mert tudja, hogy mikor a mai nap eseményét hirül veszi: nagyot dobban a boldogságtól egy szerető édes anyai szív...

S az ifju papirra vetette a táviratot s beadta a hivatal ablakocskáján. Egy ismert nevű, szépséges fővárosi színésznő neve tűnt a távirókisasszony szeme elé az úrlapon. Alatta ez a szöveg:

„Repülök diadalommal hozzád. Előadás után várj reám”.

A távirókisasszony elolvasta ezt a szöveget. Elolvasta egyszer, elolvasta kétszer. És még akkor sem tudta, hogyan bírja megállani, hogy nem reped meg azonnal a szíve?

De csitt! Nyugalom. Ő itt hivatalnoknő és semmi egyéb. Neki meg kell olvasni a szavakat, fölírja azok számát, a föl vétel idejét az ürlapra, bevezetni a táviratot a számívbe és azután odaülni a gép elé és pontosan lekopogtatni, a galambpostát, - a te üzenetedet a szeretődhez, én aranyvirágom, egy álomvilágom!

S a távirókisaszony kiszólt a kis ablakon:

- Tizennégy szó, az nyolcvannégy fillér és kettő a blanketta; összesen nyolcvanhat fillér...

A cigányok rárántották a Rákóczi-indulót, az éljenvihar föl harsant, a gyorsvonal tovarobogott. A kis állomás táviróhivatalát becsukták; a táviráskisaszony mehetett haza, kiülhetett a füstös ház ablakába s lemoshatta omló könyeivel a csenevész, fekete muskátlivirágokról a kormot...

De hát miért hullának a könyei? Mi oka, - helyesebben mondva: mi joga van neki sirni? Azt talán csak nem hiszi, hogy az ő álomlovagja is csak róla ábrándozik, az ő egykori cipőtisztogatójáról, örökre hűséges, alázatos rabszolgájáról? A siker hőse persze, hogy éli világát, - miért ne élne? Nem is foghatná rá senki, hogy megsiratta; egy köny sem szökött a pilláira. De nincsen annyi vízcsepp az óceánban, mint amennyi köny befelé a lelkébe ömlött...

Halkan, csöndesen valaki lépett hozzá. S egy szolid, mély, meleg hang megszólította:

- Margit,

Józsa Pál volt, az öreg raktárfőnök fia.

- Milyen szomorú maga, Margit.

A leány hátrafordította a fejét:

- Mi jut az eszébe. Egyáltalán nem vagyok szomorú.

S még nevetni is próbált, fanyar, kinos fahangon.

Pál pedig rátette kezét a leány kezére, végtelenül gyöngéden, mintha egy, parányi madárfiókára tenné, amelyet kidobott fészkeből a vihar. Mintha szivecskéjére tenné, melynek fájdalma neki is fáj.

- Engem nem ejt tévedésbe, Margit. Én sejtem is a kegyed szomorúságának okát. Sőt bizonyosan tudom... Láttam magát ma azalatt a beszéd alatt. Láttam s kiolvastam az arcából mindent. Még a feleletet is kiolvastam a kérdéseimre, amit minap magához intéztem, - balgán, vakmerően.

- De Pál! Kérem, Pál...

- Igenis: balgaság és vakmerőség volt, amiről álmodoztam, - arról ma délután győződtem meg. Én ezért nagyon, nagyon szerencsétlennek érzem magamat, - de kétszeresen fáj, hogy maga is szerencsétlen, Margit.

A leány most egészen a fiuhoz fordult. Arcát haragos, vörös vérhullám borította el. De a keble zihálását vissza tudta fojtani. Csupa szívtépő vihar volt a belseje, - a külseje csupa nyugalom.

- Pál! Maga óriási tévedésben van. S hogy bebizonyítsam: mekkorát téved, ime én most más feleletet adok arra a kérdésre, mint aminőt ön magának adott. Én a felesége leszek magának, Pali...

S odanyújtotta kezét a fiúnak.

De már ekkor két szikrázó könyecsepp szökött a szemébe. Oh, nem a megindultságtól! De hát éppen egy tehervonat dübörgött arra s ismét a leány szemébe csapódott életének átka, üldözése: a füst. Mintha ez a füst lett volna az ő nászának arafátyola. Nem drágakövet, tündérszötte fátyolt lengetett feléje a várvavárt vonat. Hanem a széttépett illúziók kormos, szennyes, rongyos felhőfoszlányait...

III.

A tanár várószobájában már másfélórája üldögélt a vasutas, anélkül, hogy rá került volna a sor. A terem zsufolva volt, mint rendesen, - s mély csönd és áhitatos félelem uralkodott itt, a tudomány szentélyének előcsarnokában. Mindenki szorongva leste: ha nyitja ki előttük a feketeruhás, fehérbóbitás, hallgatag szobaleány a vastagon kipárnázott ajtót, amelynek küszöbét, ah! oly hangos szivdobogással lépi át az ember, hogy odabenn az élet-halál urának döntő, orákulum-szavát hallja. Mintha az aggodalom láthatatlan halálmadarai röpködtek volna a fejek fölött, ijedt, nesztelen szárnyveréssel. A Lázárok kíváncsian néztek egymásra, vajon ki milyen bajjal járul a tudomány birodalmának Cézárja elé, akinek ők, a betegek, mind alázatos, adófizető jobbágysai? A vasutas mellett két asszonyság ült; az egyik halkán odaszólt társának:

- Ha egy látogató csak tíz koronát ad neki, akkor is megkeresett ma háromszáz koronát. Hát a tanári fizetése? Meg a látogatásai? Meg a sok konzilium, ahová hívják? Meg az operációi? Becsülöm az évi jövedelmét kétszázezer koronára?

A másik asszonyság nagyot sóhajtott. Hiszen szegény ember csak sóhajtani tud, amikor ilyen tömérdek kincsről hall mesélni. Micsoda mélységekből, micsoda elérhetetlen, szédítő, káprázatos magasságok felé száll ez a sóhaj! Az asszonyságok mellett egy horpadt mellű néptanító görnyedezett, aki valahonnan Erdély zugából utazott föl, keserves áldozatok árán, a nagynevű orvostanárhoz. Mikor meghallotta e párbeszédet: egyszeribe heves köhögési roham fogta el. Hogyisne fogná el köhögés a szegény néptanítót, amikor meghallja, hogy van a világon ember, akinek egy napra több jövedelme van, mint amennyiért ő - korpótlékaival együtt! - egy egész esztendeig vesződik a legvásottabb apró gézenguzokkal! Hát még, ha a méhészet nem hozna valamicskét. Ámbátor a méhecskék fele is eldöglött az idei hosszú télen. Ujabb köhögési roham...

Ebben a pillanatban föltáruult az előszoba ajtaja s nagy sebbel-lobbal vonult be egy választékos gonddal öltözött fiatal ur, aki olyan csörgést mivelt az ékszereivel, akár egy indiánus főnök. Óraláncán egész állatsereglet; karperecén is csörömpölő zsuzsuk. Föllépése csupa türelmetlenség, hetykeség és önbizalom. Harminc lépésre megérezte rajta az ember a fiatal, igen fiatal törvényhozót. Ez a mámor az, ami leghamarabb fejébe száll az embernek...

- Jelentse be a tanár urnak Dénes Dezső képviselőt, - vetette oda a szobaleánynak, aki sietett eleget tenni a parancsoknak. A képviselő idegesen járt föl s alá az angol szőnyegen, - egyszerre észrevette a sarokba huzódó vasutast:

- Szervusz Pál! Hát te mi járatban vagy itt? Te is beteg vagy? Nem bírok az idegességemmel, azért jöttem az öreghez... Régóta rostokolsz már itt? Megállj, majd szólok a tanárnak, hogy bocsásson be azonnal. Soron kívül előléptelek, he-hehe...

- Nem, nem... - tiltakozott a vasutas. A szobaleány azonban már nyitotta az ajtót a törvényhozás ifjú tagja előtt, aki a mellőzöttek, a háttérbe szorítottak, a bosszankodók és bámulók sorfala közt, - akár az indus raja a nagysága előtt térdre borulók sokasága közepette, - fölemelt fővel lépett a közönséges halandók számára oly nehezen megközelíthető rendelő szoba... Szervusz kedves barátom! - hallatszott ki öméltóságának örömteljes üdvözlése. S a siralom völgyének kiváltságtalan vándorai irigykedve néztek utána: Hja! A híres, fiatal, ellenzéki vezér!

Józsa Pál felállott. Egészen felizgatta ez a véletlen találkozás. Elhatározta, hogy nem fogadja el ettől az embertől még ezt a szolgálatot sem, - vár szépen a sorára. Az ajtó azonban újra nyílott. A tanár kísért ki vendégét. S ő maga kiáltott ki az előszobába:

- Józsa Pál urat kérem...

És Józsa Pál már benn is volt a tágas, világos, komoly előkelőséggel butorozott rendelőszobában. A tanár kiváló gondot fordított a megvizsgálására. Hogyne! Mikor az ő kitűnő barátja ajánlotta figyelmébe. Jó-e a térdreflexe? Nem nagyobb-e az egyik szemfeketése, mint a másik? Meg tud-e állni behunyt szemmel? Ahogy az idegbajt szokás kikémleni. Végül, mint aki a vizsgálat eredményével igen meg van elégedve, udvarias mosollyal jelentette ki:

- Semmi jelentékenyebb baj. A legközönségesebb ideggyöngeség. Vasutas betegség. Egy gyógyulása van: a pihenés. Vegyen magának legalább négyheti szabadságot. Töltse azt valami délvidéki tengeri fürdőhelyen. A tenger: maga az új élet... Kérem, nem tartozik semmivel. Akit az én jó barátom ajánl, annak szívesen állok rendelkezésére.

És udvarias gyöngédséggel, de határozottan vissza tolta a vasutas kezét, amelyben az előre elkészített pénzes levélboríték volt.

- Bocsánat, tanár ur! - mondta azonban Józsa oly hangon, oly nyers, érdes határozottsággal, hogy a tanár szinte megütődve nézett reá. - Nem fogadhatom el e szivességet sem öntől, sem a képviselő urtól.

S fölindulva, haragtól pirulva, erővel odatette a borítékot a tanár mindenféle holmival: szükséges tárgyakkal és fölösleges csecsebecsékkel megrakott íróasztalára.

...Odakünn már alászállóban volt a nap, Az ujonnan épült, cifra, márványos és az ódon, megbarnult kőbörtönök az aszfaltra öntötték lakóikat, hadd élvezzenek egy kis friss levegőt, amely még élvezhető ilyenkor a tavasz első hónapjaiban, amikor még nem fülk pokollá a szépséges, kegyetlen Budapest. Még üde, egészséges kacagás is hallatszott a tömegben, viruló, ifju női ajkáról, - pedig Budapesten olyan ritkaság az egészséges, szivből fakadó kacaj! Hiszen a mi fővárosunk kacagása oly tettetett, beteges, erőszakolt, - átérzik rajta a fáradtság, a keserűség, a mohóság: Hajrá! igyekezzünk hamar mulatni, míg újra munkába nem fog a versenyzés, a tülekedés! Nyoma sincs itt annak az önfeledt, igazi vidámságnak, amelyben megfürdik a lelkünk, amikor a déli nap aranyos, boldog országaiban járunk...

Józsa Pál kiült egy kávéház elé kirakott szomorú kertbe, elgondolkozott azon, amit az orvos mondott. Mert a tanár szavai korántsem voltak reá megnyugtató hatással. Hiába biztosította őt, hogy komoly baja nincsen. Aminthogy az idegbetegeknek száz ember hiába mondja: Ne bolondozz, semmi bajod! Ezek mind hazudnak - ravaszkodik az ideges... Én nagybeteg vagyok. Érzem. S ha egyetlen ember azt mondaná szemükbe: Te igazán súlyos beteg vagy - talán képesek volnának azonnal a Dunának menni... A vasutas is régen birkózott már azzal a szörnyű rémmel, amely az ember lelkében ismeretlen sötétségekből bukkan elő és ragadja, ragadja magával a rettenetes vég felé... Mint mikor fekete, nyirkos barlangokból elősüvölt a szél és reszket s didereg az erdő minden levele, úgy rázkódik meg az idegbeteg ember lelkének minden rugócskája, félve a rátörő, pusztító veszedelemtől. De hát mitől félek? Neveti ki magát a beteg. A megőrüléstől? Vagy ez a rettegetés, ez már maga az örület?

- Nem, - még nem vagyok örült, mert higgadtan tudom megbírálni az állapotomat. Majd, ha már nem félek tőle, hogy megőrülök... Az eszem még most olyan, mint a trónján ülő király, aki körül azonban megbomlott udvari nép farsangja kezd tombolni...

Hogyan tett szert erre a betegségre? Könnyű volt e kérdésre megfelelnie. Szülei nem éltek oly módon, hogy vézna csemetéjüket megerősíthették volna. Beteges fiucska létére megfeszített szorgalommal tanult, sőt tanulás közben másokat is tanított. Mikor megházasodott: bizonyos fényüzéssel rendezte be otthonát Margit számára - persze részletfizetésre. Akkor nekifeküdt a munkának, hogy ezeket a részleteket, a köztisztviselő életének e szörnyű terhét, mielőbb levethesse a válláról. Valami nehéz szakmunkát csinált. Felesége ellenkezett vele - nem hallgatott rá. Oh, elég erősnek érezte magát akármilyen munkára. Pedig az inkább csak lelki erő volt, nem testi... S most is olybá tűnt föl maga előtt, mint a hajóskapitány, akinek lelke rendületlen, de hajóját megrongálta, kötelékeit összetépte a vihar. Hogy megy tovább a hajóskapitány a hullámhegyekkel dobálózó, bömbölő óceánon, amikor árboca villámsujtott, vitorlája szárnyaszegett? És mégis tovább kell mennie!...

- Szervusz, Palikám! - riasztotta el töprenkedéséből egy vidám hang. - Ej, be örvendek, hogy ismét találkozom veled.

Dénes Dezső volt. A vasutas föltámadó bosszúsággal fordult felé:

- Én is örvendek, hogy megkérdehetem tőled: mi címen jössz te ahhoz: hogy nekem ingyenes orvosi rendelőt eszközölj ki?

A képviselő letelepedett és gyűrűvel megrakott ujjával megkopogtatta az asztalt:

- Nonono, kedves öregem. Egy málnaszörpöt, pincér. Hát csak nem veszed tőlem rossz néven? Hiszen iskolatársak volnánk, vagy mi? Jobb lesz, ha megmondod, mivel bocsátott el az öreg? Ugyebár, nincs semmi komoly bajod? Igazán örvendek, ha úgy van! Igazán, őszintén.

S ezt oly meleg, behizelgő hangon mondta, hogy a vasutas - a benyomások embere, mint minden ideges, - bizalomra zsendült iránta.

- Pihenni küldött. Azt mondta, vegyek legalább négyheti szabadságot. Mosolyognom kell, ha erre gondolok. Hiszen tudod: mi most mindnyájan alighanem szabadságot veszünk magunknak...

A képviselő abbahagyta a málnaszörp élvezését. Egészen közel huzta székét volt iskolatársához:

- Hát csakugyan?

- Bizony csakugyan. Harminchatezer embert kényszerítetek a legvégsőre, behajtottok a legkétségbeesettebb küzdelembe, a legszörnyűbb bizonytalanságba.

- Belehajtottok? Kicsodák? Mi?

- Ti. Akik az ország sorsát intézitek. A képviselő urak. Meg a kormánytok.

- Bocsánat! Nem a mi kormányunk.

- Hát nem a tiétek. Nem politizálok. Nem értek hozzá. Csak azt látom, hogy mikor hatalmas, nagy urak kérnek valamire pénzt, akkor van. Mikor a nyomoruság emeli fel a kezét, akkor nincsen. De hogy is volna? Bele tudja magát képzelni egy kegyelmes ur, aki szalonkocsiban utazik, a nyomorult kishivatalnok helyzetébe, aki, mikor nehéz napi robotjából hazavánszorog, otthon nem pihenés, üdülés fogadja, hanem tátongó nélkülözés és emésztő gond? Hiszen, ha bele tudná képzelni: a körmeivel ásná ki számukra az aranyat a kincstermő hegyeitekből; vagy élükre állana és lázadásra vinné őket, az irodák helotáit a cifra, kardbojtos léhűtők ellen, akik számára mindig van pénz, amikor csak füttyentenek. Mi évek sora óta rimánkodunk, gyülesezünk, deputációzunk. És vesszük tudomásul a kegyelmes urak biztató ígéreteit, amiket az alázatos könyörgésünkre adnak. De a kegyelmes urak ígéreteivel nem

tudjuk a váltóinkat törleszteni, Dezső!... S most aztán még a panaszunkat is el akarják fojtani. Nagy gyűlést hirdettünk - azt betiltották. Ez olaj volt a tüzre. Erre felelünk mi olyan tünettel, a minőt még nem látott a világ. Nagyobb csoda lesz ez, mint amit Józua produkált. Józua megállította a napot az égen. Mi megállítjuk az élet tüzét a földön, mely a mozgásokban lobog. Megállítjuk a szárnyaskereket!

A cingár ember csupa acél volt e percben. A hajóskapitány hajója roncs. De lelke rendíthetetlen!...

Dénes Dezső a fejét csóválta:

- Levernek benneteket. Letipornak. Szuronyerdővel törnek rátok. Börtön vár és csufos kudarc.

- A kudarcon nem lesz okunk pirulni. Akkor pirulhatnánk, ha most gyámoltalanul, gyáván eltünnénk, hogy semmibe vegyenek bennünket. Harminchatezer ember jogos követelését!

A képviselő ur ismét odacsengette a pincért. Szivart kért, rágyújtott s olyan nagy füstöt fújt, mintha ő akarná helyettesíteni a mozgonyokat, amelyek ki fognak hűlni.

- Figyelj rám, Józsa. Ti mindnyájan a vesztetekbe rohantok. Hát hadd rohanjon, aki akar. De te okos ember vagy. Ne rohanj a többivel.

- Mit mondasz?

- Azt mondom, hogy légy eszeden. Most megállapíthatod a szerencsédet. Beszélj bajtársaid lelkére. Rád hallgatnak. Világosítsd fel őket, hogy békességes uton sokkal hamarabb elérjük céljukat, mint ezzel az örült merénylettel. Ha pedig nem hallgatnak rád: jó. Hagyd őket, hadd ugorjanak a botba. Te teljesítsd a kötelességedet. Az igazgatóság, a kormány nem felejt el a szolgálataidat...

Józsa kerekre nyílt szemmel hallgatta. Nem akart hinni a füleinek.

- Dénes! Te mondd ezt? Te, az ellenzéki vezér - akarsz szolgálatot tenni a kormánynak?

A képviselő rákká pirult.

- Kérlek... Én ezt közügynek tekintem. Legfontosabb államérdek, hogy a forgalomban ez a bénulás be ne álljon. Gondold meg: mennyi kárt szenved az egész ország! Hazafias feladat...

Józsa Pál az asztalra csapott:

- Elég! Te mersz nekem ilyen gyalázatos ajánlatot tenni, hogy áruljam el bajtársaimat? Te beszélsz hazafias feladatról, te - te spicli?

A képviselő föl akart ugrani. De látta, hogy a kávéház közönsége odanéz. Elfojtotta felháborodását. Az Istenért - csak ne botrányt!

- Hallgass, az ég szerelmére! Összecsődited a világot. Kifakadásodat nem veszem egyébnek, - aminthogy nem is más, - mint egy idegbeteg ember önfeledt kitörésének. Különben is - csak tréfáltam. Félreértettél. Követeléseket én egészen jogosnak ismerem. A békesség útját célravezetőbbnek tartanám. De, ha ti harcot akartok, - ám legyen harc! A harcban számíthattok az én támogatásomra is. Én leszek a szent háború egyik zászlóvivője. Lángoló lelkesedéssel viszem a lobogót. Majd meglátod. Előre, csüggedetlenül. Félre a kishitűséggel! Pincér, fizetek!...

És fizetett és ment.

Józsa Pál hosszan utánanézett.

- Fölteszem rólad, - gondolta magában, - hogy megteszed, amit mondtál. Megpróbáltad érvényesíteni az érdekeidet úgy, - s most megpróbálsz amúgy. Nem tehetted szívességet a hatalomnak - szolgálatot teszel a népnek. Ez a népszerűség, ez a nagyság útja! És téged csodálnak, téged ünnepelnek - s téged talán szeretnek is...

Arca elsötétedett. Órájára nézett. Sietnie kellett haza. Ugy lehet - a csatatérre.

Az utcákon már versenyt hangzott az esti lapokkal rohanó rikkancsok kiáltozása. A fehér lapok úgy röpködtek, mint a viharjós sirályok:

- Forrongás a vasutasok közt! A kormány a nagygyűlést betiltotta!

IV.

Józsa Pál egy magányos mozdonymenetre szállott föl, azzal robogott vissza állomáshelyére, a nagy rendező pályaudvarra.

A vasuti szolgálat még a maga teljes, katonás rendjében folyt. A főváros pályaházainak óriás fekete torkából egymásután, menetrend szerint dübörögtek ki a vonatok. A szolgálattevő, vörös karszalagos hivatalnokok még ott sűrögtek a peronon; a pályőrök, vörös zászlócskáikkal, szabályszerű tisztelgéssel kísérték az elrobogó gépet...

Ám az acélsinek egész birodalma fölött valami leirhatatlan izgalom lebegett, mintha telisteli volna a levegő minden pillanatban kitörésre kész villamossággal.

Hivatalnok, mozdonyvezető némán, kérdően néztek egymásra: Mikor tesszük le a vörös szalagot? Mikor kell leszállanunk a gőzparipánkról? S az arcokon ott sápadozott a gond: Mi lesz velünk azután? De a gond mellett ott volt a kemény elszántság: Lesz, ami lesz. De meg nem hátrálunk!

Józsa csak egy percre ugrott föl a lakására, hogy feleségét megcsókolja, s azután sietett az irodába, megtudni, mi újság? A táviróhivatalban csak a kis Gelencsér Jenő volt, a lányképű, szőke, fiatal gyakornok, aki éppen lelkes buzgalommal vett le egy táviratot, kíváncsian betűzve a gép alól kigördösödő szalag szövegét.

- Mi hír a vonalon? - hajlott fölébe, Józsa.

- Óriási a lelkesedés; - jelentette a készülő háboru apró fullajtárja. - A kartársak mindenünnen elindultak a holnap nagygyűlésre.

- Tudják, hogy a gyűlést betiltották?

- Tudják. De azt felelik rá: akkor megtartjuk engedelem nélkül. Jegy nélkül szállottak föl a vonatokra. Holnap reggel Budapesten lesz Fiumétól Predeálig minden vasutas...

Csakugyan: Jancsó is azt olvasta le a táviratszalagról:

- Mindnyájan ott leszünk. Nem engedünk magunkkal packázni. Éljen az összetartás! A fiumei kartársak.

- Ilyen táviratot kaptunk már vagy százat! - jelentette csillogó szemmel a szárnyaskerék apródja.

E percben Dombovári, az állomásfőnök helyettese, lépett a hivatalhelyiségbe. A magas, szikár, deresedő fejű férfi, Józsat magához intette:

- Pár komoly szavam volna, kartárs ur.

Józsa követte őt az állomásfőnöki irodába, hol a főnökhelyettes száraz, recsegő hangon fordult hozzá:

- Józsa ur. Azt hallom, önök végzetes lépésre akarják magukat ragadtatni. Ellenszegülésre készülnek. Abbanhagyják a szolgálatot!... Egy izgága mozdonyvezető ellen fegyelmi vizsgálatot rendeltek el, de kénytelenek voltak azt visszavonni, mert a kötelességfelelő emberek leszállottak a gépekről, a fűtők is mind abbahagyták a munkát... Hiszen ez forradalom! Ez részben bűn, részben ostobaság. Bűn, mert a közönségnek, az államnak rengeteg kárt okoznak; ostobaság, mert végeredményében csak önmagukat döntik veszedelembé. A felsőbbbség nagyon szigorú lesz, nagyon szigorú! S én figyelmeztetem önt...

A főnökhelyettes általános utálatnak örvendett a vasutasok közt. Mintaképe volt ez a nedves, hideg kézfogású ember kapaszkodónak a vasuti szolgálatban. A felsőbbség, a felsőbbség! Mindig csak ezt tartotta szem előtt. Alantasai érdekeit nem ismerte el soha. Pedig maga tudatlan és hanyag volt. Mégis gyönyörűen haladt előre. Mert elvette az üzletvezető csuf, pupos leányát.

A vasutas farkasszemet nézett felebbvalójával:

- Én pedig arra figyelmeztetem önt, hogy talán ön az egyetlen ember köztünk, aki harminchat ezer vasutas kétségbeesett kenyérharcát bűnnek és ostobaságnak bélyegzi. Ön az egyetlen, aki harminchatezer ember szolidaritásából kiválik!

A szürke hiuzszemű férfi felfortyant.

- Micsoda vakmerőség! Ön akar nekem morált prédikálni? Azonnal jelentést teszek... Hallatlan, - ez már mégis hallatlan!

És izgatottan kapkodott toll, papiros után. Józsa nyugodtan állott előtte. A viharban visszanyerte acélos lélekjelenlétét.

- Tegyen jelentést, amiről akar...

Egyszerre zürzavaros, baljós lárma csapott be a pályaudvarról. A vasutasok háborgó csoportja lepte el a peront, mindig dühösebb, szilajabb hullámveréssel. Hivatalnokok, szolgák vegyesen. Minden arcon megdöbbenés, elkeseredés, lázadás. Heves taglejtések közepette magyaráztak egymásnak valamit. Fenyegető öklök harcos buzogányai emelkedtek a levegőbe. Mintha valami gonosz hír bombája csapott volna közibük, aminek szikrái fellobbantották a hónapok - nem, az évek óta felhalmozódott gyűgyagot... Az öreg Csiszér, a falábu portás, aki tolatás közben járt szerencsétlenül, lelkendezve bukott be az iroda ajtaján:

- Felfüggesztették a vezéreinket!

Vezéreiket! Akikre rajongó szeretettel, tüzön-vizen követni kész ragaszkodással nézett föl a szárnyaskerek egész hadserege. Lecsapott rájuk az igazgatóság rendelete: fegyelmet a nyakukba. Amiért tolmácsolni merték tizezrek panaszát. Amiért odatolták mellüket bajtársaik igazaiért. Őket érte az első golyó...

Ez volt a bomba.

Most már megbomlott a régi, katonás rend. Megállottak az állomáson tolató mozdonyok; gazdátlanul maradtak a váltók: mozdonyvezetők, fékezők, váltóőrök mind futva verődtek egy kavargó tömegbe a rengeteg, beláthatlan pályaudvar messzeségéből. A fütők olajos kezeit törülgették: hosszú pihenés lesz! A vén Csiszér, aki mindig legszenvedélyesebb Tyrteusza volt a forradalomnak, csoportról-csoportra kopogva, szította a lángot. Fölemelte, úgy mutogatta a falábát:

- Az életünket kockáztatjuk, az életünket! S mit adnak érte? Alamizsnát, alamizsnát!...

A nagyszakállu Bukó, a mozdonyvezető, a gépje tetejéről szónokolt a köréje sereglett sokaságnak:

- Negyven esztendeje járok ezzel a géppel, olyan mintha hitestársam lenne. De most itt-hagyom, - itthagynom s megátkozok mindenkit, aki föl mer szállani egy masinára, amíg az igaz ügy nem győzedelmeskedik!

Egetverő éljenriadal volt rá a felelet.

Ah! ez már a vulkán kitörése volt! A gátszakadás, amikor a rend és törvény korlátait áttört áradat oroszlán-sörényes haragja. Az állomás jelzőharangja most megszólalt. Vonat közeledett. Piros szemei már fel is tűntek a leszakadó este sötétjében. Az áradat egyszerre a vonat felé hömpölygött: mintha testeikkel akarnák azt feltartóztatni a vasutasok, mint a halálra szánt gyalogosok a mindent legázoló vaspatkós lovasrohamot. Az öreg Csiszár Demeter bácsi felragadott egy zöld lámpást és rikoltozva kezdte körbe csóválni. A többiek követték a példáját, hogy a vonatot leintsék. Kisérteties tűzkarikák lobogtak az éjben. A mámoros sokaság torkaszadtából kiabált a mozdonyvezetőre:

- Álljon meg! Szálljon le a gépről!

A vonat meglassutította futását. Megállott. Az utasok rémülten néztek ki a kocsik ablakain: mi történt?

Ekkor tört utat magának a tömegben keresztül Dombovári. Meg kell adni: nem kis bátorsággal szállott szembe a lázadás százfejű sárkányával. Képéből kikelve rikácsolt a mozdonyvezetőre:

- Indítsa meg a vonatot azonnal!

A fiatalember, a dühös ostrom közepette, megzavarodottan, kábultan állott. De mégis győzött előtte a tekintély. Fölkapaszkodott a mozdonyra és meghuzta a szellentyűt. A gőz sisteregve tódult ki, a hatalmas kerekek egyet fordultak. A tömeg bőszerűen rohanta meg a mozdonyt, hogy leráncigálja róla a sztrájktrótt...

Jancsó Pál pedig egyszerre kivált a sokaságból - és odavetette magát a vonat elé.

Hajh! A lelkesedésnek micsoda vihara csapott égre ebben a pillanatban! Mikor látták az önfeláldozás e halálmegvető példáját: igen, életünket is kockára tesszük, hogy megpecsételjük komolyságát a nagy harcnak, amibe kezdtünk! S tizen, huszan, százan követték a példát. Mint a sinek alatt a talpfák: úgy feküdtek a sineken az eleven testek. A mozdonyvezető ijedten adott ellengőzt. Rémuló sikoltás tört ki a gőzgép torkából...

A vasutasok pedig fenyegetve vették körül a főnököt:

- Tegye le a vörös szalagot! Nincs többé szolgálat!

- Le a vörös szalaggal, agyonütjük! - iparkodott a torlódáson keresztül furakodni egy marcona alak, aki most szaladt ki a fűtőházból, azon kormosan, feketén, mintha egyenesen a pokol torka okádtá volna oda.

Józsa már akkor ott termett. Karonfogta a félholtra vált embert és elcipelte a veszedelemből: - Ne mutakozzék, mert nem állok jól semmiről!

Maga rohant a táviróhivatalba, mert eszébe jutott, hogy táviratot kellene küldeni Érsekújvárra; ebből a központból le lehet körözni az összes vonalaknak, hogy kiűtött a sztrájk.

Az óriás kitörést egyszerre óriás csöndesség váltotta föl. Izgalmas, lélegzetfojtott csönd. Szivdobogtató aggodalom némasága. Mi történik velük, a kik már elvetették a kockát? Mit felel a hiradásukra a táviró? Mit felelnek a kartársak szerte az országban, amerre csak az acélsinek futnak, amerre csak a jelzőlámpák égnek? Nem riadnak vissza a döntő percben az elhatározó cselekedettől? Nem maradnak-e ők végzetes tettükkel egyedül?

S ebben a reszkető csöndben, a jelent és jövőt elborító e kétes homályban, amikor százan meg százan titokzatos sorsukat lesték: egyszerre megszólalt az állomás jelzőharangja. Megszólalt az a híres, történeti nevezetességű, hetes számú jelzés:

Minden vonal megállítandó!

Ezt mondta a harang.

Ezt a parancsot röpitette szét az ország minden vasutasainak. Valakik odafenn a kopár Beszkidek között, odalenn a vadregényes Verestoronynál, a félelmes karsztok világában szolgálják a szárnyaskereket. Bénuljon meg most az a szárnyaskerek!

A rendezőpályaudvaron erre a harangjelre egymás keblére borultak az emberek. Ujjongtak és sirtak, mintha máris diadalukat ünnepelnék. Oh, de milyen végtelen boldogság is az: tudni, hogy testvériségben élünk mindnyájan, akik egy igát vonszolunk! Milyen fölemelő, büszke érzés: amiért mi bátran, hősieen sikra szállottunk, annak igazságát érzik a messze távolban, a szélrózsa minden irányában. A dicsőséges harcban velünk tartanak, el nem hagynak a testvérek... Oh, hogy marcangolják egymást, hogy törnek egymásra az emberek az élet alacsony küzdelmeiben - de az igazi, nagy pillanatokban mégis oly boldogsággal tölti el őket a testvériség, a nagy közösség érzése.

Eloltani még a jelzőlámpásokat is a sinek között, hogy még a tolatás is lehetetlenné váljék! Besötétíteni a város felé a középponti tornyot: hadd tudják meg, hogy megszűnt minden szolgálat, Meghalt a vasut! Éljen a sztrájk!

V.

A következő napokon Józsa alig fordult meg odahaza. Ő is egyik vezére volt a szárnyaskerék hadseregének: a főhadiszállásról, a sztrájtanyáról kellett intéznie a háboru sorsát.

Odasereglettek mindnyájan, ahogy az állomásokat elhagyták, a fővárosi sztrájkok hagyományos tanyájára, a híres vendéglőkertbe, ott, a városliget mögött. S a frissen rügyező ágak alatt, az enyhe tavaszi éjszakában, csak úgy lángolt-lobogott a jókedv a lelkesedés. Az utolsó málházóig mindenki szentül meg volt győződve, hogy csak rövid ideig tart ez a különös sátorozás. Reggelre már odaülhetnek íróasztalaikhoz, távirógépeikhez, kezükbe vehetik a műhely kalapácsát, fölkaphatnak kifogott gőzparipáikra. Hiszen tisztára lehetetlenség, hogy tizezer meg tizezer ember panaszát egyik fülükön be, másikon kieresszék a hatalmasok! Különösen akkor, a mikor ezek a tizezrek megmutatják nekik, hogy nem hitvány férgekkel van dolguk, akiket egyszerűen eltiporhatnak. Megmutatják, milyen hatalom van a kezükben! Megállították az ország vérkeringését. Ha nem kering a testben a vér: megszűnik az élet. Lehetetlen, hogy a kormány kitegye az országot annak, hogy vérkeringés nélkül megdermedjen benne az élet...

- Kitartás! - adták ki a jelszót a vezérek. - A mi igazságunknak győzni kell!

Józsa Pál éppen akkor érkezett a sztrájtanyára, amikor kitörő ujjongás verte föl a színes lámpásokkal megvilágított kertet, amely sűrűn gomolygó csoportok zavaros árnyával volt tele. A sztrájkolók hangos örömiadallal, sapkájukat lengetve fogadták bajtársaikat: a tartalékot, akiket az igazgatóság éjfélkor fölváltásukra küldött, - de bizony azok sem állottak munkába, hanem siettek a sztrájtanyára.

- Meglássátok: egyszer csak a miniszter is közöttünk terem! - kiabált az öreg Csiszér, a falábu portás, aki magánkívül volt örömeiben a dolgok ilyen fordulata miatt. És meglepő fürgeséggel, hol itt, hol ott bukkant föl a kertben, mint valami sánta Vulkánusz, élesztve a lelkesedés tüzét. Amire ugyan nem igen volt szükség. Az éjszakában, egy-egy bufelejtő liter mellett, ott gubbasztottak a nehéz vasuti szolgálat korán megrokkant igavonói. Geréb Vince, a fékező ott mutogatta a bütykös kezeit: a télen is megfagyott két ujja. Olyan időben, amikor még a jó kutyát is kár kiverni, ott kell kuporognia a robogó vonaton, a kakasülön, ahová besüvölt a szél, becsap a zimankó, ráfagy az emberre a hó; s elszenvetni mindezt - egy pár garasért! Mellette ült egy fütő, aki belevágott a szavába:

- Te fagyoskodsz, én meg majd megsülök, komám! Aztán azt hiszed, nekem jobban megy a sorom? Sokszor, mikor majd leég a pofámról a bőr: szívesen fölmennék helyetted a kakasülőre!

- Az igazgató urat kellene felküldeni, aki a szalonkocsiban utazik!

Bólingattak. És nevettek is. Egy roskadt vállu vonatmálházó csendes, mély hangon folytatta:

- Hát én, hogy tudok megélni? Ugy, hogy napszámba küldöm a feleségemet. Téglát hord, pedig beteges az istenadta. Minap is ágynak esett, szegény. A gyerekeimet meg a maltarező mellé adom kisegítőnek. Pedig még iskolába kellene járniok...

Szomszédja keserűen fölnevetett. Józsa ezt az embert is ismerte: egy sokgyerekes családapa volt, Rákosi, az altiszt.

- Iskola? Erről én cifra dolgot tudok mesélni. Tudjátok, hány napot mulasztott a mult esztendőben az én fiam? Százötvenet.

- Százötvenet? Miért? - fordult felé kíváncsian mindenki. - Beteg volt?

- Hála Istennek, nem. De nem volt lábbeli, ruhája, amiben iskolába lehetett volna küldeni. Huszonöt forintot kapok elsején, hogy verje meg a csoda azt a sok mindenféle levonást! Örülök, ha ebből nyolcadmagunknak száraz kenyérre telik!

- Ugy van, ugy van! - dugta fejét a csoport közé valami kékruhás vasuti szolga. - Nekem is van egy egész kuckó gyerekem. Azután huszonkét forint a keresetem, - mikor nem kevesebb. Van olyan hónap, amikor nem megyek föl csak tizennyolcra. Mi jut ebből egy napra? Annyi, amennyi még a népkonyhán se volna elég!

Mindenki rábólintott. S ezzel még nem merült ki a keserű panaszok árja. Mintha a nyomorúság sebei mind fölfakadnának a keserőségek és panaszok ez éjszakáján. Mintha az a nagyváros, amely a sötétben aludt és vigadt: mind ide öntötte volna nyomorúságát, mind ide kergette volna Lázárjait ebbe a kertbe. Az ember belelátott a sötét pinceodukba, amelyből sápadt gyerekarcok imádkoznak a mostoha nap felé. Sötét, nyirkos udvarok lehelték ki nehéz, fojtó párolgásukat. Föltűntek a mogorva, rideg, rengeteg bérkaszárnnyak, amelyek dohos börtöneikbe zárják a boldogtalanokat, akiknek egyéb bűnük nincs, minthogy földhözragadt szegények. Ezek a millió meg millió tragédiát rejtő bérkaszárnnyak, méregdrága barlangjaikkal, albérlőikkel, ágyrajáróikkal, perpatvaraikkal, járványaikkal, erkölcstelenségeikkel, bűneikkel tele. Látta az ember az otthon dűledező várának dühös védelmét, a számlák, a végrehajtások ostroma ellen. Hallotta a megvert gyerekek jajveszékelését, akiken elkeseredésében kitölti a mérgét a szegény ember - mert hát kin töltse ki máson? A nyomorúság e rettenetes kaleidoszkópja végigrohant Józsa Pál szeme előtt - s meggyőződött róla, hogy ezt a tömeget nem kell kint tartásra biztatni a sztrájkban. Ez előtt a hadsereg előtt a szegénység rongyai lebegnek zászló gyanánt. És semmiféle zászlót nem követ oly fanatikusan elszánt hadsereg, mint a nyomorúság rongyát...

Virradni kezdett.

A kert bejárata előtt zaj támadt. Demeter bácsi elfulladva bicegett be az utcáról. Csodálatosképpen megint csak ő volt, aki a legujabb hirt megtudta:

- Vasutasok! Baj van! A rendőrség letartóztatja bajtársainkat, akik most érkeznek Pestre! Egész hadsereg ment elibük Kelenföldre: rendőrség, katonaság!

A hír nagy hullámverést támasztott. A sztrájktagyára reggelre várták a vidéki csapatokat, akik az igazgatóság tilalmával dacolva, mindenfelől különvonatokon igyekeztek a fővárosba. Józsa Pál is várta az édesapját. Ha a rendőrség keze közé kerül! Ha letartóztatják! Talán túl nem éli a szégyent.

- De miért tartóztatják le őket? - kiabáltak össze-vissza. - Mi jögon? Hát nem szabad államban élünk?

A kis Gelencsér mind a két kezével integetett, hogy figyeljenek rá:

- Táviratozni kell eléjük, hogy szálljanak le Kelenföld előtt, kerüljék ki a rendőrséget!

Az ötlet kitűnőnek látszott. Többen rohantak a vasuti táviróhivatalokba, amelyek egészen a sztrájkolóknak rendelkezésére állottak. Nagy csoport igyekezett villamoson, bérkocsin Kelenföldre is: ha sikerül-e a rendőrség kijátszása, a bajtársak menekülése? Józsa is odahajtatott a sztrájk több vezetőjével. Éppen akkor érkezett oda, amikor a különvonat berobogott a rendőrökkel megrakott peronra. A rendőrtanácsos kinyitotta a kalauzokkal a kocsik ajtajait. A vonat üres volt...

- Hol vannak az utasai? - vont a kérdőre a rendőrcsapat vezére a gépvezetőt.

- Leszállottak.

- Hol szállottak le?

- Nem tudom.

- Hogyne tudná! Parancsolom önnek, hogy mondja meg!

A gépvezető, - csontos, kemény ember, mint a tűzben edzett vas, - farkasszemet nézett a rendőrtiszttel:

- Ha beledobát az ur az égő kazánba: még akkor se mondom meg!...

Józsa szíve nagyot dobbant e szavakra. Igen: mindnyájan így éreztek ők: akár az életüket feláldozták volna bajtársaikért. Ő azonban sejtette, mi történt? A lázadók vonatának utasai bizonyára Budafokon ugráltak ki a kocsikból s villamos vasutra kaptak - azóta tán a sztrájk-tanyán is vannak. Ha úgy volna!... De a rendőrtanácsosnak is eszébe jutott ez az ötlet. Egyszerre intett lovaslegényeinek: Hajrá! S negyven-ötven nekieresztett kantárral vágató paripa alatt porzott az ut. A kivonult katonaság parancsnokának recsegő vezényszava is elhangzott: Laufschrift! - A szuronyos bakák rohamléptekkel törtettek tova...

- Ezek a villamos fehérvári-uti állomása felé igyekeznek. Ott akarják a vasutasokat fogadni, figyelmeztette társait Józsa Pál.

Lóhalálában vágattak ők is oda. Mikor odaértek: izgatott tömeg zajlott az állomás körül. Még mindig a történeteket tárgyalták. S elmondták az érkezőknek: hogy esett a dolog?

- A villamosok vasutasokkal zsufolva jöttek Budafokról. A lovasrendőrök egyszerre körül-fogták a kocsikat. A katonaság lövésre emelte a puskáját...

- Jaj, Istenem! - sikoltott közbe egy kövér boltosasszony. - Már azt hittük, emberhalál lesz!

- S mi történt? - sürgette izgatottan Józsa.

- Megadták magukat mindnyájan.

- S hová vitték őket?

- Kit a rendőrségre, kit a toloncházba!

A toloncházba! A leghitványabb sőpredék közé, amelytől meg akarják tisztítani a fővárost. Talán éppen az ő édesapját is odavitték?

A sztrájkvezérek összenéztek.

- Tehát el a rendőrségre! Mindent meg kell tennünk, hogy bajtársainkat kiszabadítsuk!

De hát mit tehettek ők a kiszabadításukra?

A főkapitányság épülete olyan volt, mint valami ellenséges vár, amely titokzatosan őrizi méhében a maga foglyait. Szó se lehet róla, hogy egy teremtetett lelket bebocsássonak. Nagy-nehezen tudtak egy rendőrtisztviselővel beszélni, aki elmondta nekik, hogy a letartóztatottak kihallgatása egyenként folyik. Mindenkit megkérdeznek. Miért jött Budapestre? Volt-e engedelme? Volt-e jegye? Bűnösnek érzi-e magát? Aztán alá kell írnia a jegyzőkönyvet s mehet vissza az udvarra. Mi történik velük tovább? A rendőrtiszt erre a kérdésre csak vállat vont.

- Jerünk a képviselőkhöz! Az ellenzék vezéreikhez! - kiáltott föl az egyik vasutas. - Megigérték a támogatásukat. Lépjenek közbe haladéktalanul!

- Jerünk, jerünk!

Azonban nem kellett a képviselőket fölkeresniök. Éppen jöttek. Józsa Pál megpillantotta köztük Dénes Dezsőt is. A képviselő azonnal odasietett hozzá:

- Legyetek nyugodtak. Kezünkbe vettük a dolgokat és mindent elkövetünk, hogy diadalt szerezzünk nektek. Mondhatom, nem lesz könnyű dolog. A kormány el van keseredve. A miniszterelnök kijelentette, hogy huszonnégy óra alatt összetöri az egész sztrájkot. Már pedig tudod, hogy ez az ember átkozott kemény egy legény. De azért bizalom! Azonnal föl vesszük a béketárgyalás fonalát. Mindenekelőtt pedig a letartóztatottak érdekében...

- Az édesapám is köztük van... - vetette közbe Józsa.

- Azonnal közbelépünk, azonnal! - kiáltott föl Dénes Dezső s már ment is társaival a főkapitány hivatalhelyisége felé. A rendőrök tisztelegtek a képviselő uraknak. S Józsa Pál oly összetört semminek érezte magát ez ember mellett! Ime: most megint ő a helyzet ura! Mit akar vele a sors? Csakugyan, végképpen vetélytársa kezébe akarja adni? Tegnap szíveséget tett neki a tanár rendelőszobájában. Most ki akarja szabadítani az édesapját...

S a képviselők közbelépése valóban sikerrel járt. Szabadság! - hangzott föl egyszerre az udvaron. A letartóztatott embereket egyenként kezdték kibocsátani a kapun, a rendőrök sűrű sorfala közt. Józsa a kapu alá sietett. Előtte haladtak el a kiszabadult foglyok: porosan, gyűrötten, tépetten, a vasuton töltött éjszakától eltörödvé, szemükben lobogó elkeseredéssel. Föl a sztrájkanyára! - csapott föl köztük haragos vörösen a láng. Józsa édesapja azonban nem volt köztük. Az öreg tehát csakugyan a rosszabbik helyre jutott: a toloncházba...

És már este volt, késő este. Józsa az előző éjszakát sem töltötte ágyban. De azért nem érezte magát törődöttnek, álmosnak a mai nap gyötrelmei után. A válság órái csodálatosan életre korbácsolták minden tetterejét. Lehet, hogy ezután majd egyszerre következik a szomorú, nagy összeroskadás. De mindegy! Ki törődne most önmagával? Első sorban föl kell keresnie édesapját. Azonnal ki kell mennie a toloncházba. S mindent elkövet, hogy kivájjja onnan.

Már éppen kocsira akart kapni, amikor hirtelen egy kétlovas, számozatlan fiakker kanyarodott az utcába. A kocsiból egy öregember ugrott ki, s jóformán meg sem várva, míg a lovak megállanak, egyenesen odaborult a nyakába:

- Édes fiam!

- Csakhogy jó helyen kerestünk, Palikám! - kiáltott örvendezve a képviselő, aki szintén ott ült a hintóban. - Mondtam ugy-e, hogy elhozom neked az apádat? Az én egykori kedves gazdám?... De most megbocsássatok, - sietnem kell, pártértekezlet lesz éppen a ti dolgokban. A klubba, kocsis!

S be sem várta, míg azok felocsudnak a viszontlátás öröméből, - intett s elrobogott vele az elegáns gumikerekű.

Az öreg vasutas pedig egy lélegzet alatt elbeszélte a fiának: mi mindent állott ki bajtársaival tegnap este óta?... Odahaza az anyjuk most is beteg; de mégis utnak bocsátotta.

- Különvonatot csaptunk össze, azon jöttünk. Ugy össze voltunk zsufolva, mint nyáron az aratók. De hát ott azért vigan voltunk. Dalolva jöttünk egész éjszaka... Hanem aztán a toloncházban! Ötvened magammal dugtak egy-egy oduba, ahol még az ablakokat sem volt szabad kinyitnunk. Majd megfulladtunk a bűzben!

- Ennetek legalább adtak?

- Adtak, - de mit! Rabkosztot tálaltak elibünk, - én csak nem vagyok finnyás, de azt mondom: kutyának való eledel. Én inkább éheztem, pedig tegnap este óta nem ment le a torkomon egy becsületes falat. Szóval, megszenvedtünk a hazáért, édes fiam. De sebj! Annál jobban megérdemeljük a diadalt. Az pedig nem fog elmaradni! Csak bizalom, Csak kitartás!

A katonaviselt, vén csont megölelte a fiát. Törhetetlen erő és lelkesedés lobogott a szemében.

- Most pedig menjünk a sztrájkanyára, a bajtársainkhoz!

És még jobban tudta szaporázni a lépteit, mint a fia.

Józsa Pál bámulva nézett reá. Mennyivel különb ez a hatvanötéves ember, mint én vagyok! - gondolta magában. - Ennyi fáradtság, szenvedés után még ő biztat kitartásra! Holott az ő lelkére már-már ráborult az árnyék, hogy küzdelmük hiábavaló lesz. Hogy leveri őket az a félelmes ellenfél, az a hajthatatlan akarat, amely úgy lebegett felettük, mint valami vészes felhő, mint a sötét végzet, készen arra, hogy lecsapjon rájuk és őket összezuzza. De nem, az lehetetlenség! Egyetlen ember nem lehet hatalmasabb, mint tizezer meg tizezer lélek elkeseredése! Lehetetlen, hogy egyetlen erős kéz nekimenjen a megállott gépek ezreinek, s meglódditsa valamennyit: Induljatok meg újra!... Az árnyék kiosont lelkéből és ő is bátor bizakodással, emelt fővel lépett be édesapja oldalán a vidám, izgalmas, a jövő eseményeit lesve-leső sztrájkanyára...

VI.

Harmadnapra a vihar kitörése után Józsa Pál behozta feleségét a fővárosba és sógora házánál szállásolta el.

Derék barátunkat ugyanis, a pénzügyőri szemlést, előléptették és Budapestre helyezték. Amire fölöttébb büszke is volt a felesége; tehát neki ilyen kiváló férfi az ura, aki ilyen ritka előléptetésben részesül. Mégis egy körülmény miatt az áldott asszonyság rettegett a fővárostól; úgy hallotta, hogy ott még erkölcstelenebb, elvetemedettebb perszónák a cselédek. De a szociális viszonyok segítségére siettek az aggódó hitvesnek: a szörnyű cselédhiány miatt nem tudtak még egy hitvány konyhaszolgálóra sem szert tenni. Noha Gábor ur, mint előzőkeny férjhez illik, maga járt el fáradhatatlan buzgalommal az összes cselédszerző intézetekben.

- Azt csak nem engedhetem, hogy te magad mosogass! - mondta feleségének a gyöngéd férj.

Viszont azonban meglehet, hogy az asszony, titokban az ura háta mögött, busásan megpénzelte a kifutókat, hogy ne hozzanak a házukba semmiféle nőszemélyt, - mindössze egy bejárónőt kerített, aki azonban oly vén és csuf volt, mintha pénteken éjfélkor szedte volna föl a Gellérthegyen. S boldogan dolgozott, takarított, főzött a kis asszonyka s boldogan simult az ő nagy Mahomet emberéhez:

- Látod, amit cselédbérben megtakarítok, inkább veszek neked minden délben az asztalra egy kis borocskát...

Amire nagyon helyeslő és elégedett medvemormogás lőn a felelet, amitől csak úgy repesett a hü feleség szive...

S Margit ajkáról akaratlanul is ellibbent a sóhaj:

- Mennyire irigyellek, Giza!

- Miért irigyelnél oly nagyon?

- Miért? Mert, ha dolgozol is, ha türsz, ha szenvedsz is: arra az emberre dolgozol, azért türsz és szenvedsz, akit szeretsz!

Az asszony csodálkozva nézett föl reá:

- Hát akkor, hogy irigyeljelek téged én, akinek nem is kell tüdnöd, szenvedned annak az oldala mellett, akit szeretsz...

Margit lelkébe éles törként hatoltak e szavak. Otthagyta sógornőjét, nehogy tovább folytassa a beszélgetést s elkezdje előtte magasztalni Pált, mint ahogy szokta... Valóban irigyelte a sógornőjét - s kezdte megvetni önmagát. Hiszen oly megvetésre méltó, rossz asszonnyá tette őt az a bűnös, emésztő, kiirthatatlan szenvedély, amely minden gondolatát afelé a férfi felé ragadta. Rossz feleséggé; mert hiszen látta, hogy míg ezt az asszonyt a legcsekélyebb apróság is érdekli, ami férje hivatalában történik, addig számára az a világra szóló küzdelem is közömbös, amely férjét vagy fölemeli, vagy összemorzsolja...

De mégis!

Valaki miatt érdekelte ez a küzdelem.

Nevelőapja, az öreg raktárfőnök, aki szintén vejénél szállásolta el magát, áradozva beszélt neki kiszabadulása után:

- Micsoda ember az! Aranyszive van, aranyszive! Mekkora ur lett belőle - s még sem feledkezett meg a szegény öreg Dani bácsiról. Azt hittem: elpusztulok azon a rettenetes helyen, ha még egy éjszakát kell ott eltöltenem. S maga jött értem: hintón hozott ki abból a pokolból... S ha hallottad volna, amikor a gyűlésünkön beszélt, - ha hallottad volna! Nem is kétkedem, hogy győzni fogunk, mert ő velünk van. Az ilyen nagy embertől még a kormány is reszket! S ő megesküdt, hogy vérét ontja a vasutasokért, ha kell. Aranyszive van, aranyszive!

....Ha hallotta-e őt beszélni, Margit?

Hallotta - nem csak akkor, régen diadalutja küszöbén. Férje tudtán kívül elment a képviselőházba is és szomjas lélekkel itta be az ifju hős minden szavát; s örömtől reszketve hallotta a tapsot, ami utána felzugott. S szive majd megrepedt a gondolattól: Te, akinek dicsősége a nagyvilágé! Ha te most az én otthonomba: a mi otthonunkba térnél haza! Ha ahhoz az ebédhez ülnél, amit én készítettem számodra. S én elibéd futhatnék s keblemre ölelhetném a babéros fejedet s kinevethetném a világot, amely azt hiszi, hogy az övé vagy - pedig voltaképpen csak az enyém vagy; az én gyönyörűségem vagy, az én bálványom vagy!

Giza riasztotta föl a töprengéseiből:

- Vigyázz egy kicsit a gyerekekre, kérlek! Valami sürgős vásárolni valóm akadt...

Margit önkéntelenül is mosolyogva nézett utána. Jól tudta, hogy a jó asszonynak nincs semmi sürgős bevásárolni valója. A sarki kávéházba siet, ahol az urát megint valami vöröshaju veszedelem kerülgeti.

És mégis irigyelte!

Hisz neki még féltékenykedni se volt joga arra a férfira, akinek a képe végtelen, fájdalmas rajongással töltötte el az egész lelkét...

VII.

Az országban pedig, immár harmadik napja sehol nem járt a vasut.

Sok helyen a nyílt pályán állottak meg a vonatok. Az utasok elképedve rohanták meg a vonatszemélyzetet: Mi lesz? Miért nem megyünk tovább? Vonatvezető, kalauzok szépen bocsánatot kértek, - de a kifogott gőzlovat meg nem sarkantyúzták. S az utasok káromkodtak, dühöngtek, de többnyire megértették a vasutasokat, nehéz küzdelmükben jó szívvvel voltak hozzájuk. Különösen a harmadik osztály utasai, - azok vágtak neki készséggel az utnak, hogy a legközelebbi állomásra begyalogoljanak. S bizonyos kárörömmel nézték az első osztályu pasasokat, amikor azoknak is rá kellett fanyalodniuk a kutyagolásra. Gyerekeket a kalauzok ölbe kaptak, úgy vitték, babusgatták - s a maguk gyerekére gondoltak, akikért ebbe a nagy harcba fogtak...

Micsoda ijedt táviratok röpködtek be az országot, akár a postagalambok, amiket utban kap, megpaskol, összekavar a jégveréses vihar! Emberektől, akik övéiktől elszakadtak s valami nyomoruságos faluban táboroztak. A főváros is tele volt ott rekedt idegenekkel, akik úgy érezték magukat, mint az ostromlottak a körülzárt várban. Akinek sürgős utja volt, tükön ült; mehet-e már holnap? Még aki nem is akart elutazni, az is leláncolt rabnak érezte magát. Szörnyű volt az a gondolat, hogy ha akarnék, ha kellene, ha muszájna; nem kaphatnék a gőz-paripára, mert meghalt a vasut... Micsoda gonosz szeszélye is a sorsnak, hogy az embereknek egyszerre ilyen meglepetésre kellett virradniok! Mintha egy éjszaka alatt, démonok gonosz, tréfája visszagördítette volna az idő kerekét, hogy az emberek a tizenkilencedik század helyett ott ébredjenek föl valahol a régi, jó időkben, amikor lassan dőcögött az országutakon dédapáink utazó alkalmatossága, az akkori keleti expressz: az ökrösszekér...

De hát nem álom az a lehetetlenség, hogy nem megy a vasut? Hiszen a vasutnak menni kell! Olyan ez, mint a természet valami megszeghetetlen törvénye. Mint ahogy föl kell kelni a napnak, úgy menni kell a vasutnak...

A főváros pályaudvaraihoz egyre hajtottak az uti bőröndökkel megrakott bérkocsik. És sokan úgy néztek körül a pályaházak előcsarnokaiban... mintha azt hinnék, hogy álmodnak: csak szemeket kell megdörzsölniök, hogy fölébredjenek, - s egyszerre feloldódik körülöttük a mesebeli átok; megszólal a csengetyű, fölharsan a kiáltás: Nagykáta-Szolnok-Püspökladány-Nagyvárad, beszállni! A rengeteg boltíves csarnokok azonban némák maradtak. A hatalmas, üvegtetős pályaudvar olyan volt, mint valami homályos, magas dóm, amelyben ravatal van fölállítva. A koporsók a vasuti kocsik, amelyek élettelenül hevernek hosszú, hosszú sorban... S a nagy halottnak, a vasutnak, diszörsége is van: mindenfelé katonaság őrzi a pályaudvarokat. Itt-ott gulába rakott fegyverek. Peckesen sétáló szuronyos őrök. Mintha csak háborus tábor volna a hely, amely máskor a békés munka sürgés-forgásának színtere. A kihalt némaságban néha egy-egy kardcsörtető tisztecske német vezényszava recseg...

S ahogy ez így tartott napról-napra, egyre fokozódott a türelmetlenség, elviselhetetlenné vált az izgalom, leirhatatlan volt a láz, amely mindeneket elfogott: meddig fog ez még tartani? Mikor enged valamelyik a küzdő felek: a kormány és a vasutasok közül? Vagy mikor gyüri le egyik a másikat? Még mindig farkasszemet néznek! Még egyik sem akar tágitani... Az élet-halálharcban csakugy recsegnek-ropognak a birkózó óriások izmai, hallatszik ádáz, perzselő lihegésük, amint földre akarják gyürni egymást; s messze reszket a föld a gigászi tusa alatt, aminek eldőltét lélegzetfojtva lesi a kerek világ!...

- Jó közönség! Akkoriban bizonyára nehezteltél a küzdő vasutasokra. De nem - már mondtam: szived mélyén akkor is megbocsátottál nekik. Hiszen tisztában volt vele mindenki, hogy évek hosszú során át összegyűlt elkeseredés kényszerítette őket a legvégsőre. - s hogy azok a szegény emberek a kenyerükért küzdöttek: a maguk és gyermekeik kenyeréért mindent meg lehet a szegény embernek bocsátani, ha gyermekei kenyeréért küzd - mindent!...

Egyszer csak az a hír érkezett a sztrájkтарыára, hogy délután utnak indítanak egy pár vonatot.

- Árulás! - kiabáltak dühösen. - Tehát mégis akadtak sztrájkтörők! Gazemberek!... - Józsa Pál többedmagával a pályaudvarra sietett. Néhány vasutas lézengett az épületben és a sinek között. A befűtött gép mérgesen pöfékelt; savanyu kedvvel kapaszkodott föl reá egy pár mérnök és főhivatalnok. A kocsikat katonaság foglalta el s a vonat nagynehezen, cammogva megindult...

- Gyászmagyarok! - hangzott utána a vasutasok kiáltása mindenfelé a sinek, az őrházak mentén...

A kihalt pályaudvaron, a néma raktárak közt Józsa Pál ott találta a vén Bukót, a mozdonyvezetőt, ott rága az öreg a pipáját egy raktár falához támaszkodva, s le nem vette a szemét az ő kedves mozdonyáról, mintha valami szivétől szakadt halottját virrasztaná:

- Belebetegszem ebbe a dologba, uram. - csóváltgatta fejét az öreg. - Döntsék el már jobbra vagy balra az egészet.

Józsa Pál megvigasztalta az öreget, aki úgy szerette a gépjét, akár Zola vasutasa az ő Lisonját. S mégis le tudta magában győzni a szenvedélyét, az őskori, nomád életnek ama maradékát, amely a civilizáció emberéből sem veszett ki. Csakhogy most sinek közé szorult: nem csatagolhat szabadon szerte, hanem legalább is be kell tartania a menetrendet... Biztatta, hogy már nem sokáig kell tünniök. Megadják a kívánságaikat, s akkor aztán vigan süvitenek a gépek a végtelen mezőkön végig.

Ugy ragyogott erre a biztatásra a vén gépember szeme!...

Pedig mikor a sztrájkтарыára visszatért, rossz hír fogadta Józst.

Dénes Dezső jött meg a tanácskozásról, amit a kormány megbízottja, a vasutasok népszerű volt minisztere, meg a sztrájkbizottság folytattak. Elkeseredve törülgette homlokáról a veritéket:

- Engedjetek, pajtás, mert a kormány ugyan nem enged. A miniszterelnök megkötötte magát. Mondtam én, hogy az átkozottul kemény egy legény. Törik, de nem hajlik. Pokoli módot eszelt ki a sztrájk letörésére.

- Micsodát?

- Mozgósítja ellenetek a hadsereget.

- Hogyan?

- Ugy, hogy holnap megjelenik őfelsége hadparancsa, amelyben minden vasutast, aki katoná: egyszerre katonai szolgálatra hívnak be. S elhangzik a vezényszó: El az irodákba! Föl a mozdonyokra!

Józsa Pál elsápadt. S megint feltűnt előtte az ő hatalmas ellenfelüknek alakja, aki végre is győztes lesz e küzdelemben. Életében egyszer szolgálatközben találkozott e férfival; akkor a szemébe nézett s látta a fanatikus energia lobogását. Csodálatos keveréke volt ez az ember az angol hidegvérnek és a magyar tűznek. A bihari szittya, - amint a modern élet sárkányával, a kenyérharc mozgalmával viaskodik...

S másnap reggel a kis Gelencsér fulladozva ért föl a harmadik emeletre, Józsaék szállítására:

- Olvassák, kérem, olvassák!

S odanyújtotta nekik a friss lapot, amelynek élén ott feketéllettek a legfelsőbb, kemény parancs betűi. Az ellenmondást nem tűrő királyi szavak: Parancsolom...

Az öreg vasutas és fia összenéztek. A szőke legényke pedig hol erre, hol arra vetette a szemét.

- Mit jelentsen ez?

- Ez azt jelenti, - sóhajtott föl Józsa Pál, - hogy legázolnak bennünket, csufosan, irgalmatlanul...

A kis gyakornok a kezeit tördelte:

- Istenem! Milyen büszke voltam a tisztí bojtomra. És Ilonka is milyen büszke volt... Most legjobb szeretném, ha soha se lettem volna katona... Már most mitévő legyek? Engedelmeskedjem a parancsnak? Hiszen akkor sztrájktrő vagyok! Ellenszegüljek? Akkor meg haditörvényszék elé állítanak, várfogságra küldenek, főbedurrantanak.

S mikor látta, hogy ezektől az emberektől ugyan hiába vár jó tanácsot: hirtelen homlokára ütött:

- Elmegyek Ilonkához. Azt fogom cselekedni, amit ő tanácsol. Ha azt fogja mondani, hogy válasszam a haditörvényszéket: meghalok a becsület mezején...

Margit elmosolyodott:

- Legyen nyugodt, kis Gelencsér. Ilonka semmi esetre sem fogja a haditörvényszéket választani. Hanem azt fogja tanácsolni önnek, hogy térjen vissza a szolgálatba szépen s tartsák meg mielőbb az esküvőt...

- Magam is azt hiszem! - csillant föl az öröm az elszánt ifju szelid kék szemeiben. Mert már szinte szepegni kezdett: mi lesz vele, ha ama bizonyos Ilonkának valami hősies hangulata támad: Inkább a halál, mint a gyáva meghunyászkodás?...

Az öreg Józsa pedig kezét szorított a fiával:

- Mi pedig menjünk a sztrájkanyára, tartsuk a lelket a bajtársakban, - hisz nem lehet, hogy már minden elveszett...

A sztrájkanyára! Bezzeg nem a lángoló lelkesedés, a repeső reménység, a dalos jókedv fészke volt már a vasutasokkal megsufolt kert, mint pár nappal azelőtt! A vigan borozgató, dalolható csoportok eltűntek; némán, sötéten virrasztott a gond; halkán suttogó aggodalom dugta össze a fejét. Mintha a vigan rügyező fák alja őszi avarral volna meghintve. A legszomorubb avarral: szegény emberek elhervadt, lehullott reményeivel.

Déltájban, mint a csöndesen uszkáló vadkacsa-falkát a puskalövés, verte föl a szorongó tömeget a hír:

- Jönnek a huszárok!

Csattogva-robogva, egész század lovas rugtatott a sztrájkanya bejárata elé. Mindenfelől csak úgy özönlött a rendőrség: csakhamar az egész kertet vasgyűrű vette körül. Lélek az ajtón, se be, se ki! A megriasztott sokaságban olyan hullámverés támadt, mint mikor a félelmes sirokkó alulról emelgeti a forrongó tenger színét:

- Felosztatják a sztrájtanyát! - rebbent ajkról-ajkra a rémült kiáltás.

- Nem engedünk! - hangzott mindenfelől. - Inkább kaszaboljanak össze mindnyájunkat!

A vezérek csoportról-csoportra jártak: Az ég szerelmére! Csak csöndesen, nyugodtan! Talán csak nem gondolják, hogy ellenszegülnek ilyen tömérdek fegyveres erőnek? Csak nem akarják, hogy vérbe fulladjon a magasztos küzdelem?... Hiszen ha szétkergetnek is bennünket: az igába vissza nem hajthatnak. A sztrájk változatlanul fog tartani tovább...

S lassanként elcsitították a fenyegető zendülést, - de a bizalmat lángra nem gyujthatták többé. Mindenki tudta: ez a vég kezdete már... Az óriási kertben rendőri és katonai karhatalom mellett, megkezdődött a sztrájkolók összeírása. A tartalékos katonáknak átadták a behívójukat: Holnap jelentkezni a szolgálatra, hadnagy ur!

Józsa Pál végtelen elkeseredéssel nézte a vége felé közeledő dráma e megrázó jeleneteit. Ugy érezte magát, mint a leverett hadvezér, aki a fegyverletétel szörnyű órájában legjobban szeretné előrántani pisztolyát s szétloccsantani agyvelejét. Oh, hiszen a kert színes lámpáinak fénye, a csöndesen leszálló est homályában, vert sereget világított meg! Amikor porba hullanak a sáncok, összetörik kardjaikat a tisztek; keserű könny pereg végig a kemény vitézek sebhelyes arcán s szomorúan, lemondóan zeng a trombita, amely lefujja az egész dicsőséget... Hát lehetséges volna ez? Hiszen tegnap még riadót vert minden dob, büszke riadót minden hir! S most hallga! a gyászbaborult kertből, a legtávolabb szögletből, siralmasan hangzik a nóta, a mit az asztalra könyökölve, nekibusultan koccingatva, mint valami halotti toron, dűnnyögnek a csüggedt harcosok:

Elmennék én katonának,
Csak kötéllal ne fognának...

- Fiam, kedves fiam! - borult Józsa Pál nyakába az édesapja.

Hányan voltak abban a kertben, akik sirva borultak egymás kebelére a keserűség ez éjszakáján!...

Józsa Pál összeharapta ajkait. Rettenetes vihar dult a lelkében: a tehetetlen düh viharja. Ime, elsöprik tehát őket, mint a fürgeteg a hitvány falevelet. Összesereglettek messze, messze földről, az ország minden részéből, ezren, meg ezren; magukkal hozva mindazt a hitet, amit az igaz ügy az ember lelkébe önteni képes; s most elvihetik mindenfelé a csalódást, a keserűséget, a fájdalmat, amit igazságának szörnyű bukásán csak érezhet az ember... Vidám készség nem honol ezentúl a szárnyas kerék irodáiban, műhelyeiben, tovazugó gépein, csak a rideg muszáj, a zordon fegyelem. Lelkes hősei voltak eddig kötelességüknek; szomorú mártirjai lesznek ezután. De azért mégis teljesíteni fogják kötelességüket - hiven, pontosan, egészségük, életük kockáztatása árán, mint a szárnyaskerék hadseregéhez illik...

Hajnalodott.

A városliget fái közt, ahol Józsa kóborolt, ébresztő szellő suhant végig. Távolban az óriás város is ébredezett s nőttön-növekvő zajával, mintha hívta volna őket: Jertek, jertek a munkára, hiv, parancsol a kegyetlen, a rabszolgatartó, rabszolgakorbácsoló élet... Keleten fölemelkedett a piros tűzgömb - s a letört hadvezért úgy bántotta ez a vidám ragyogás! A rügyező ágakon fölcicseregtek a tavasz s a forró, zöldcsipkés fák alatt a letiport életharc szomorú árnyai surrantak tova...

VIII.

Margit már két napja: szombat reggeltől vasárnap estig nem kapott hirt hozzátartozóiról: férjéről és nevelőapjáról. Pihenőre se térhettek haza. Mindig a csatamezőn voltak, ahonnan egyre lesújtóbb hírekkel bicegett hozzá az öreg Demeter.

S éles szemrehányással nyilalt a lelkébe, hogy elsősorban most sem férjéért aggódik, hanem untalan fölmerül előtte a kérdés, hogy ha leverik a lázadást, mi lesz azokkal, akik a lázadók pártján voltak? Mi történik vele?

Oh, milyen rossz asszony!

Sógorasszonya nem volt honn. Természetesen most is az urát hajszolta - Isten tudja hol? A gyerekek, mind a hat, a szomszéd szobában készültek lefeküdni, ami rendesen oly verekedéssel járt, hogy több izben a házmesterné lépett közbe a házirend megóvása érdekében... Margit éppen a legidősebbikre akarta bizni a lakást, s indulóban volt, hogy övéit fölkeresi. Hol? Mit tudta azt? Valami hirt csak kap róluk. Amikor egyszerre, agyoncsigázva, szinte bebukott az ajtón az öreg Józsa.

Margit bevezette őt a gyerek-háború fölforgatott csatateréről a belső szobába.

- Tudod-e mi történt? - zuhant le az öreg az asztal mellett egy töröttlábu székre. (Oh, be siralmas látvány is volt: az összetört ember, az összetört butordarabon!) - Az uradat elfogták.

Az asszony elsápadt.

- Miért?

- Mit tudom én? Királysértésért, lázításért? Az igazságért! Elfogták a tizenhármass bizottság többi tagjával egyetemben. Ott tette rá a kezét a rendőrtiszt mellett, amikor kikísért a vasúthoz, - mert nekem mennem kell, mennem kell azonnal, hogy holnap reggel megkezdhessem a szolgálatomat. Azt hittem, a villám csap le ott az oldalam mellett.

Margit odakuporodott az öreg ember mellé:

- Édesapám. Ne féljen. Nem lesz semmi baja. Megsegít a jó Isten!

- A jó Isten! - ugrott föl a vén vasutas. - Még a jó Istenbe se tudok hinni azok után, amik történtek. Így eltiporni a tiszta igazságot!

S egyszerre a fiatal asszonyhoz fordult:

- Nekem mennem kell. Ha reggel el nem foglalom a hivatalomat, elvesztem a kenyeremet. Mehetek koldulni. Mehetek ahhoz a jó Istenhez, a kit te emlegetsz!... Te segedhetsz az uradon. Neked kell rajta segíteni.

- Istenem, - de hogyan.

- Eredj el azonnal Dénes Dezsőhöz. Vesse magát közbe. Engem is ő szabadított ki. Az uradnak is jó barátja...

Az asszony egész testében összerezgett.

- Dénes Dezsőhöz?... De édesapám...

Józsa csodálkozva nézett rá:

- Nem akarsz? Miért nem akarsz? Hát mi van abban, ha a feleség az uráért könyörög? Bezzeg, ha te volnál akármilyen bajban: ő nem haboznék.

Margitot mindig jobban előfogta a reszketés:

- Nem, nem, édesapám. Inkább akárkihez - a miniszterhez elmegyek, csak Dénes Dezsőhöz nem!

Az öregember kijött a sodrából:

- De hát miért éppen ő hozzá nem? Eh, - üres kifogás! Nem akarsz az uradért egy lépést sem tenni. Vettem is észre, láttam, hogy nem szereted az uradat. Igen, - nem szereted! Jó, hát megyek én. Ha el is vesztetem a kenyeremet, ha koldusbotra jutok is a gyerekeimmel. De egy pillanatig sem várok, amikor arról van szó, hogy a börtönből kiszabadíthassam a fiamat...

Margit fölállott:

- Utazzon csak nyugodtan haza, édesapám. Elmegyek Dénes Dezsőhöz...

Karcsu, sugár, hajlékony alakjára fekete ruha simult. Fején fekete tollas kalap. S ebben a fekete pompában még fehérebbnek tűnt föl szép szoborarca, mint rendesen.

IX.

Dénes Dezső aznap este igen kedvetlenül tért haza szállására.

Nem a vasutasok zászlajának szomorú leverése gyötörte. A derék emberek veszedelme miatt egy hajaszála se ősült meg a képviselő urnak. (A mivel különben is takarékoskodnia kellett, mert ifjú legény létére, nem sok hajaszála volt már megőszülni való.) Ebben a tekintetben nyugodt, büszke öntudat töltötte el: amit megtehetett a jámborok érdekében, azt megtette. S fenéig üritette a népszerűség kelyhét, hire-neve, mint egyik vasutas-apostolé, szerteszáll az országban; ha valahol föllép: a vasutasok lángoló lelkesedéssel fognak köréje csoportosulni: s elvégre ez a legfontosabb. A vasutassztrájk rá nézve tehát - sikerült. Mert, hogy a vasutasok kapnak-e fizetésemelést, vagy sem - az ugyan mellékes...

A dicsőség fiát más, - sajnos, egészen közönséges gondok nyugtalanították. Gondok, melyek kigyóként tekergőztek a fellegekben járó nagy férfiú lábaira s huzták volna őt - hajdanonta az adósok börtöne, mai napság a vagyombukás szomorú ingoványa felé. Ma különösen sok baja volt, alig bírta ügyeit szép szóval, erőszakoskodással rendezni. S nem volt elég, hogy a bankokban és más uzsorásoknál kellett futkároznia: még a vasutasok dolgában is lótot-futott - államtitkárhoz, miniszterekhez... Ha ezt meggondoljuk: akkor értékelhetjük csak kellőleg a fáradság, az áldozat nagyságát, amit ifjú jelesünk a közügyért hozott. Kivágni a legszebb frázisokat, miközben fejünk fölött a sok óvatolás vészfelhője borong - ez teszi igazán próbára a lelki nagyságot, erről ismerik meg igazán a közélet kiváló fiát!...

No, de nagynehezen bár, de mégis rendbehozott mindent. Hanem az egész nap küzdelmeiből azt a meggyőződést merítette, hogy nem soká fogja már győzni a viaskodást a minden oldalról támadó ellenséggel. Ugy érezte magát, mint egy hadvezér, aki a diadalok sorát aratta eddig, de végre is kikezdi valaki a sérthetetlennek tartott gloiret - s Napoleon sejti, hogy Szent Ilonája közeleg.... Ezért volt kellemetlen hangulatban a képviselő ur, amikor a napi hajszából hazatért, szigorú rendeletet adván ki inasának, hogy senki számára sincs itthon: korán nyugovóra akar térni. Csak még éppen legujabb, készülőfélben levő műve kéziratát akarta átnézni lefekvés előtt, íróasztalához ülve. Lapozgatni kezdett tehát a kéziratban. A kézirat nem a képviselő ur kezeirása volt. De azért nem másolat az ő írása után. Sőt nem is diktálta azt a képviselő ur. Készülő nagy művét ugyanis más irta számára. Ő csak átnézte, - mint ahogy néhány regényével cselekedte az agg francia mester, a regénygyáros Dumas. A képviselő ur is ilyen gyári uton készítette az ő irodalmi, szónoki érdemeit, az ő nagyságát. Cikkeihez, beszédeihez, melyek komoly tanulmányaikkal is feltűntek, a komoly tanulmányokat mások csinálták számára. Szóval a képviselő ur az albérlet-rendszer embere volt. Mert sokan vannak ám nálunk, akik tehetségüket, tudásukat albérletbe adják szerencsésebb férfiak számára, akik azt jobban forgalomba tudják hozni s jobban értékesítik. Még azt sem lehet mondani, hogy ez hamis pénz forgalombahozása. Hiszen a pénz valódi! Aki forgalomba hozza: az a hamis!...

Dénes Dezső egy percre felpillantott. Inasa állott íróasztala előtt.

- Egy fiatal hölgy akar beszélni a nagyságos urral.
- Nem megmondtam, semmirekellő, hogy senki számára sem vagyok itthon?
- Mondtam neki. De azt mondta: okvetlen, azonnal beszélnie kell a képviselő urral.

Dénes Dezső hangulata olvasás közben kissé földerült. Nagyon tetszett neki az új munkája. Különben sem volt bevehetetlen vár a szép asszonyok számára. Sőt! E tekintetben is az albérlet-rendszer híve volt. Szeretett a mások szép asszonyainak albérlője lenni. Jobban mondván: a szívek főbérlője. S a férj volt rendesen a szomorú albérlő.

- Bocsásd be azt a szép asszonyt.

Az inas ugyan, mint jól emlékszünk, imént csak fiatalasszonyt jelentett be. De a képviselő úr biztosra vette, hogy szép. Sokkal jobban ismerte személye körüli belső komoronykját, semhogy meg ne lett volna róla győződve, hogy ha a késői látogató csunya: a derék Miska okvetlenül elkergeti.

Pár pillanat múlva Józsa Pálné lépett a szobába.

- Emlékszik reám? Józsa Pálné vagyok. Az öreg Józsa nevelt leánya.

- Oh, hogye! - ugrott föl az íróasztala mellől a képviselő. - Hogye emlékezném a kis Margitra...

Voltaképpen pedig nem igen emlékezett az asszonyra. Akkor sem sokat törődött a kis Margittal, amikor pár évet együtt töltött vele a füstös, kormos házban, ahol oly szűk, szegényes diákszobája volt. Kinek a műve, hogy a szobácska mindig oly gondosan ki van takarítva; miféle fürge tündéruijak gondoskodnak az ő testi jólétéről s foltozzák ki elszakadt ruháit - kutatta is azt ő?... Később pedig, amikor kerületébe ellátogatott, már nem találkozhatott Margittal: a fiatal asszonyt elvitte az ura állomáshelyére.

Margit leült a buja kényelemmel berendezett dolgozószoba egy mélyöblű angol karosszékébe, a hol a házigazda helytel kínálta meg. Lopva, érdeklődéssel pillantott körül a szobában. Nem jól láthatta az egészet: csak az íróasztalon álló lámpa égett, amely széles ernyője alól csak lefelé ontotta sugarait. A sötétben maradt falakról néhány női akt hófehér teste világított...

- Bizonyára gondolhatja, - kezdte az asszony -, hogy komoly okom van rá, amiért ilyen késő este valósággal berontok önhöz. Az uram nagy veszedelemben jutott ebben az áldatlan küzdelemben. A rendőrség fogházába hurcolták, - miért, jóformán magam sem tudom. Az édesapja vert föl a hirrel, akinek azonban azonnal el kellett utazni, hogy hivatalát újra elfoglalja.

- Ah, igen! - bólintott a képviselő úr, aki voltaképpen nem is figyelt arra, amit látogatója mondott. Sokkal inkább lekötötte a figyelmét, hogy milyen bűbajos asszonyt vetett ide a sors - az ő lakására, a kanibálok szigetére. Hiszen az ő lakása a szép asszonyok számára a kanibálok szigete...

Hogy villog ki a fekete ruhájából, a szoba félhomályában, a gömbölyű, üde, gyönyörű nyaka!...

- Az édesapám biztatott, keressem föl a képviselő urat. Azt mondta: nem feledte el a régi ismerőseit. Az ő érdekében is közbelépett, hát a fiát is kimenti a veszedelemből.

Ráemelte nagy, fekete szemeit, s akaratlanul közelebb hajolt hozzá. S eszébe jutott: inkább az a megtört, fiáért aggódó aggyasztán lebeg előtte, nem az ura... Oh, milyen rossz asszony, milyen elvetemedett, rossz feleség!

- Hiszen önnek bizonyára csak egy pár szavába kerül. Hiszen az én szegény uram nem bűnös. Meg volt győződve az ügyük igazságáról. S egész lelkesedéssel ment bele a küzdelembe. Hiszen ön is oly lelkesedéssel karolta föl ezt a mozgalmat.

Gyöngé pir szökött orcáira e szavakra. Igen; az ő hőse a hadsor élén vitte a zászlót. S a zászlónak el kellett buknia. Bizonyára a zászlótartó szíve is tele van most fájó keserőséggel, s magányába vonult, senki sincs, aki a kudarcért vigasztalna...

Megkérdezte tőle, lágyan, gyöngéden:

- Ugyebár, önnek is rosszul esik ez a szomorú bukás?

A képviselő vállat vont:

- Nekem? Nekem, nem magamért esik rosszul. De fáj az a gondolat, hogy ezrek meg ezrek, akik a legjobb reménnyel mentek a harcba: minden eredmény nélkül kénytelenek visszavonulni, kiszolgáltatva a győztes fél kényének-kegyének! S úgy lehet, a győztes fél nagyon szigorú lesz. A mozgalom vezetőihez mindenesetre. S a kegyed férje is közöttük van, akikre különösen foga van a kormánynak. Mondhatom, nem kis feladat lesz őt súlyosabb következményektől megóvni. De rám számíthat, asszonyom. Exponálni fogom magamat érte. Föltéve, ha...

- Föltéve?

Dénes Dezső egészen közel huzta székét az asszonyhoz s megfogta a kezét.

- Föltéve, ha maga is jó lesz hozzám, szép asszony!

Margit visszakapta ujjait, mintha tüzes vashoz értek volna.

- Hogyan?

Dénes Dezső mélyen a szemébe nézett. Mosolyogva, elbizakodva, vakmerően, arcátlanul. Mint, aki bizonyos benne, hogy ki nem siklik körmei közül, szép engedelmesen dereka köré fonódik a gyönyörű, sima, kis kigyó... S halkán ismételte:

- Ha jó lesz hozzám, szép asszony. Én most kiszabadítom a férjét. S tovább is mindig elősegítem a pályáján. De hálásnak kell lennie hozzám, Margit, kis Margit...

A nő felugrott, mintha mérges vipera mart volna a husába. Köpenye után kapott, de hirtelen nem találta, - anélkül akart hát távozni, futni, menekülni innen.

A férfi utána szökött. Megragadta a karját. Margit visszafordította a fejét:

- Bocsásson! Bocsásson el azonnal!

Küzdött vele. Hajlós dereka a férfi karjai közt volt. Vállon ragadta s két kézzel eltaszítva tartotta őt magától. Ugy vágta az arcába:

- Mit akar? Erőszakoskodni akar? Nem elég hogy gaz, de még gyáva is?

Dénes eleresztette. Az asszony lihegve állott előtte. Arcát haragos vörös vérhullám borította el. Egész testében kiegyenesedett s végigmérte a férfit.

S egyszerre összerázkódott és fölkacagott. Hosszan, hangosan, szinte eszelősen. És öklével ütötte a homlokát:

- Oh, én ostoba! Én ostoba! Én ostoba!

Megszédült. Lábai mehtagadták a szolgálatot.

Le kellett ülnie a karszékbe. A férfi zavarodottan bámult rá:

- Margit! Mi lelte? Miért kacag?

Az asszony ránézett és félelmes vigsággal, hevesen rázta a fejét:

- Miért kacagok? Minek azt magának tudni? Egyszerűen kacagok. Mert jó kedvem van. Egy kis hisztériás roham az egész. Ujság ez maga előtt? A szép asszonyok, akik magához följárnak, s akiknek maga oly gyakorlottan tudja mondani: Legyen hozzám jó, szép asszony - soha sem szoktak hisztériás nevetőgörcsöt kapni? Ugyebár, hogy igen? Hát én is azért kacagok! Mert kacagnom kell, kacagnom kell!

Dénes odalépett hozzá:

- Nem igaz! Maga valamit rejteget. Mondja meg nekem, hogy mit? Mondja, engem kacag ki?

Az asszony kedve egyszerre mélabuba csapott át. Sötéten nézett maga elé:

- Oh, nem. Nem magát. Inkább magamat. Amiért olyan balgatag tudtam lenni. Hinni tudtam az álmaimban. Asszony létemre nem hagytak el a kisleányos illuzióim. Hová lettek az én illuzióim? Mivé lett az én ideálom. Oh, hogy lehettem ilyen balgatag?

Dénes letérdelt eléje s ismét meg akarta ragadni a kezét. A nő felsikoltott:

- Ne érjen hozzám! Irtózom az érintésétől. Annyira gyűlölöm, annyira megvetem önt most, mint amennyire -

S magánkívül, indulatával nem birva, félaléltnan tette hozzá:

- Mint amennyire egykor szerettem...

S mint mikor elhengeritene egy követ s alóla kibuggyan a forrás árja: erre a szavakra megeredtek könyei, forrón, fájdalmasan. Dénes csak hallgatta a zokogását s egy szónak nem tudott ura lenni meglepetésében. Margit egyszerre fölszárította könyeit s égő, vörös szemével a férfi felé fordult:

- Most már hát tudja, miért kacagtam és tudja, miért sirok. Önmagamot kacagtam ki balga naivságomért, amivel holmi földöntuli lovagról ábrándoztam; s az ideálképemet sirattam meg, amit évek sora óta szivemben hordoztam. Mert szerettem magát, Dénes; szerettem már kis leány koromban, amikor együtt nyomorogtunk abban a rozoga, homályos házban, s én ügyeltem, hogy a maga tányérjára kerüljön a legjobb falat. S mikor onnan kiröppent, lelkemmel kísértem repülését s úgy fájt, hogy nem kísérhetem féltő, anyáskodó gonddal. S tudja-e, hogy félve léptem át most a maga küszöbét, félve önmagamtól, hogy elragad az évek hosszú sorának elfojtott láza s odaborulok a maga mellére. De aztán megkövettem magamat e gondolatért. Ha te meg is tennéd, feddtem meg magamat, nem tenné meg ő. Mikor elmegy hozzá egy szerencsétlen asszony, aki az ura kiszabadításáért könyörög, nem fog uzsorakamatot kérni a pártfogásáért. Meg fog téged becsülni - nem fog benned látni egy olyan hitvány perszónát, akik elmennek a befolyásos nagy urak lakására és a testüket kínálják oda az előléptetésért... Dehogynem így cselekedett, dehogynem! Megalázott engem, s megalázta előttem önmagát. A lovaghoz jöttem, az ideálhoz jöttem s találtam itt egy közönséges kalandort, aki olyan, mint a többi. Aki nem akar elszalasztani egy alkalmat sem. Egyetlen hatalmába került testet sem. Mert csak testet akar, csak testet! S ez éppen az, amit a nő, a tisztességes nő megérteni soha sem tud, hogyan tudjátok ti férfiak a szerelemben csak a testet akarni - a lélek nélkül? Holott mi, ha szeretünk, az egész lelkünkkel szeretünk, - s úgy tudjuk gyűlölni, megvetni azt, aki nem akarja, csak a testet...

Szikrázott a szeme, mint a tüzkő, - minden köny fölszáradt már abban haragvó lelke kiáradó tüzétől. A félhomályban úgy ült ott, hajlékony természetével a férfi felé dőlve, mint egy fekete párdúc, amelynek foszforos, félelmes csillogással égnek a topázos szemei. S azzal fölállott s ismét az ajtó felé indult:

- És most, Isten önnel, Dénes. Kérem, ne tegyen az uramért egy lépést sem. Ezt különben fölösleges is mondanom. A szép asszony nem szolgálta meg - önnél pedig mindennek ára van, ugyebár?

Dénes halálsápadt lett. Érezte, hogy ha hirtelen nem jut eszébe valami, a legnagyobb szegyenben hagyja itt ez az asszony, - aki még hozzá átkozottul kíváncsi is, tehát mindent el kell követnie, hogy kedvező fordulatot adjon e rosszul indult jelenetnek. Felszökött, - de nem az asszony után, az ajtóhoz, hanem az íróasztalához. S a fiókjába nyult:

- Margit! Esküszöm magának, hogy ha most távozik, anélkül, hogy meghallgatna: főbe-durrantom magamat, mihelyt becsukta maga után az ajtót!

Margit félig megfordult, s keserűen elnevette magát:

- Oh, attól nem félek. Ellenkezőleg: vigasztalást keres valami más, engedékenyebb szép asszonynál, ezért a kudarcért...

Dénes meghajtotta a fejét.

- Köszönöm. Elismerem, hogy rászolgáltam erre a föltevésre a magamviseletével. Tehát a legléghább embernek tart a világon. S lehet, hogy én is azt tartom: ennek az asszonynak igaza van. S éppen azért, - hadd legyen hát ennek a léha, hitvány, üres életnek vége...

A nő egy lépést tett Dénes felé.

- Hallgasson rám, asszonyom. Mikor kegyed imént a szobámba lépett: éppen nagy szám-adással voltam elfoglalva. Az eddigi életem zárszámadását vizsgáltam át. S úgy találtam, hogy az élet én tőlem már eddig is sokat követelt, - s még mindig sokkal tartozik. Tartozik a legdrágább kincssel, amit az élet adhat; amiért semmi mással nem kárpótolhat, ha azzal adós marad. Nagy ember vagyok? Hát ki örül voltaképpen az én sikereimnek? Az irigyeim, az ellenségeim? S ha kudarc, ha csalódás ér, ha sebekkel borítva vonulok félre, ki az, aki megvigasztal, meggyógyít, újjáteremt az új küzdelemre? A barátaim? Vagy azok a szép asszonyok, akiket maga imént is főlemlegetett? Akikkel, megvallom, eléggel találkoztam ez életben; s akik az okai annak, hogy az asszonyokról a fölfogásom oly könnyelmű, oly frivol. Mikor annyi asszony akad az utamba, aki vásárt csapott önmagából - tehetek én arról, hogy lassan-lassan én is árucikket láttam csak a nőben? Én vagyok ebben bűnös, én? Nem a nők, akik megtanítottak arra, hogy ne lássak bennük - ideált?

Margit tiltakozva emelte föl a kezét. Közbe akart vágni. Dénes megállott előtte:

- Bocsánatot kérek magától, Margit! Most tudtam meg, csak most, ebben a gyönyörű és szomorú órában, hogy van a nők közt is ideál. Kegyed számára ez az óra veszteséget - számomra nyereséget jelent. Kegyed azt mondja, elvesztette ideálját. Én megtaláltam...

Az asszony ismét félbe akarta szakítani. De Dénes ajkáról áradt a szó, mint a tűz, mint a láng:

- Higyje azt, hogy hazudok. Gondolja, hogy rá akarom szedni... Nem bánom: gondoljon rólam, a léha, csapodár fickóról, amit akar. Nekem elég a boldogító tudat, hogy mégis megtaláltam az ideálot!... Oh, Margit, ha hamarabb megtaláltam volna! Ha sejtelmem lett volna róla, hogy messze, messze, a hegyeken túl, egy kis táviróhivatalban, rólam álmodozik egy édes, bűbajos kis leány, aki maga a tisztaság, maga a szebb, a jobb, a nemesebb élet! A maga ujjacskáinak engedelmeskedett a villamszikra, - miért nem tudta az én szívemnek is tudára adni a szíve, a villám, a delej hatalmával, hogy értem dobog, hogy reám vár? Gyarló emberi találmány - amikor csak szavakat táviratozhatunk - szív a szívnek nem küldhet titkos, csodás, bűbajos üzenetet! De én nem tudtam rólad - s te se tudtad, hogy itt van egy veszendő lélek, akinek őrző angyala lehettél volna! S most is, amikor találkozunk, most is eltaszítás

magadtól, eltaszítasz azoknak a karjaiba, akik eddig is megrontották az életemet: hadd tegyenek tönkre, hadd rántsanak magukhoz a sárba egészen! Te magadhoz nem emelsz, te meg nem tisztítasz, te meg nem váltasz engem!

Margit elámulva nézett reá.

Nem akart hinni a füleinek. Feje zugott, kábult. S egyszerre egész testén villamos rázkódás futott végig, mintha eszméltre ébredne. S lelke mélyéből szakadt föl a kiáltás:

- Dénes!

Most már biztos szökéssel termett mellette a férfi, mint a vad, aki tudja, hogy áldozata nem menekül tőle. Mindkét kezével megragadta, magához vonta az asszonyt s izzón lehelte az arcába:

- Gyüölösz? Megvetsz? Elmész, hogy elsírasd az ideáloedat? Megsíráthatsz, de el nem temethetsz, - mert örökké élni fogok a szivedben. Mert te azok közé az asszonyok közé tartozol, akik ha valakit megszeretnek: szeretik azt minden poklon keresztül. Akiknek lelkében egyetlen szenvedély gyullad föl s azt ki nem írhatja onnan még a szerelmük tárgya maga sem. Szeretik azt dicsőségében, szeretik azt rongyaiban; sőt szeretnék még gyalázatában is. Szeretik, ha hős; szeretik, ha koldus; szeretik, ha beteg; szeretik, ha bűnös. Ugy-e, te is így szeretsz engem?

Margit nem szólt. Feje a férfi mellére hanyatlott. S ismét megeredtek könnyei. De ezek a cseppek már nem voltak égetőek, fájdalmasak, gyöngyszemei voltak a boldogság tengerének. A férfi magához ölelte a reszkető, lázas, elbódult fejcskét:

- S ime, én azt mondom neked: ha hős vagyok, hadd legyek a te hősöd; dicsőség, ha ér, hadd legyen az a te dicsőséged. Ha sebet kaptam az élet harcában: gyógyíts meg engem; ha sár tapadt rám a mocsárban: tisztíts meg engem... Mire kérjelek még? Csak egyre kérlek; egyre, amiben minden benne van: szeress te engem...

S az asszony most újra föl kacagott. De nem oly kinosan, mint az imént. Kacagott, mint tavaszi éjszakához a gerlebugásos, a szerelmes liget. Csengő, ezüstös, kitörő vigsággal, mint a földből színesen csillogva előszikrázó kristályos forrás:

- Szeretlek!

A férfi lehajolt hozzá s apró csókokkal illette a nyakát, a haját, ahol csak érte.

- Most kezdődik számunkra az új élet! A boldogság...

Margit e szavakra föleszmélt. S elszomorodva ingatta a fejét:

- Nem, nem. Most kezdődik számunkra az igazi, még fájóbb lemondás...

- Miért? - riadt föl Dénes. - Miért mondjak le rólad, amikor végre megtaláltalak, amikor végre megtaláltuk egymást. Hosszu évek keserves sóvárgásainak ez legyen a jutalma: az örök lemondás? Micsoda, kicsoda tilthatna el tőled? A törvény? A szív csak az Isten törvényeinek engedelmeskedjék - s az én szívemet, a te szivedet egymásnak teremtette az Isten...

Az asszony reszketve, tehetetlenül vonaglott a férfi karjai közt. S ismét füstfelhő ereszkedett a szemére, - de nem sötét, fojtó, gyötrelmes, hanem aranyfényes, rózsailatos, csillagos tündérfátyol. Tehát az ő számára is elérkezett a meseországi vonat, - hosszú, nehéz várakozás után az élet gyötrelmes állomásain. S leszáll róla a megálmodott, a sóvárgott, a várvavárt alak, hogy elvigye őt magával a káprázatos utra, az örök boldogság délszigetére. Vajon ez-e utolsó állomása életünknek, - vajon ott maradhatnak-e örökké, a kimondhatatlan gyönyörűségek paradicsomkertjében? Tagjai elomlottak, mint langyos rózsavirágok fürdőben; mintha valami

őserdő forró, bódító homálya borult volna rá; s az illatterhes homályban tarka, pávaszemes pillangókat látott repesni, álmos, mámoros, bágyadt szárnyalással. S a méztől ittasult pillangók leszállottak a szemére, a szájára - s csak alig hallhatóan tudta sutogni:

- A szived, a szívem... egymásé lesz örökre... Én odaadom magamat neked... De ne tégy a magadévá most. Ne most. Most, ha elvinnél, az oly csunya volna, oly csunya! Majd eljövök hozzád máskor. Mindig. Önként. Magam jószántából... Gyönyörűséget adni, gyönyörűséget venni... Oly boldogan járulok hozzád, mint ahogy oltárra hozzák a virágot. Én aranyvirágom, én álmovilágom.

A mézes pillangó rászállott a kihasadt, nyitott, nedves, piros szájára. S az asszony viszonzta a csókot, - az évek óta eltemetett vágyak föltámadásának kitörő mohóságával; a galyat szakított áradat tobzódó erejével. Lángolóan, vérszívóan, végeszakadhatatlanul. Ahogy csak egy szerelmes asszony csókolni tud.

X.

A képviselő ur ilyenformán még sem kiáltott föl a római császárról: Amici, diem perdidit! Ellenkezőleg: igen meg volt a napjával elégedve.

Mindjárt másnap hűségesen közben is járt a miniszternél barátja érdekében: engedjék futni a szegény ördögöt. Helyezzék vissza az állomására...

- Azt nem tehetem, - intett fejével tagadóan a kegyelmes ur. - Nagyon is sok van a rovasán: nem viheti el szárazon. Hanem elhelyezem őt valahová messze, valami kis állomásra. Az Isten háta mögé...

Dénes Dezsőnek akkor pompás ötlet villant az eszébe:

- Tudod mit, kegyelmes uram? Helyezd el őt az én kerületem székhelyére. Az elég messze van, ugyebár?

A miniszter nevetett. Biz az elég messze van. A székely havasok közt. Tudnunk kell ugyanis, hogy Dénes ur most már más kerület képét viselte. Ahol először megválasztották, ott most jobbnak látták mást tisztelni meg a bizalmukkal.

Igy került a letiport háboru szomoru hőse az utolsó állomásra az ország határán.

- Nagyszerű ötlet volt tőlem, szorított magával kezét gondolatban a képviselő ur. Tisztelt választóim ezentul jobban meg lesznek velem elégedve, amiért hogy sokkal sűrűbben meglátogatom majd a kerületemet.

XI.

S a gyorsvonat ragadta őket, a vasutast és feleségét, a határszéli kis állomás felé. A végtelen, ragyogó rónaságok után egyszerre összetorlódtak a vasut mentén a kopár, meredek, félelmes sziklafalak: a vonat szinte félve sietett közöttük tova, mintha attól félne, hogy összezárulnak a sziklák és ott nyomják irgalmatlanul. Aranyos meleg napsütés után egyszerre borzongató, zordon hűvösség vette őket körül. Sőt néha egyszerre éjbe borult körülöttük a világ: mintha valami óriás sárkány torka nyelte volna be őket, amely a mesék világából fennmaradva, leselkedik itt valamelyik csodás cseppkőbarlangban. A vonat vakon zugott tova az alagutban, amely nem akart véget érni. Talán nem is alagut ez, hanem sirbolt? Hallja csak, hogy hullnak rájuk döbörögve a göröngyök! Az ember már-már belenyugszik, hogy tehát mindennek vége. S egyszerre újra rámosolyog a sugaras élet.

Kár!...

A vasutas tenyerébe hajtotta fejét és beszélt:

- Leverték, Margit. Leverték a nagy harcban, amit kezdtünk. Még a békefeltételeket sem diktálhattuk: kényre-kegyre meg kellett adnunk magunkat. Sőt örvidenünk kell, hogy megengedik nekünk, hogy folytassuk a régi nyomoruságot...

Az asszony nem felelt. A tájékat nézte. Éppen egy vizesés mellett robogtak el. A habok úgy zuhantak a mélybe, mint a porrátört csillagok.

- És tudod, mi fáj nekem legjobban a bukásban, Margit? Az, ha rád gondolok. Aminthogy miattad örültem volna legjobban a győzelemnek. Nagy dolgokat szerettem volna véghez vinni, te érted, Margit. Szerettem volna, ha büszke lehetsz reám, a te hősödre. A te hősödet most letiporták. Babért nekem nem ád tehát az élet. Meg kell elégednem vele, ha száraz kenyeret ád. De a száraz kenyérhez egy kis boldogságot adsz-e te nekem, Margit?

Megfogta a felesége kezét s úgy nézett föl reá. Csodálatosképpen éppen akkor robogtak be egy alagutba. Nem láthatta a választ az asszony arcán.

A sötétben folytatta:

- Bámulatos, hogy míg a küzdelem tartott, megkimélt az én régi kisértőm, a betegségem. Gondolta; elég nekem a külső ellenségekkel viaskodni: minek még egy belső ellenség orv-támadása is? De most, a kudarc után, vérszemet kapva zudul reám. Tudom, érzem. S kimondhatatlan félelem vesz rajtam erőt... S aggodalmaimtól megint csak te menthetsz meg, Margit.

Az alagut véget ért. Az asszony férjére nézett, aki meggörnyedve hajolt hozzá:

- Mikor elindultunk, - beszélt Pál tovább, - hallottam, hogy egyik kollegámat, a szegény Csernust bevitték abba a szomoru házba, - az élőhalottak szomoru házába, amelytől én is annyira félek, hogy végre is odajutok. Mi juttatta oda a boldogtalant? A munka és a gond. De nemcsak a munka és a gond. Te is tudod, milyen szerencsétlen volt a szegény fiúnak a házaselete. Mikor kifáradva hazatért: odahaza nem enyhülést, hanem kész poklot talált. A poklok poklát: egy rossz csalfa, ledér asszonyt... Ez juttatta őt abba a szomoru házba...

Most nem következett alagut. Nem rejtette el az ember arcát jótékony sötétség. Margit összeharapta ajkait s kényszerítette vonásait, hogy mozdulatlanok maradjanak.

- S akkor eszembe jutottál te, - tört ki hevesen a férfi, - s megvigasztalódtam. Hiszen, ha csak rád gondolok: az már enyhülés számomra. Hiszen az én otthonom a csendes, megvigasztaló boldogság. Hiszen te vagy a jóság, a tisztaság. Ugyebár, te jó, te igaz, te hű feleségem vagy nekem?...

Az asszony egyszerre felszökött helyéről. Szeme rámeredt, rákövült az előtte görnyedő alakra, aki rajongó, imádkozó tekintettel nézett föl reá. Legjobban szeretett volna kifutni, leugrani a robogó vonatról... S azután visszaroskadt az ülésre s izzó két halántékához szorította a két kezét:

- Pál, az Isten szerelmére! Ne kinozz, mert megőrülök!

Férje megütődve bámult rá. Meg akarta ölelni.

- Nem, - ne bánts?

- De Margit? Mi lelt?

A nő sarokba huzódott. Lefüggönyözte az ablakot. S kendőjébe is beburkolódzott:

- Semmi, semmi. Halálosan ki vagyok fáradva. Aludni akarok egy kicsit.

Pál nem értette. S az a bizonyos megmagyarázhatatlan félelem, a félelem a jövő rémeitől, újra összeszorította szívét. Aztán őt is elnyomta a kimerültség a leszakadó éjben. S álmában úgy rémlett, hogy a sötétben egy velük szemben robogó vonat dübörgését hallja. A dübörgés mind hangosabb lesz. A vonat mindig közelebb jön. Már összecsapnak - már itt van a borzalmas, véres katasztrófa. Az élet utasainak irtózatos utolsó állomása...

A hideg veriték ellepte a testét, ahogy fölébredt. Mit akar vele ez a vízió, amely egyre kísérti? Beteg lelkének üres agyréme csak? Vagy rettenetes jóslat, fenyegető, előrevetett képe a jövőendőnek, amely reá várakozik?

MÁSODIK RÉSZ.

I.

- Te Strausz, - mondotta Strauszné asszony férjének, Strausz Salamonnak, - tudod, hogy a Malvinka szerelmes?

A derék asszonyság az ablakban ült és regényt olvasott. Az utóbbi időben már ideje nagy részét az ablakba tolt karosszékben töltötte, mivel fölöttébb neheze esett a járás. Amily mértékben ugyanis a termete terebélyesedett: olyan mértékben gyöngültek a lábai. Nyár közepén, nem kis erőfeszítéssel ugyan, feltolták a vasuti kocsiba és vitték Marienbadba. Különben pedig a karosszékbe hordta neki hűsége élettársa mindazt a jót, amivel Strauss Salamon ur, a példás férj és apa, egész családját elhalmozni szokta.

- Hallod, - ismételte a karosszék lakója, - az a gyerek nem tetszik nekem. Az a gyerek fülig szerelmes.

A kis gömbölyű, guruló - mindig oly fürgén guruló - emberke kíváncsian neszelt föl felesége szavaira. Malvin szerelmes? Máris szerelmes. Kissé ugyanis koránlotta a dolgot, - mert hiszen Malvinkát csak a jövő héten fogja meglátogatni az a derék ifju, aki virágzó üzletét a fővárosban most akarja megnagyobbítani. Salamon bácsi leánykájára ezt a derék ifjut ama hivatott férfitette figyelmeztetéssel, akinek kezei oly hosszúak s aki az egymásnak rendelt sziveket, messze távolban is megtalálja. A fiatal ur tehát a jövő héten jó látogatóba. S Malvinka oly jó nevelésű kis leány, hogy már előre szerelmes belé?

Salamon bácsi föltette a szemüvegét, hogy jobban hallja, amit az asszony mond.

- Szerelmes? Honnan tudod, hogy szerelmes? És kibe szerelmes?

A szive fenekén remegve lapított a gondolat, hogy talán csak nem valami gójbába, valami kereszténybe?

- Hogy honnan tudom? Én ne tudnám: az édes mamája? És kibe szerelmes? A Benedek Mózesbe.

- A Benedek Mózesbe?

Salamon bácsi levette és elkezdte törölgetni a szemüvegét.

- A Benedek Mózes nagyon tisztességes családból való fiú. Jól ismerem az édesapját is. De a fiatal embernek nagyon szerény, kis állása van. Könyvelő a Traub és Társánál, a szénkereskedésben. Abból ugyan nem tart el egy családot.

Azért mégis sulyos kő esett le a szívéről. Tehát mégse valami gój!

- Szóval, édes mama, verd ki a Malvinka fejéből azt az egész bolondságot - és pont.

- Azt hiszed, nem megpróbáltam már? De az a gyerek egészen meg van bolondulva, mint ebben a románban a hősnő...

Strausz bácsi eltökélt mozdulattal tette föl a szemüvegét: ő is beszélni fog a szeleverdi leány fejével. Mit akar azzal az inci-finci legénnyel, mikor olyan nagyszerű szerencsét csinálhat? De hiába volt minden szelíd, bölcs rábeszélés és minden fenyegető szigor. Amiből különben nem nagy bőséggel rendelkezett Strausz bácsi. Mikor az ő aranyos Malvinkája apai keblére hajtott a fényes feketehajú fejcskáját és sűrű könnyhullatások közepette vallotta be, hogy Mózes nélkül nem tud élni - az édesapa szive egyszerre elfacsarodott s dühösen jelentette ki:

- Hát miért nem mondtad azt mindjárt, te drága gyermek? Ha nem tudsz a Benedek Mózes nélkül élni, hát feleségül fogsz menni a Benedek Mózeshez és pont. Ha nincs neki jó állása, hát lesz neki jó állása. Olyan igaz, mint ahogy Strausz Salamon a nevem - és pont!

Ez a szavajárása volt az öregnek. Mikor nagyon sok *és pontot* tett a mondatai végére, akkor tudták, hogy nagyon komolyan beszél. Mostani komoly kijelentései pedig fölöttébb imponáltak a családban. Mert amilyen gyöngé volt az öreg ur befelé, éppen olyan erős volt kifelé, ha valamit, főleg övéi érdekében, keresztül kellett vinnie.

Ebéd után, amikor a rendes asztalánál megjelent a kávéházban, kezébe nyomták az ujságot, amelynek egy hire nagy hullámot vert föl az egész kávéházi közvéleményben:

- Olvassa csak, Salamon bácsi!

Az ujságcikk arról szólt, hogy őfelsége Tetétleni Tivadar földbirtokos urat a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki.

- Képzelem, hogy madarat lehetne fogatni az öreggel, - mondták a kávéházban.

- Annál jobban eszi a méreg a testvérét, Bertalan urat. Az már régen törtet valami kitüntetés után. Aztán tessék, - most a testvére kapja meg.

Salamon bácsi nagyban törülgette a pápaszemét, ami nála mély gondolkodás jele volt. Ugy érezte, hogy ismét megjelent a láthatáron az ő csendestársa, a *Véletlen*, amely mindig elősegítette őt üzleteiben. S azután általános meglepetésre, nem is ült le a rendes délutáni kalabriász társaságához, hanem fölkerekedett és ment - az ember azt hinné, Tetétleni Tivadar urhoz. Hiszen ha a kitüntetett férfinak most olyan jó kedve van, hát legkönnyebb valami okos dologra rávenni. Ezt sugta a közönséges logika. Igen ám, de Strausz Salamon ur nem azok közé az emberek közé tartozott, akik a balkezükkkel vakarják meg a balfülüket. Ellenkezőleg: azok közé, akik ha Máramarosszigetre akarnak menni, hát a bécsi vonatra ülnek. De annál biztosabban eljutnak Máramarosszigetre.

Ő tehát Tetétleni Bertalan urat kereste föl, a kit csakugyan átkozottul gonosz kedvben talált. Még abból az időből ismerte az öreg a földesurat, amikor Taussig volt a neve és igen messze állott a földesuraságtól.

Tetétleni a földesurak tipikus fajtájához tartozott, aki boldog, ha egy igazi régi földesurral megihatja a testvérpoharat, - még ha egy pár váltókezesség révén is. S az egyik szeme sirt, de a másik azért mégis nevetett, amikor huszárönkéntes fia adósságait kellett kifizetni - hiszen egy valóságos herceg társaságában csinálta az adósságot a fiu!...

Tetétleni Bertalan ur cifra piactéri háza tornácán állott s gazdasági irnokát szidta, mint a bokrot. Tudniillik, éppen akkor jött ki a felesége budoárjából, aki viszont őt szidta össze, még sokkal jobban, mint a bokrot. Őnagysága siró és nevető görcsöket kapott, amikor ama kitüntetés hírét elolvasta s nem volt az a kilátásba helyezett buton, vagy osztendei nyaralás, amivel le lehetett volna csillapítani.

- Hallgass! - sikoltozott. - Csak a te gyámoltalanságodnak köszönhetjük ezt a rettenetes szégyent.

Strausz bácsi nem kerülgette a kényes kérdést; nekivágott merészen:

- Olvasta az ujságot, nagyságos uram? Mit szól hozzá?

- Mit szóljak? Mulattat a dolog. Nevetségesnek tartom ezeknek az embereknek a kapaszkodását. Nevetségesnek. Higgye el, kedves Strausz, a Zsiga - tudja, a főispán, a valóságos belső titkos tanácsos, - már sokszor fölajánlott nekem valami kitüntetést. De én mindig elhárítottam magamtól: Ugyan kérlek, kegyelmes uram...

- Azt nagyon rosszul tette, Tetétleni ur. Mert ön családapa. A gyermekeinek nagy hasznára válna, teszem, a magyar nemesség... De persze, ha nem tesz semmit, akkor a sült galamb nem repül a szájába.

A hosszuszáru lovaglós-csizmás férfi megállott a labda-termetű emberke előtt:

- Hát mit csináljak?

- Nézze Tetétleni ur. Beszéljünk okosan. Szerezzen magának érdemeket a kitüntetésre. Itt van a legjobb alkalom. Éppen most van alakulóban egy nagyszabású iparvállalat. Egy szénbánya részvénytársaság. Nagyságod lesz ennek az elnöke.

- No és?

- A kormány megszerzi nagyságodnak a magyar nemességet, a közgazdasági téren szerzett bokros érdemei elismerésül. Kivált, ha Dénes Dezső képviselő urat is bevonjuk az érdekelttségbe. Ő lesz a vállalat ügyésze. Kitűnő ember. Nagy befolyása van a kormánynál.

- Neki? Hiszen ellenzéki.

- Nonono. Ne tesse magát nagyságod olyan naivnak. Nagyságod éppen olyan jól tudja, mint én, hogy a kormányok mindig jobban szerették lekötelezni az ellenzéki embereket, mint a kormánypártiakat. A hü kormánypárti embernek kötelessége ingyen szeretni a hazát.

Strausz ur igen mulatságosnak tartotta ezt a tréfát. Tetétleni ur is.

- Ördöge van magának, Salamon. És maga? Micsoda érdekelttsége van magának a dologban?

Strausz bácsi a szívére tette a kezét:

- Nekem? Nekem semmi. Én önzetlenül csinálom az egészet. Pusztán a nagyságod és becses családja iránti tiszteletből...

S valóban: egy hét múlva megjelent az aláírási felhívás a szénbánya részvénytársaság megalapítására. Tetétleni Bertalan neve pompázott az alapítók élén. Dénes Dezsőt, a kerület képviselőjét, megnyerte Strausz bácsi azzal, hogy először sokat fog a vállalat révén keresni; másodszor örök időkre biztosítja magának a kerületet. Hány embernek fog kenyeret adni a szénbánya részvénytársaság? Az mind biztos szavazó! Ezen az iven aláírta a felhívást a főispán is, mert hiszen a népnek keresetet adni: nemzetiségi vidéken a legjobb politika... A főispán kedvéért aztán többen részt vettek a vállalkozásban, akik a fiukat, vejüket a legközelebbi üresedésre szolgabíróknak, jegyzőnek akarták megválasztatni. Mindenkinek megtalálta Strausz bácsi azt a bizonyos hajszálat, aminél fogva odavezette, ahová akarta. Nem volt valakinek pénze? Szerzett neki Strausz bácsi mérsékelt kamatra, amennyi éppen kellett. Száz szónak is egy a vége: a szénbánya részvénytársaság ünnepiesen megalakult. Az alakuló gyűlést követő lakomán Dénes Dezső remek pohárköszöntőt mondott az elnökre, Tetétleni Bertalan urra, közgazdasági életünk eme ragyogó vezércsillagára... Csengtek a poharak, harsogott az éljen.

Lakoma közben aztán az elnök odafordult a vállalat megteremtőjéhez:

- Aztán mondja csak, Strausz bácsi, boldogulni fog ez a vállalat? Nem vesz el mindnyájunknak a pénzünk az utolsó fityingig?

- Biztosítam róla nagyságodat, hogy nem. S hogy egészen nyugodt legyen: én is hozok áldozatot a vállalat érdekében. Rábeszéltem a leendő vőmet, a Benedek Mózeset, hogy vállalja el a vezérigazgatóságot. Nem azért mondom, mert az én leendő vőm, - de kitűnő szakember. Most kapott meghívást egy elsőrangú londoni szénbánya-társasághoz. De én jobb szeretem, ha az én drága Malvinkám nem szakad el tőlem olyan messzire...

Persze, hogy a részvénytársaság igazgatósága elfogadta Strausz bácsi e pompás ajánlatát! Persze, hogy Benedek Mózes lett a szénbánya-részvénytársaság igazgatója. Persze, hogy pár hét múlva megtartották a Malvinka esküvőjét, nagy disszel és vigassággal...

Szóval: mindene megvolt már az új szénbánya részvénytársaságnak. Elnöke, ügyésze, vezérigazgatója. Csak éppen a szén hiányzott hozzá. No, de ki törődik ilyen csekélységgel egy iparvállalat alapításakor Magyarországon?

II.

Körülbelül egy év múlva a szénbánya-részvénytársaság megalakulása után, Strausz bácsi mi jót sem sejtető ábrázattal állított be Dénes Dezsőhöz, aki éppen akkor érkezett a kerületébe és éppen az uti port mosta le magáról a szállóban.

- Nagyságos uram, egy kis baj van.

- Micsoda, Salamon bácsi?

Sejtette ugyan, hogy micsoda? Az utóbbi időben zaklatták, szorongatták. Álma is olyan volt, mint a vadász-szezonban a nyulé: minduntalan megzördült körülötte a haraszt, minduntalan ráemelte a fegyverét valami gonosz lesipuskás.

Minthogy pedig tele volt titkos aggodalommal, tehát nevetve fordult Strausz bácsihoz:

- Mi baj, kedves öregem?

- Hát bizony egy kis hibát csináltunk az alapításkor. Bele kellett volna vonnunk a vállalatba Bartos urat is.

- Bartost? Aki ellenjelöltem volt a választáson? S annyi kellemetlenséget szerzett nekem?

- Hiszen éppen ezért: a nagyságos urra való tekintettel mellőztük. Pedig ő akart volna a részvénytársaság ügyésze lenni. Most, hogy ebből kicsöppent: bosszút esküdött ellenünk.

- Hm. Aztán mit tehet ellenünk az az ember?

- Sok mindent. Soha ne kicsinyeljük az ellenfelünket. Egy gyerek olyan kavicsot dobhat az ember útjába, hogy elcsuszik rajta, kitöri a nyakát és pont. Bartos föl akar bennünket jelenteni, hogy nincs rendben az egész alapítás.

- Hát nincs rendben?

- Hiszen tudja nagyságos uram, hogy rosszakarattal mindent félre lehet magyarázni!

Dénes Dezső azt is jól tudta, hogy a dolog nincs rendben. De hát az régen volt, mikor az augorok négyszemközt összemosolyogtak. Mai napság már a részvénytársaságot alapító augorok egymással szemben sem őszinték...

- Az igazán bosszant, hogy még mindig nem találunk szenet, - fakadt ki a képviselő. Egy év óta turjuk a földet. Beleöltük az alaptőkénket. S annyi szenünk sincs, amennyivel egy kályhát be lehetne fűteni. Utoljára befűthetünk a részvényeinkkel, - hahaha!

- Isten tartsa meg a nagyságos uram jó kedvét. De Bartos ur azt mondta: Majd befüt ő nekünk szén nélkül is!

- Strausz bácsi, ugy látszik, nagyon fél attól a gézenguztól!

- Én nem félek. Nekem nincs is okom félni. Hiszen a nagyságos urra feni a fogát.

- Bah! Belőlem ugyan nem eszik.

- Mondtam már, hogy háboruban nincs veszedelmesebb dolog, mint az elbizakodás. Méltóztatik tudni, hogy az az ember csődöt akar kérni nagyságod ellen és pont.

De már erre Dénes is fölszisszent:

- Csődöt? Hogyan?

- Javában vásárolja össze a képviselő ur váltóit. S egyszer csak torkára teszi a kést és pont.

A képviselő ketté törte a papírvágókést, amivel eddig az íróasztalon játszott.

- Az ördögbe is! De hát Strausz bácsi: adjon valami jó tanácsot. Hiszen elvégre is, ön kevert engem ebbe a csávába. Ezzel az átkozott szénbányával.

Strausz bácsi méltatlankodva csóválhatta a fejét:

- Bocsánat! Csak legyünk igazságosak! Én jót akartam. Én a vállalattal is nagyságod ügyeit akartam rendezni. És mondok valamit nagyságodnak. Ha nem sikerült a képviselő ur számára találnom egy szénbányát - találtam egy aranybányát.

Dénes Dezső vállat vont.

- Edméere céloz?

- Igenis, Tetétleni Edmée kisasszonyra. Hiszen a minap kegyeskedett is beleegyezését adni, hogy hozzám rendbe az ügyet.

- Tréfából! Hogy lerázzam magát a nyakamról. Mert mindig zaklatott.

- No, én meg komolyan beszéltem az öreggel.

Dénes vállat vont és félrenézett, mintha csöppet sem érdekelné a dolog.

- Ön tehát beszélt a papával. És mit mondott?

- Nagy róka ökelme. Olyan választ adott, akár egy székely góbé. Azt felelte: Dénes ur egy nagy ember, egy országos képviselő, én pedig egy szerény árendás zsidó vagyok. Ha ilyen előkelő ur lenne a vőm, mindig pirulnom kellene miatta. Ha teszem föl, megkaphatnám a magyar nemességet - az egészen más.

A képviselő elnevette magát:

- Magyarán mondva: szerezzem meg Tetétleni urnak a nemességet, akkor hozzám adja a leányát.

- És rendezi nagyságod ügyeit. És Bartos urat és nagyságod összes ellenségeit mérgükben megüti a guta és pont.

- No hát: én pedig azt mondom magának, Salamon bácsi, hogy Bartos urat ezért nem fogja megütni a guta.

- Miért nem.

- Mert nekem nincs kedvem az egész dologhoz. Mert meguntam már azt az örökös hajsztát és küzdelmet. Jöjjön, aminek jönni kell!

Strausz bácsi erre már méregbe jött. Az ördögbe is! Ha nem sikerül nyélbe ütnie ezt az ügyet: akkor megbukik a vállalat, akkor az ő veje is elveszti az állását!

- Ugy? Nagyságod nem akarja üstökön ragadni a szerencsét? Tudom én, mi a bibi. Tudom én: miért nem kell nagyságodnak a Tetétleni Edmée - akármilyen finom leány, akármilyen gazdag leány. Persze, a szép vasutasné...

De már erre akkorát csapott Dénes az íróasztalra, hogy nagyot ugrott azon minden tárgy: de nagyot ugrott ijedtében Salamon bácsi is, aki az íróasztal előtt állott.

- Strausz ur! Hogy merészkedik ön...

A gömbölyű emberke még jobban összelapult:

- Nonono, nagyságos uram. Ezer bocsánat. Hiszen nem akartam én nagyságodat megsérteni. Én csak azt mondtam, amiről a városban sugnak-bugnak... Én, mint nagyságod igaz tisztelője, alázatos szolgája: kérem arra, ne dobja el magától a kinálkozó szerencsét.

És olyan szépen kérte Strausz bácsi a képviselő urat, hogy az végre is fölugrott. - Isten neki! Azonnal felutazik Budapestre, ha kell Bécsbe is és utánanéző a dolognak, hogy lehet hamarosan megszerezni azt a nemesi címert?

Salamon bácsi pedig, itt jól elrendezve az ügyet, sietett Tetétleni Bertalan urhoz:

- Jó ujságot hozok, nagyságos uram. Tivadar ur egyenesen meg fog pukkadni!...

- No!

- Már nyomathatja is nagyságod az új vizitkártyáit a hétágu koronával.

- Hm. Hát beszélt a képviselő urral?

- Ha beszéltem-e? Már föl is ültettem a vasutra. Persze, egy föltétele van a dolognak. Nagyságod rendezni fogja a képviselő ur anyagi ügyeit.

- Attól félek, súlyos áldozatomba fog kerülni.

- Áldozatába! Hát milyen áldozatot nem hajlandó az ember hozni a vejéért?

- A vejémért?

Tetétleni ur csodálkozva nézett.

- Magyarán mondva: a képviselő ur azt akarja, hogy adjam hozzá feleségül a leányomat.

- Nagyságos uram! Hát tehet jobb vőre szert, mint a képviselő ur? Kitűnő ember, fényes jövője ember! Nagyságos uram: én, mint az önök régi tisztelője, alázatos szolgája, kérem, könyörgöm: ragadja üstökön a szerencsét!

S Strausz bácsi olyan szépen tudott kérni, olyan ragyogó színekkel ecsetelte a kötendő összeköttetés előnyeit, hogy Tetétleni ur végre sem idegenkedett a dologtól.

És Margit?

Dénes Dezső sietett a vasutra. Szerette volna kölcsönkérni a Niebelungok ködsüvegét, hogy láthatatlan alakban szállhasson a vonatra: észre ne vegye Margit. Az asszony látta őt reggel, amikor megérkezett. S most nem tudja majd mire vélni, miért utazik el oly hirtelen, anélkül, hogy egyszer is találkoztak volna? Talán bizony szökik előle?...

Nem sikerült észrevétlenül elosonnia. Az asszony ott állott a repkénybefutotta kis állomás emeleti ablakában és megpillantotta, amikor a vonatra szállott. Elsápadt. Végtelen fájdalmas meglepetés ült az arcára. Dénes Dezső bucsut intett neki a tovaugó gyorsvonat ablakából... S azután ezzel a gondolattal heveredett végig a kocsiban bársonyüléseiben:

- Tehát már zugnak-bugnak a titkunkról. Micsoda utálatos pletykafészek egy ilyen kisváros! Akkor hát igazán ennek a szegény asszonynak az érdekében történik, ha igyekszem minél előbb véget vetni a kalandnak...

III.

Az utolsó kis állomás, ahol Józsa Pál és felesége számkivetve éltek, olyan volt, mint valami gazdagon, pompásan, gyönyörűségesen viruló lugas. Mintha állandóan fejedelmi vendég: szépséges ifjú királyné érkezésére várna s legszebb nyári ünneplőjébe öltözködött volna a tiszteletére. Sehol egy darabka disztelen fala ki nem látszott, mindenütt ellepte, elárasztotta, előzőnlötte a sötétzöld repkény, a kövér vadszőlő, a fiatalosan mosolygó, a boldog szerelem virulásával ragyogó virág, az üde, édes, fürgén futó rózsavirág.

Köröskörül rengeteg, fenyesekkel sötétlő bércek. Távolban ezüstpalástos havasok. Az óriás bátyagyűrű, mintha mind az idillnek e fészket: csöndjét, háborítatlanságát őrizné. De azért mégis be-betört a poétikus béke ez otthonába az ádáz ellenség. Mintha óriás szörnyek közelednének villámszóró patkós lovakon, sziklarengető robogással: úgy kezdenek csattogni a megriadt, visszhangos hegyoldalak. S a föld gyomrából, a titokzatos sötétségből, kaján, félelmes manók birodalmából bujik elő a tűzokádó sárkány, a dübörgő vaskigyó. A vonat, amely kapcsolatot teremt a nagyvilág és a néptelen vadon között. A mely messze földről hozza, messze földre viszi az utasok százait, ezreit, az élet rohanó örök bolygóit, akik nem tudnak elég gyorsan élni, - a gőzt, a villamosságot is befogják, hogy még gyorsabban élheszenek. A nyugtalan vasszörnyeteg egy percre kifogja magát s az utasok kíváncsian néznek a kis állomás lugasára, amelynek lombjai, virágai közül úgy cseng a táviró finom csilingelése, mint valami ezüsthangu, csalogató, aranyos, szerelmes madár. Hányan vannak az utasok közt, akik így kiáltanak föl: Nem lagnék itt az Isten háta mögött a világ minden kincséért sem! S hányan akadnak, akik nagyot sóhajtanak: Bár itt maradhatnék örökre...

A virágos kis állomáson, mielőtt Józsa Pál és felesége odaköltöztek volna, egy fiatal vasutas házaspár lakott. Fiatal szerelmes asszony, akinek mézeshetek örökké tartottak. Örökké, - mert csak egy esztendeig élt az asszonyka a menyegzője után. Az ura idehelyeztette magát, reménykedve, rimánkodva: hátha a hegyek, a jóságos, vén professzorok meggyógyítják a kegyetlen, gyilkos kórt, ami szerelmesét emésztette? Nem segítettek, köszivük meg nem indult, - vagy éppen ezzel cselekedtek nagy jót vele? Azt akarták, hogy csak a boldogságot ismerje, ajkán szerelmes csókkal bucsuzzon el az élettől, a szegény, szép, vérző tüdejű asszony? Ő borította virágba, ő varázsolta lugassá a kis állomást, amely most is ott pompázott, illatozott, amikor elvérzett urnőjüket rég elvitte a fekete vonat. És elfutott, elmenekült innen a férje, özvegye is, hiszen nem tudta volna nézni ezt a virulást, amelynek minden bimbója, levélkéje az ő keze nyomát viselte magán... Oh, hogy a legveszendőbb virág, a hitvány gyom is tovább tart, mint az emberélet, mint a boldogság...

A tragédiával végződött mézeshetek után, ebbe a virágos, szomoru házba kerültek Józsa Pál és felesége.

A vasutast testileg-lelkileg megviselte a katasztrófa, amely pályáját derékban törte ketté. Ugy érezte magát, mint a hajótörött, aki nagy, büszke célokat kergetve száll a hullámok hátára s egy parányi puszta szigetre, a reménytelenség szörnyű zátonyára dobja ki a vihar. Hogy szabadul ki innen? Vagy örök életére el lesz temetve ebbe a sziklabörtönbe? Ő még csak beletörődött volna ebbe, de hogy viseli a végzetet Margit? Ha a sápadt, néma asszonyra nézett, még jobban elszorult a szíve. Panasztalan némasága csak annál jobban bántotta... Ime, magával rántotta ezt az asszonyt, a fiatalság, a szépség e megtestesülését, akinek szent joga volna még a ragyogó, ujjongó élet minden örömeinek kiürítésére, ebbe a rideg nyomorúságba, ahol a legmagasabb kultúra az az egyhangu, vontatott, sirámos ének, amely oly lehangolóan,

oly keserűen terjeng a leszálló est homályában, a hegyoldalba vájt utakon, az alacsony, rozoga kunyhók közt, elcsigázott oláh nyevászták ajkairól...

Egy izben, amikor nem volt szolgálatban, hosszú, hosszú sétát tett, amerre a sziklák közül előtörő folyócska vezette, amelynek szintén nem tetszett, bármily vadregényes, bűbájos is a hegyvidék: sebes, csörtető iramodással igyekezett kifelé. Fáradtan, törődötten ült le egy vasuti őrház lócájára s beszédbe elegyedett a szárnyaskerék öreg szolgájával:

- Mióta van itt maga, bátyám?

- Harminc esztendeje, - hangzott a felelet.

- S meg van a sorsával elégedve? Nem vágyakozik el innen?

A vén vasutas vállat vont. Látszott rajta, hogy meglepetés gyanánt éri ez a kérdés... Nem igen foglalkozott azzal a gondolattal, hogy jó volna innen elkerülni, talán valami fényes, zsibongó nagyvárosba... Józsa Pál szemügyre vette a kunyhó környezetét. Nem volt ott semmi, ami elűtött volna az őrházak rendes világától. Tenyérnyi kert. A töltésoldalban legelésző tehén, amelynek méla kolompja megcsendül az alkony hűs csöndjében... Most azonban az őrház harangja is megszólal. A gyorsvonat közeledését jelzi. Hallatszik is már a vastaltos robogása, látszik is már a füstje a távolban. A gyerekek - szép számmal vannak - odasereglenek az őrház elé: várják a nagy eseményt. Megszokhatták ugyan: de hát mikor az ő életükben nincs más szenzáció, mint mikor a vonat előttük végigvillámlik? S harsány, üdvözlő sikoltozás hangzik föl, amikor a gőzgép, sisteregve, dübörögve vágat előttük tova, magával ragadva a zakatoló kocsisort, kettéfelé szórva a töltésről a port és kavicsot. A pályaőr szabályszerűen tiszteleg neki a vörös zászlócskával; felesége fölkapja legkisebb porontyát, úgy mutatja neki a tovazugó csodát. S mikor a vonat a kanyarodónál eltűnik: az ő, arcán a hiven teljesített kötelesség nyugodt kifejezésével fordul gyerekeihez s odaadja a nagyobbik fiúnak a kis lobogót, hadd játszon az is vasutasdit, hadd tanuljon bele az édesapja mesterségébe ő is...

S Józsa Pál magában álmélkodva kiáltott föl: ime ez az ember, aki harminc esztendeje áll itt ebben a süket remeteségben! Azért él hát az ember, hogy tisztelegjen az előtte elszáguldó vonatoknak? S mikor kiesik kezéből a zászló, átadja azt a fiának?

De neki még kicsinye sincs, akinek a zászlót átadja...

Miért nincs?

Miért nem tudja megáldani az ő szerelmüket az Isten?

Szerelmüket?

Igen, ő szereti az asszonyát. Szíve, lelke majd kiszakad érte, úgy szereti. De Margit? Nem, még most sem tudott, talán sohasem is fog meggyökeresedni lelkében a meggyőződés, hogy annak az asszonynak szíve is az övé...

Lázás izgalom fogta el. Idegei, amelyek utóbbi időben már csillapodni kezdtek, most újra fölláztak. Szédülve ért haza: nemhogy felüditette volna, de még jobban kifárasztotta a séta. Mikor olyan kinzó gondolatok röpködtek körül, akár a harcba induló katonát a prédát sejtő hollósereg!...

Hazatérve felesége egy táviratot adott át neki. Apja táviratozott, hogy édesanyja halálos ágyán fekszik. Siessen azonnal haza, ha még élve akarja látni.

IV.

Mikorra Józsa Pál édesapja állomáshelyére megérkezett; az öregasszony már kiszenvedett.

A kormos ház, ott a füstökádó állomás mellett, még szomorubb volt most, mint máskor, amikor föl van benne ravatalozva az a szegény és szerény halott.

Természetes, hogy kicsi koporsója körül, amibe vézna teste meghuzódott, nem ragyogott dus halotti pompa. Aminthogy az ellenkezett volna is a boldogult akaratával: még hogy halálában őrá költsenek! Hiszen életében sem költött magára semmit: magától még a jobb falatot is megvonta, csakhogy lelkétől lelkedzett övéinek teljék. Feje körül ékeskedtek a kormos levelű muskátli virágok, amelyek ápolása legfőbb gondja, kedvtelése volt gyermekei után; lábánál hűséges, megtört szívű élettársának egyszerű, feketeszalagos koszoruja. Koporsó, mondom, nem kellett neki nagyobb, mint egy madárhusu kisleánynak. Valóban ezt a tetemet nem fogadhatják örömujjongással az enyészet asztalának éhes törzsvendégei; ezt a kis testet egészen martalékul ejtette az élet; nem hagyott rajta a halálnak semmit...

Józsa Pál előtt, amikor a disztelen, inséges ravatal előtt állott, megint fölmerült a kérdés: Miért élt hát ez a szegény asszony? Hogy leörölje napjait ebben a füstös, homályos házban, amelyből nem igen tudott kimozdulni az örökös robot mellől, miglen most az örök sötétségbe viszik? Azért élt, hogy egy gyermekét a másik után fájdalommal a világra szülje, még nagyobb fájdalommal őket eltemesse? S akiket pedig ezer virrasztó éjszaka fáradtságával fölnevelt, életük útján ezer aggodalommal kísérje őket. Hiszen amerre a fiuk járnak: csillogó könnypatak huzódik utánuk: az édesanya szeretetének, aggódásának könnypatakja az. Olyan ez a könnypatak, mint az üstökös uszálya, amely végigkíséri az éjen a szomoru bolygót, amely édesanyjának, a fényes napnak kebeléből leszakadt... Hány könyvet ontott életében ez a szegény asszony? Hány könyvet ont életében az édesanya? Van-e annyi csillag az üstökös uszályában? Van-e annyi csillag a mérhetetlen, véghetetlen égen?

Józsa Pál lehajolt édesanyjához és hosszú csókot nyomott sovány, kiaszott kezére. Keserves évek minden fáradozását, önfeláldozását, mártíromságát köszönte meg azzal a csókkal.

Oh, édes Istenem! Ha már nem adsz örök életet a te gyarló földi férgeidnek: miért nem kelted föl csak egy pillanatra ravatalán az édesanyát? Arra az egy pillanatra, amikor hátrahagyott gyermeke megcsókolja jóságos, áldott, kihült kezét? Oh, milyen gazdagon megjutalmazva érezné magát ezzel az egy csókkal az a szegény, szerény halott; oh, milyen boldogan aludna megszakadhatlan álmát tovább; milyen készségesen elfogadná az örök üdvösségért cserében ezt az egy pillanatot...

Pál együtt virrasztott apjával a ravatal mellett. Testvérei, Giza meg Piroska lefeküdtek; Margitnak táviratozott, hogy jöjjön a temetésre. A gyertyák sárga fénye hullott az öreg ember lehajtott ősz fejére, amikor a halottas szoba szivdobbantó csöndjében elmesélte, mennyit szenvedett halálos ágyán a boldogult. - S mégis, hogy szerette volna megnyujtani haldoklása kinjait csakhogy fiát még egyszer lássa. Milyen páratlan édesanya volt; s milyen páratlan, példátlan, jó feleség!

- Soha, soha az életben engem tudva, akarva meg nem szomorított, - mondta a vén ember, egy pillantást vetve a halottra, s ebben a tekintetben benne volt mindaz a szeretet és fájdalom, amit emberszív csak érezni bír.

- És már most teljesen egyedül maradok, - hajtotta fejét tenyerébe az öreg. - Mind elszakadtok tőlem, - különösen te, kedves fiam. De szomorú vége is lett annak a nagy harcnak, be szomorú! Mennyi reménnyel kezdtük s milyen lemondással végeztük! Még örülnünk kellett, hogy a kenyérünket visszakaptuk. Jaj, be meg voltam ijedve akkor, amikor szemem láttára hurcoltak el az utcán. Milyen aggódva lestem: nem állanak-e rajtad kegyetlenül bosszút? Nem hiába kereste-e föl a feleséged Dénes Dezsőt, hogy vesse magát közbe az érdekében?...

Pál hirtelen fölpillantott:

- Mit mond édesapám?

- No igen. A feleséged még aznap este fölkereste a mi régi barátunkat, aki segített is rajtad. Nagyon begyébe voltál a hatalmasoknak, bizony nagy szükség volt a pártfogó jó barátira.

Józsa Pál felállott. Alakja, a tétova viaszlámgok mellett hosszú, reszkető árnyat vetett a falra. Mintha hirtelen sötét kísértet jelent volna meg háta mögött; az a gyötrő gondolat, ami lelkében támadt.

- A feleségem... - dadogta.

Meg kellett fogóznia a ravatalos asztal szélében, hogy el ne essék.

Apja odaugrott hozzá:

- Mi bajod, fiam?

A fiatal férfi erőt vett magán. Iparkodott édesapját megnyugtatni:

- Semmi, semmi. Kissé elszédültem. Hiszen tudod, milyen ideges vagyok...

- Kimerített a hosszú utazás, édes fiam. S még hozzá milyen gyászra kellett megérkezned. Pihenj le! Majd én egyedül maradok az én jó anyuskámmal...

- Nem, nem, a világért sem. Sőt neked kell lepihenned. Legalább egy kis időre. Majd hajnalban felköltelek. Addig én virrasztok. Meglásd, nem lesz semmi bajom.

S nem tágitott, amíg apját ágyba nem fektette. Maga pedig visszatért a koporsó mellé.

Ha valaki e percben a szobába lép s egy pillantást vet rájuk: álmélkodva látta volna, hogy a koporsóban fekvő alak nem olyan kísértetiesen sápadt, mint az élő...

Hiszen ő mindeddig mit sem tudott arról, hogy azon a végzetes éjszakán felesége járt közbe érette Dénes Dezsőnél. Édesapja elutazott, - s azóta sem találkozott vele. Margit pedig szóval sem tett erről említést. Hogy is tett volna!

Most lett világossá előtte egyszerre a véletlen ama különös játéka, amin már annyit törte a fejét: miért helyezték őt éppen a Dénes Dezső kerületébe. Miért nem a lengyel vagy a bosnyák határra? Vagy akárhová a szárnyaskerek száz meg száz nyomoruságos kis állomása közül? Miért éppen ide? De hát persze, hogy ide kellett neki jönnie! Hogy a képviselő ur, aki azóta oly sűrűn látogatja a kerületét, most is összeköthesse a hasznost a kellemessel! Így szabadították meg a férjét a veszedelemtől - oh, milyen jól kifőzték ezt a jó barát, meg a derék, önfeláldozó, a férjeért remegő asszony...

Egészen világos, egészen világos!

Eddig csak a homályos kétség gyötörte. Mintha valami titkos hang sugta volna neki: mintegy ösztönszerűleg érezte, hogy felesége nem szereti. Más szeret. Ám e hang, ez ösztön mellett nem volt semmi bizonyítéka. Most úgy rémlett neki, megtalálta a bizonyítékot.

S mitévő legyen már most? Uristen, mit tegyen?

Egyenesen rátámadjon arra az asszonyra, - mennyorszáგára, poklára, - a rettenetes váddal; sőt nem is váddal, de ítéllettel: hitszegő vagy! Egyenesen rajtarontson vetélytársára és számon kérje tőle megfertőzött becsületét, elrablott boldogságát?

S lassan-lassan lehanyatlott a ravatal lábához, a kopott fekete posztóval beterített földre és sirt, sirt...

Hirtelen fölugrott. Visszafojtotta zokogását. Mintha az jutott volna eszébe, hogy megtalálja hallani a koporsóban alvó - s hogy megfájdul akkor a szive!...

A gyertyák fénye halványodni kezdett. A nappal világossága beszűrődött a lebocsátott, sötét ablakfüggönyökön. Nem rózsás, örvendetes hajnali fény, hanem hideg, rideg világosság. A halottas ház ébredezett. Az asszonyok készülődni, öltözködni kezdtek a temetésre, - mert hát nem érheti őket oly nagy gyász, hogy gonddal ki ne öltözzenek rá az asszonyok. A reggeli vonattal kellett megérkeznie Margitnak is.

Pál elhatározta, hogy kikémleli feleségét. Hamleteskedni fog: gyilkosa-e boldogságának, becsületének?...

- Azt a világért el nem árulom, - mondta magában, - hogy tudok arról az elátkozott látogatósról. Hiszen akkor megtudná, hogy gyanuba fogtam. Óvatoskodva, elrejtene a bűnét. Sejtene sem szabad, hogy figyelem! Minden szavát, minden lépését figyelem...

Kézen fogta, odavezette a ravatalhoz:

- Nézd, a legjobb édesanya volt a világon. S a legjobb feleség. Minden szavában, minden gondolatában hü és igaz az urához.

S leste a felesége arcvonásait. Egy áruló mozzanatot. A fehér szobor azonban mozdulatlan maradt.... Margit csöndesen ereszkedett térdre a ravatal imázsámolyára.

S aztán megtörtént a temetés. Egy pár ismerős vasutas család töltötte meg a szobát a szokásos hazug, képmutató sopánkodással. Mert hát, dehogy is fáj az embernek a más baja!... Megérkezett a Piroska vőlegénye is: egy fiatal gazdasági irnok, akit a királyfi helyett hozott a meseországi vonat a szőke kis ábrándozónak. S míg a leány szemét ellepte a köny, édes gyönyörűség futott át tagjain, amikor a gyászszertartás alatt viisszaszorongatta a zömök, nap-sütötte, pusztai legény kezét... Circumdederunt me! - bugott reszketve az ének. A pap sietett kissé a szertartással, mert ebédre volt hiva a földesurhoz. Ez a pénzügyőri szemléseznek is kapóra jött, mert ők is el akartak utazni még a déli vonattal. Szóval, igyekeztek a halottat minél hamarabb elintézni.

Elintézték. Már ott domborul fölötte az alacsony domb a korhatag fakeszttel. Már oszladoznak is a gyászolók, kiki a maga dolgára. Pál és felesége is ott ülnek a vonaton, amely sebesen zakatol velük az ország másik vége felé.

S egyszerre, minden átmenet nélkül, kiszámított kegyetlenséggel, orvul, ezzel fordult a férj a feleségéhez:

- Hallottad, hogy Dénes Dezső milyen nagy bajba jutott?

Az asszony közömbösséget tettett:

- Milyen bajba?

- Csődbe akarják kergetni. Bartos Elek, akit a választáson megbuktatott, mindenáron tönkre akarja tenni.

A fehér szobor összerezzen!

- Istenem! S nincs ez ellen segítség?

- Aligha! Szörnyen el van adósodva a képviselő ur. Ha pedig csődbe jut: le kell mondani a mandátumáról. Vége lesz az egész dicsőségének. S amilyen becsvágyó ember; még talán tul sem éli ezt a szégyent...

S mig e szavakat mondta: egész lelkével odatapadt az asszony arcára. Hamlet volt és Othelló egyszerre. S kegyetlen, önkinzó örömet érzett, amikor látta, hogy a nő nem bírja titkolni lázas, gyötrelmes izgatottságát. Csak folytatni kell a kémkedést! S megszerzi a kétségtelen bizonyosságot; a rettenetes bizonyosságot...

A gyorsvonat repült. S Margit még jobban szerette volna gyorsítani a futását. Hogy valahogy módját ejtse a találkozásnak, hogy valahogy hirt adhasson szerelmesének: vigyázzon magára, rut veremben akarják elejteni...

Ha tudta volna, hogy mig az ő lelke tele van a legkinzóbb aggodalommal: az ő féltve-féltett bálványa milyen uton-módon akar abból a veremből kiszabadulni!...

V.

A képviselő ur eljárt a dolgában Budapesten is, Bécsben is befolyásos jóbarátainál. Sok lóvás-futással járt a vállalat. Ugy találta: igaza van a közmondásnak, hogy a munka nemesít. A Tetétleni Bertalan megnevelése bizony sok munkájába került... S immáron kétség és remény közt habozva igyekezett vissza kerületébe. Hogy feltartóztassa a veszedelmet addig is, míg a segítség megérkezik.

Mindenekelőtt Strausz bácsit kereste föl. Az öreg nem jó hírrel szolgált neki. A csödkérvényt csakugyan beadták ellene. A törvényszék ki is tüzte annak tárgyalását. A dolog rendezése tehát sürgős. Égetően sürgős. Különben vége mindennek!...

Dénes Dezső elkeseredve hagyta ott az öreget. Megfájdult a feje: ki akarta egy kissé szellőztetni magát. A városka kacskaringós, hepe-hupás kövezetű utcáin át nekivágott a hegyeknek, - a konok, megátalkodott hegyeknek, amelyeket hiába turtak-furtak, nem akarták átengedni nekik méhük kincseit, a fekete gyémántokat. Egy keveset megmutattak belőle - a többi, mintha egyszerre elragadták volna az incselkedő törpék, a földalatti kincses őrei, s elrejtették volna olyan mélyre, hogy többé rá ne akadjanak a kapzsi emberek. Néha, mikor már nagyon mélyre hatoltak a kincskeresők, azt a tréfát is megtették, hogy titokteljes forrásokból harsogó vizáradatot zuditottak a kiásott tárnába. Örülhetett, aki onnan menekülhetett! Ilyen gonosz játékot űztek az irigy, fukar, kis manók!...

Dénes Dezső keze ökölbe szorult. Hát egyszerre elhagyta volna őt a szerencse, amely eddig tenyerén hordozta? Hiszen még eddig mindig Julius Caesar göggyével nézett végig a körülötte tornyosuló hullámhegyeken. Nem tudott félni - bizott a csillagában. S most elvesztette a bátorságát. S elvesztette kedvét a további életküzdelemre. Itt áll egy meredek szikla szélén - egy pillanatra az villan az eszébe: Talán legjobb egy lépést tenni s akkor igazán vége volna mindennek?

Mi is az, ami visszatartja?

Ebben a pillanatban, akárcsak valami szindarabban, egy csengő hang szólalt meg a háta mögött:

- Dezső!

Margit állott előtte. Fekete gyászruhában, sietéstől kipirult arccal, pihegő kebelével.

- Hát te itt vagy? S hirt nem adtál magadról? Multkor szökve mentél el, s most lopva jössz?

Szomoru szemrehányás volt a tekintetében, - s mégis lelkendező öröm, hogy végre találkozhatott vele.

- Az uramnak egy percre el kellett utazni, szolgálati ügyben, - tette hozzá magyarázatképpen. Ha nagyelbusultan neki nem indulok a vadonnak, talán nem is találkozom veled. Pedig úgy szerettem volna veled találkozni. Hisz oly fontos mondanivalóm van számodra. De azt se tudtam, hol vagy? Hová irjak, vagy üzenjek? Már-már az a rettenetes gondolat is eszembe jutott, hogy talán mindörökre el akarsz szakadni tőlem...

S magához szoritotta a karját, forrón, hogy valóra ne válhasson az a rettenetes gondolat...

A szomszéd városban szoktak találkozni. Margit holmi bevásárlások ürügye alatt járt oda. A képviselő pedig, kerületébe utaztában, egy állomással előbb leszállott a vonatról. Így loptak maguknak egy-egy órát, egy-egy délutánt, ami egy percnak tűnt föl az asszonynak - s egy örökkévalóságnak az idő, amíg arra a percre várakozni kellett.

Dénes megsajnálta az asszonyt. És a régi láng is, - neki régi láng volt, ami két hete még lobogva égett! - újra föllobbant szívében. Hiszen oly szép volt szépséges kedvese, amint epedő, odaadó szenvedéllyel, reszkető szerelemfáltással simult hozzá.

- Valami kellemetlenségem volt, édesem. Ezért nem is akartam veled találkozni, amíg ki nem fujja a fejemből a szél...

- Micsoda kellemetlenséged?

- Hadd el. Jelentéktelen apróság. Csak annyi, mint mikor az embernek egy légy zümmög az orra körül.

- Nos hát, én akkor elkergetem azt a csunya legyet: Hess, hess!

Máskor a férfi is megfiatalodott a jókedvnek e csodatevő varázsában. Most azonban homlokán ott maradt a felhő. Az a csunya légy nem szállott el onnan, akárhogy hessegették is a jótékony, parányi kezecskék.

Margit megcsóválta a fejét:

- Neked valami komolyabb bajod van, Dezső. Ez nem légyecské. Miről gondolkoztál az imént?

- Megmondjam?

- Meg, meg!

- Hát, amidőn a meredek szélén állottam, azon gondolkoztam, hogy csak egy lépés - és nem bántanak többé a legyek...

- Dénes!

Az asszony riadva kapaszkodott a férfi karjába, mintha attól félne, hogy még most is megteszi azt a lépést. Pedig már oly messze sétáltak a meredek szélétől. Már a mély erdővadon suttogott körülöttük. Margit leült egy mohos szikladarabra, maga mellé vonta a férfit és ölébe fogta a fejét:

- Jere ide. Én most a te kis mamád vagyok, te rossz gyerek. Hát szabad neked a te jó mamádat oly nagyon megszorítani, elkeseríteni?

Dénes nem felelt.

- Látod, én tudom ám, mi bajod van. Szerettem volna, ha őszintén elmondod nekem. De te nem vagy hozzám bizalommal, Dezső. Jó. Hát elmondom én, mi bánt? Összeesküdtek ellened az ellenségeid. Az irigyeid. El akarnak veszíteni.

Dezső kibontakozott az ölelésből.

- Honnan tudod?

- Tudom. Valaki elárulta.

- Az urad!

- Az uram. Majd elárultam magamat, amikor először hallottam róla. De aztán biztatni kezdett a remény - a remény a te erődben, bátorságodban. Nem lehet, hogy győzedelmeskedjenek feletted; hogy ki ne vágd magadat a nyomorult hálóból.

- Lehet, hogy kivágom. Lehet, hogy nem. S akkor...

- S akkor?

- Akkor kettő közt választhatok. Vagy megteszem azt a bizonyos lépést - ott; vagy pedig elmegyek az én fatornyos hazámba, édesanyám bogárhátú házikójába, megfogni az ekeszarvát s elfeledni még azt is, hogy mi voltam s mi akartam lenni valaha?

Elhallgattak. Az asszony szívét kinos aggodalom szoritotta össze. Szemeibe könnyek rajzolódtak, amikor megkérdezte:

- S akkor - a képviselő ur nem jár többé a kerületébe?

- Mit keresne a volt képviselő a hajdani kerületében?

Margit fájdalmasan felsikoltott:

- Dezső!

A férfi ijedten nézett rá. Milyen halálos rémület tükröződött az asszony kerekre nyilott, gyönyörű szemeiben!

- Te el akarsz válni tőlem, Dezső! Talán kapóra is jön neked ez az egész szerencsétlenség, mert akkor legalább szakithatsz velem...

S fejét csöndesen ingatva, mélységes meggyőződéssel mondta - olyan meggyőződéssel, hogy másnak sem lehetett kétkedni benne:

- Azt én nem élném tul, Dénes.

A fiatalember hirtelen magához kapta a reszkető karcsu termetet. Hiszen, mint a nedves fát a villám, sokszor felgyújtotta őt a nő lobogó lángolása, összezsúkolta - s Margit minden csókját tizszeresen adta vissza. Ugy csüggött rajta, mint a folyondár a fán, amelyet, ha kívágnak, neki is el kell vele pusztulni.

- Szakitani? Veled?

S Margit, körülfonva szerelmesét, mint a láng, egyszerre, mintegy hirtelen föltámadó lázrohamban, odasugta neki:

- Akkor vigyél engem is magaddal. Az uram már ugyis gyanakszik. Ugyis csupa győtrelem az élete miattam. Talán jobb is lesz számára a bizonyosság, mint az örökös kinzó féltékenykedés... Számomra pedig elviselhetetlen ez a hazug élet. Én csak a tiéd akarok lenni, csak a tiéd! S ha neked le kell mondanod a nagyvilágról, el kell vonulnod egy csöndes falucskába: akkor az én helyem ott van melletted. Nekem kell téged megvigasztalnom; nekem kell téged kárpótolnom. Mert tudod, hogy én kárpótolni akarlak mindenért, amiről csak lemondtál? Csodát akarok tenni a szerelmemmel, csodát, hogy kárpótoljalak. Tündérországot akarok számodra teremteni, amely feledtessen veled mindent, amit a világban elhagytál. Ugy fog ölelni a karom, úgy fog csókolni a szám, olyan imádattal fog körülvenni a lelkem!

A lombokon át a leáldozó nap fénye hatolt az erdőmélybe. Itt is, ott is egy-egy tovaillanó fényfolt villant meg a fák törzsén, mintha repeső tündérek aranyfátyola lebegne körülöttük. A madárfütty elnémult - mintha a kíváncsi tündérek csöndet parancsoltak volna az erdőnek, hogy hallgathassák a csókok neszét, a szerelmes szivdobogást, amelynél szebb muzsika nem csendül a fülemiledalban sem. Mellettük egy odvas fa volt, amely körül sűrű gomolyban

dongtak a pohos méhek és hordták-gyűjtötték a vadvirágok mézét. És egyre zsongtak-bongtak, mintha azt mondanák: Ezer esztendeig, ha gyűjtenénk a mézet, mégse tudnánk annyi édességet gyűjteni, amennyi egy szerelmes csókban vagyon...

- Elviszlek magammal, hogy kárpótolj mindenért, - sugta a férfi.

A nő visszakacagott, mintha egy egész május minden gyöngyvirága csilingelne:

- A bogárhátu házikóba? Édesanyád engedelmes, szorgalmas leányának? Oh, majd meglátod, milyen derék, kis parasztmenyecske lesz belőlem. Mikorra a mezőről hazatérsz, olyan vacsorát főzök neked, hogy a király se eszik különbet. Oh, be is szeretném már, ha én terithetnék számodra asztalt, ha a mi fészkünkben ölelhetnélek a szivemre, te édes, te édes, te édes...

S azután megállapodtak mindenben. Hogy Dénes magával viszi Margitot. Hogy ezentul csak egymásnak fognak élni.

- Holnap, - sugta az asszony.

- Holnap, - sugta vissza a férfi.

VI.

Dénes Dezső hazakisérte Margitot. A város szélén azonban elvált tőle s az asszony egyedül suhant haza. A férfi visszaindult a hegyi uton. Az éjszakát a szénbánya telepén akarta eltölteni.

Az est homálya nőttön-nőtt. A völgy öléből, a barlangok álmosan ásitó torkából elősompolygott a sötétség. A fák közt kanyargó uton oly sűrű, áthatolhatlan volt a feketeség, mintha szurokkal öntötték volna tele az erdőt. Dénes nem is ismerte az utat; úgy rémlett előtte, hogy eltévedt. Egyszerre, a sziklaoldalban, egy kis tisztásra ért. Valami pásztorkunyhó kuporgott ott az erdőszél bozótja mellett. A tisztás közepén subába huzódott emberi alak piszkálgatta a nedves fával kinlódó tüzet.

- Adj Isten, atyafi, - köszöntötte Dénes a vadonlakót.

A tűz fényénél sovány, elcsigázott, elkényszeredett arcot pillantott meg; gubancos, bozontos hajjal, szakállal. Valami vadonlakó pásztor, aki talán esztendőben egyszer jár emberjárta helyre. Egyébként annyi gondot fordít az öltözkéire, akár testvérei a bozótban: a mackók.

- Szarut munyile Maria Ta! - mondta a vén fiu.

Dénes letelepedett a pásztor mellé. El volt fáradva: elhatározta, hogy tapodtat se megy tovább. A vadonlakó vendégszeretetéből egy kis szalonna, kenyér is került a számára, amit a jámbor móc különös gyönyörűségére bőségesen megszolgált a zsebéből előhuzott konyakos üveggel. A képviselő ki is kérdezte a pásztort, bajairól, panaszairól, - hiszen annyit szavalt már a Házban a nép nyomoruságáról, egészen kapóra jött neki, hogy végre beszélt is valakivel a népből.

- Nincs legelő! - ebben csucsosodott ki a jámbor oláh minden keserősége. - Mindent elvett, elfoglalt a domnu episcopul, a püspök. A fiskális urak nyuznak. A szolgabíró meg, ha panaszra megyünk hozzá, goromba. A jegyző urnak meg mindenért oly sokat kell fizetni...

Dénes bólingatott. Haj, haj! - De voltaképpen már nem is hallotta, amit az oláh paraszt beszélt neki. A móc aztán még jobban behuzódott bundájába és olyan élettelen álomba merült a bokorban, mint a kő. A kályibában levő ágyát átengedte vendégének, aki azonban nem tért nyugovóra. A mélységesen hallgató éjszakában, a rengeteg közepén, belebámult a tűzbe, amelyből néha-néha még fölcsapott egy-egy láng, mint valami hatalmas, szárnyait megsuhogató madár; majd csak akkora tűznyelvek táncoltak a nedves fán, mint egy-egy gyámoltalan aléltnak vergődő pille... A fölcsapó lángok megvilágították a környéket, s azután még mélyebb sötétségbe sülyedt minden s köröskörül az őrtálló fák úgy feketéllettek, mint a temetői ciprusok...

A virrasztó férfi fölnézett az égre. A völgykatlan fölött, a végtelen sötétkék boltozaton, a csillagok milliárdjai reszkettek. De ő nem látta a gyönyörű nyári ég csillaghullásos bűbáját. Neki zordonnak, baljósak tűnt föl az éjszaka. Tul, tul az éjbeborult rengetegen, a látóhatár szélén, vakító fehér fenségben trónoltak a havasok, mint a tenger sötét hullámai felett a jéghegyek. S mikor most a legmagasabb bércóriás mögül kibukkant a hold széles vörös képe: úgy tűnt föl neki, mintha valami haragos, ittas zsarnok nézne szét a világon, aki veszedelmes, baljós terveket forral: Széles ezüst pallosa, a tejút, fenyegetően emelkedik az égre... Valóban, az éjszakának Janus arca van. Az egyiknek az ijesztőt mutatja meg; a másiknak a derüset. Aszerint, hogy kicsoda az, aki nézi. S boldog az, akire édesen mosolyog az éj; jaj annak, akit rémeivel vesz körül!

Virrasztottál már, egyedül, a hosszú, hosszú éjszaka végtelen csöndjében és magányában? Nem a városban, villanyfényes lakásokban, ahol nem tudod, mi az igazi éj?

De künn a természet ölében, puszta vadonban, az örök csillagok társaságában? Ez az éjszaka tárja föl igazán azt a világot, amelyet nappal voltaképpen nem is láthatsz. Lelkednek ismeretlen világát.

Akkor érzed, hogy benned voltaképpen két ember él. A nappali és az éjszakai ember. A nappali ember talán nem is te vagy. Nem a te legbensőbb, legigazibb éned. A nappal elkábit a fényével, lármájával, sodornak az események, hajszol a verseny, elragad a láz. Nappal másoké vagy. A világé vagy. Az éjszaka visszaad önmagadnak. Nappal a világot látod: az éj befelé fordítja szemedet, hogy lelkedet lásd. És vagy édes, szent nyugalom, amit akkor érzel, vagy a gyötrelmek gyötrelme.

...Oh, legfőbb gyönyörűségeink birodalma, legszörnyűbb gonoszságok palástja, legbűvösebb álmaink kirepítő fészke, legmerészebb terveink sugalmazója, életünk becsesebbik része: éjszaka! A te feketebársony sátradban dalol a párját hívó csalogány és süvölt a kuvik; bontja kelyhét kedvesének, a buja holdsugárnak szemérmes, piruló reszketéssel a Nymphaea regia és fő a boszorkányüstben a bürök; országodban villan az orgyilkos töre, szárnyalnak a furiák és alszik édesdeden az ártatlan gyermek. Az éjszaka, ez a vak Homér, lágyan ölbe von és csodálatos színes világokról és színes életről mesél nekünk; az éjszaka szüli a Seherezádekát legfantasztikusabb meséikkel; s éjszaka szövik a Napóleonok szédítő terveiket a világ meghódításáról, az örök dicsőségről. Éjjel dobognak a legédesebb érzések, születnek a legszebb dalok, röpdösnek a képzelet legtarkább pillangói és teremnek a legnagyobb gondolatok. Kezdetben vala az éjszaka, a sötét káosz, ha rideg, józan nappal lett volna: soha abból Isten meg nem teremti a gazdag, színes, pompás világot!...

De az éjszaka nemcsak költő és nemcsak filozóf. Az éjszaka bíró is. És milyen szigorú bíró! Mint ahogy a középkorban éjjel, fáklyafény mellett jelent meg a vádlottak előtt a Fehm törvényszéke: úgy hurcolja az éjszaka is maga elé az ő vádlottait. Hiába takarja el arcát a bűnös: az éjszaka szeme lát! A vesékbe lát! És kényszeríti a vádlottat, hogy az is lásson. És ismerje be a vétkeit, ismerje meg önmagát.

A lelkiismeret olyan, mint a bagoly. Éjszaka röpköd.

Dénes Dezső, a hamvadó parazsat piszkálgatva: gondolatban végigröppent egész eddigi életén. S mindig jobban elvette a kedvét ez a fanyar számadás. Végigvonult előtte diákéveinek minden nyomorusága. A küzdelem a kenyérért, s azután az a sokkal nehezebb, emésztőbb, lázasabb harc: az előre, a fölfelétörés harca. S az a küzdelem, amelyet állandóan folytatni kellett legfélélmesebb ellenségével, amely fiatalok óta üldözte, melyet egyre irtott, mégis egyre szaporodott: a küzdelem az anyagi gondokkal. Mert hiszen az adósság nála olyan volt, mint a mesebeli sárkány: ha egy fejét levágta, kettő nőtt helyébe. Amelyek most végre is el akarják őt nyelni.

- Ej, micsoda kishitűség ez? Micsoda gyávaság! - kiáltotta belsejében egy biztató hang. Hiszen te nagy ember vagy - ünnepelt, körülrajongott nagyság! A nemzet az ifjú hősök közt emleget, akikben reménységét helyezi... Egy pár friss rőzsecsomót dobott a tüzre, úgy hogy a láng magasán, diadalmasan föllobogott. A denevérek sivitva menekültek a csapkodó lángnyelvek elől az erdőbe. De a tűz élete rövid ideig tartott, mint a haldokló életerejének végső fellobbanása. Ismét az erdő sötét árnyai lettek urrá mindenben. Szél támadt a vadonban s megzugatta a ciprus-fekete lombokat, s a virrasztó fülébe titokteljes hangok suttozták: Nagy ember vagy? Hős vagy? Te azt bizonyára magad sem hiszed. Hiszen úgy érezheted magadat a sikereid közepette, mintha ökörszem volnál, amely magasba jutását nem a saját szárnyainak köszön-

heti. Hiszen semmit, amit elértél, ki nem érdemeltél - csak kijártad, kitapostad, kikönyökölted. Hiszen voltaképpen nem a nemzet emleget téged hősei közt, csak azok az ujságok, akiknek a tollforgató legényeivel jó pajtáságban vagy! Nem vagy te klasszikus hős, akiről a Homéroszok eposzt zengenek, hanem modern lovag, akiről reklámot írnak az ujdondászok. Ügyeskedés, cselszövés, tolakodás, vakmerőség, arcátlanság, hazugság, szélhámosság - ez a te fényes pályafutásod titka. Nem a sokaság méltó gondolata emelt téged a szobor talapzatára, hanem magad kapaszkodtál oda - letaszigálva a kevésbbé élelmes kapaszkodókat. Nem vagy te egyéb, csak egy ügyes kapaszkodó. Egy közönséges, üres, hitvány stréber!

- S mikor te erre gondolsz, mikor őszinteségi roham fogja el a lelkedet: telhetik örömed a te drágalátos sikereidben? Mi fáj az embernek jobban: ha elbukik küzdelmeiben s érzi, hogy bukását nem érdemelte meg? Vagy ha diadalt arat, s érzi, hogy erre nincs igazi érdeme?

Talán az utóbbi?

- Lám, - gondolta magában a képviselő. - Mégsem vagyok egészen elvetemedett, cinikus gazfickó. Hiszen szeretném, ha becsülni tudnám önmagamat...

S azok az örömek, amelyekkel életét eddig változatossá, rózsássá iparkodott tenni, ha már nem tudott abba tartalmat önteni? A kártya, a cimborák s az asszonyok? Valóban: igazi örömet az asszonyok se tudtak életébe hozni. A szerelem boldogsága ismeretlen volt előtte, - pedig mennyit hazudott róla! Most sem érzi. Most is csak hazudik róla. Hazudott a szenvedélyében mindenre kész asszonynak, amikor azt esküdte neki, hogy elvonul vele a világtól s kárpótlást talál szerelmében mindenért! Szabad neki így cselekedni? Szabad megrontania annak az elárvult férfinak, boldogtalan vetélytársának életét? De megrontaná az életét annak a szerelmében elvakult asszonynak is? Mert hiszen bizonyos, hogy a nagyvárosért nem tudná őt kárpótolni a falu; a pezsgőért a forrásviz, a hasisért a gyöngyvirágillat, a tobzódó gyönyörökért a tiszta szerelem...

Vagy elfogadja a menekülésnek azt a másik útját, amit kínáltak neki? Eladja magát annak a másik nőnek, aki nem a csöndes falut, hanem ellenkezőleg: a legragyogóbb életet jelenti számára? De hisz ez a legnagyobb becsstelenség lenne! Összerázkódott erre a gondolatra. Most, ebben az éjszakában, a természet tisztaságának templomában képtelennek érezte magát erre a lépésre...

Ez az éjszaka, a látomások ez éjszakája, amelyben csodás, földöntuli sugallatok áradtak szerte, amely felköltötte lelkének minden szunnyadó nemesebb indulatát: egy utat mutatott számára tisztán, világosan, amelyre lépnie kell. A fekete arcu angyal mutatta azt a lehajtott fáklyával. Föl kell mennie arra az oromra, ahol már tegnap is villant az a gondolat, s meg kell tennie azt az lépést előre. S mielőtt azt a lépést megteszi: abban az utolsó pillanatban talán nyugodt boldogság fogja megszállni. Mert akkor meglesz róla győződve, hogy helyesen, igazságosan, jól cselekszik: amikor véget vet egy üres, tartalmatlan, haszontalan, hazug életnek...

A szél nőttön-nőtt. A rengeteg mind hatalmasabban zugott. A férfi pilláira ólmos kábulat nehezedett. Köpenyébe burkolózva, elaludt ezzel a megnyugasztaló gondolattal, csöndesen, mélyen. Mintha máris a fekete arcu angyal vette volna ölébe. A tűz kihamvadt mellette teljesen.

... A nap már magasán járt a bércek fölött, amikor fölserkent. Bámulva nézett körül, - mintha különösnek találná, hogy eltűnt körüle az éjszaka. Az a csodás éjszaka, mindent átváltoztató különös varázslatával. Igazán: mintha meseországba ragadták volna az éjjel s most lépne újra a világos, józan valóságba.

Borravalót nyomott a hálálkodó móc markába és sietett a városba. Hol lehet az öreg Strausz bácsi? Most azonban hamarosan találkozott vele. Az öreg is éppen keresésére indult. Egy táviratot hoztak a képviselő ur számára, átvette helyette s már tüvé tette érte az egész vidéket.

Dénes Dezső felszakította a sürgönyt. A minisztériumból küldte egy jóbarátja:

„Rendben van minden. Kinevezés legközelebb megjelenik.”

A képviselő csaknem hangosan felkiáltott örömében.

Hiszen ez a hír az új életet jelentette számára. Az eddiginél sokkal fényesebb életet! Minden hitvány, sárba vonszoló gond végét. Ellenségei megalázását. Tündöklő diadalt!

Csodálatos - most egy pillanatig sem habozott, hogy erre az utra lépjen.

Fölébredt benne a nappali ember. Minden józanságával, alacsony vágyaival, mohó életösztönével. A nappali ember, amely egészen más, mint az éjszaka félig földöntuli lénye...

- Strausz bácsi, - ölelgette össze a kis tömzsi emberkét. - Strausz bácsi, maga egy eleven angyal. Hogy szolgáljam ezt meg magának?

Salamon ur boldogan mosolygott. S alulról fölfelé, ravaszul emelte szemét az ujjongó férfira:

- Könnyen megoszthatja a nagyságos ur. Nagyságod, miután olyan gazdag ember lesz, bizonyára nem fog itt holmi szénbányával bajlódni. Fölszámoltatjuk az egész részvénytársaságot. Én meg hozom az áldozatot, - hogy az urak legalább a pénzük egy részéhez hozzájussanak, - hogy megveszem az egészet a vőmnek. Teszem azt - részvényenként huszonöt százalékért. Ő aztán hadd vergődjön vele. Hadd turja a földet. Nem nagyságtoknak való mesterség az!

Dénes Dezső ráhagyta, hogy úgy lesz. Hozza meg Strausz bácsi ezt az újabb áldozatot a veje kedvéért. Hiszen Strausz bácsi olyan jó ember, hogy még egy ilyen kockázatos vállalatra is hajlandó...

Ámbátor, én azt hiszem, s bizonyára a nyájas olvasó is megvan róla szentül győződve, hogy mihelyt az egész szénbánya - huszonöt százalékért - a Strausz bácsiék kezébe jut, mindjárt találunk azokban a szeszélyes, huncut hegyekben szenet! Mert hiába: mainapság még a hegyeknek is hamis a zuzájuk...

VII.

Józsa Pál bement a vonatvezetővel az állomási irodába s ott beírta a forgalmi naplóba a vonat számát, mely éppen berobogott az állomásra. Aztán a mozdonyvezető, a fűtő, a kalauzok, sőt még a fékezők neveit is, végül a vonat megterhelésének elegy számát. Ez az illető vonat arcképe. A forgalmi naplóban minden vonatot meg kell így örökíteni. Egy pillanatra bekukkant a táviróhivatalba is, hogy a vonat indítása előtt nincs-e valami mondanivalója? Nem üzent a szomszéd állomás semmit? Nem. Elég ritkaság. A vonat tehát akadálytalanul mehet. Józsa, a szolgálattelévő forgalmi tiszt, erre beszólt a telefonba: Halló! Az 514-es a második vágányról indul! A kijáratnál váltóőr visszatelefonált: Jöhet! Józsa most megadta a szokásos harangjelt: háromszor egymásután kettőt-kettőt kondult a villamos harang. Ez a Budapest felől jövő vonatok jele: a Budapest felé haladók hármassal harangütést adnak. Azzal kiment a vonathoz, amelynek gépe ezalatt ott lihegett az állomáson. A posta berakását éppen bevégezték; a kalauzok tuskolták fölfelé a harmadik osztály utasait, akik megrohanták a szivárványos kutat, hogy a keserves utazás után, a zsumfolt, átfülledt kocsiban, kissé felüdítsék magukat. A forgalmi tiszt aláírta a menetlevelet, kivette az óráját s intett a trombitás vonatvezetőnek. A kis kürt megszólalt, a mozdonyvezető meghuzta a gőzszapot: a vastaltos nagyot fújt, hatalmas kerekei nekilendültek. Józsa Pál pedig visszaballagott az irodába, hogy a táviróhivatalban hirt adjon a következő állomásnak: az 514-es hét óra tizenhét perckor el...

Reggel hét órakor vette át a szolgálatot, miután az előző éjszakát is álmatlan izgalomban vergődte át. Előző nap, amikor hazaérkezett: feleségét nem találta otthon. A cselédleányzó azt mondta, hogy a tekintetes asszony délután besétált a városba. Erre Józsa is megindult a város felé, abban a föltevésben, hogy majd szemben találkozik a hazatérő asszonnyal. Azonban már egészen a városba ért a völgykatlanban huzódó fásoros uton, de Margitnak se hire, se hamva. Már az alkonyat is leereszkedett: sietett hát vissza az állomásra. Felesége már odahaza fogadta.

- Hol voltál? Eszti azt mondta, a városba mentél.

- Ugy volt, hogy odamegyek. De már későnek találtam az időt, hogy estére vissza is térjek. Hát csak egy sétát tettem a hegyek közt.

Elpirult. S búbájosan szép volt, amikor hófehér bőrére égő biborpir ömlött. A férfi fájdalmas gyönyörűséggel nézte. Észrevette, hogy az asszony hazudik. De még nem tanult mestersége a hazugság. Nos - nem fog neki időt engedni arra, hogy beletanuljon...

Másnap délből, amikor szolgálat közben fölszaladt a lakására, hogy ebédjét, - szokásos ideges gyorsaságával, - elköltse, Margit azzal lepte meg:

- Ma délután aztán igazán be kell mennem a városba.

Józsa megrezzent:

- Minek?

- Szegény, öreg Lidi néni beteg. Tudod, mennyire kinozza az asztmája. Oly nagy szüksége van egy kis ápolásra...

És ismét meglátszott rajta, hogy nem mond igazat.

Józsa Pál érezte, hogy minden csöpp vére elhagyja az arcát. Hiszen igaz, hogy Lidi néni, a vasuti pénztáros özvegye, akivel nemrégiben ismerkedtek meg, csakugyan beteg. De az is igaz, hogy felesége nem volt vele oly barátságban, hogy most egyszerre ápolójává szegődjék.

Sőt ellenkezőleg: ki nem állhatta Lidi nénit, kiről nehéz volt megállapítani, csunyább-e, vénebb-e, avagy kellemetlenebb?

Nem, nem - az asszony másutt akarja eltölteni a délutánját! A szeretőjénél - igen, a szeretőjénél!

S akkor egyszerre eszébe jutott, hogy most megszerezheti a kívánt bizonysgot. Csak meg kell lesni az asszonyt: csakugyan odamegy-e betegápolónak? Meg kell lesni? De hiszen neki ma szolgálata van. Tapodtat sem távozhat az állomásról. S nincs is, akinek hirtelen átadja hivatalát. Rabja a szárnyaskereknek... Ej, meg fogja az asszonyt lesetni mással. Csak most bocsássa útján nyugodtan. Csak az Isten most adjon neki annyi erőt, hogy el ne árulja az izgatottságát, a gyanakodását...

Egész belsejében reszketve, de külsőleg nyugalmat erőltetve magára, csak azt kérdezte feleségétől:

- Mikor jössz haza?

- Estére. De azért ne aggódj. A Lidi néni cselédje majd hazakisér.

S míg beszélt: ő sem tudott az ura szemébe nézni. A férj begombolta aranygalléros kabátját, s készült, hogy lemenjen hivatalába. Kezet nyújtottak egymásnak. Ugy remegett mindkettőjüknek a keze! Mennyi sulyos mondanivaló tolult ajkaikra! De visszatartották a belsejükben forrongó, tomboló áradatot. Az asszony úgy érezte: nincs ereje, hogy szóval bevalljon mindent. Meg fogja neki írni. A férfi azt gondolta: még nincs itt a leszámolás pillanata! A szörnyű leszámolása.

- Isten veled! - mondta Margit és hálósobája felé tartott, hogy felöltözködjék. A férfi pedig szeretett volna utána ugrani, visszarántani őt a fényes fekete hajánál fogva: A szeretődhez készülsz! A szeretőd számára akarod magadat szépíteni! De én nem engedlek a szeretődhez! Én letaposlak a sarkom alá...

Nyugalom, nyugalom! - fojtotta el indulatai lázadását emberfeletti erővel, mint ahogy az orkánnak parancsolt a tengeristen. Még nincs itt a leszámolás órája...

S amint minap a vasuton: most is váratlan orvtámadást intézett a felesége ellen, mint ahogy a dzsungel belsejéből zsákmányára ugrik a fenevad:

- Találkozol ma Dénes Dezsővel?

Mintha villanyáram érte volna: minden tagjában úgy összerázkódott erre a kérdésre az asszony. Megfordult s kerekre nyílt szemmel, elpalástolhatlan rémülettel bámult az urára. Mit jelent ez a kérdés ?

- Dénes Dezsővel? - dadogta zavarodottan. - Hogy találkozhatnám vele? Hiszen Dénes nincs is itt.

- Hát hol van?

- Tudtommal Budapesten...

Józsa végigsimitotta a homlokát. Igaz, igaz, - most jut eszébe, hogy a képviselő nincs most a kerületében. Erről el is feledkezett lázas, kába izgatottságában. Nagy Isten! még az örületbe kergeti ez a gyötrelmem... Odalenn megszólalt a vonat érkezését jelző harang. Sietnie kell a szolgálatba. Óh, csak minden gyötrelmét elfeledtetné vele a munka!...

S folytatta a szolgálatot, azt a nehéz, minden gondot, éberséget, lélekjelenlétet megkövetelő szolgálatot, amelyet a vasutas végez az állomáson, akit úgy hívnak, hogy forgalmi szolgálattevő. Aki olyan nagy ur a maga birodalmában, akár a maga hajóján a tengerjáró kapitány. Élet és halál ura: korlátlanul intézi a vonatok sorsát. Intézkedéseibe még az állomásfőnöknek sincs joga beleszólni. Övé a hatalom, - dicsőség nélkül; s övé azután minden felelősség is. A rábizott vagyonért és életért: százak meg százak életéért, amelyeket egy kis vigyázatlansága, egy kis feledékenysége rettenetes, halálos veszedelembe dönthet. Mint ahogy az állatszelistő a ketrec vadállatai közt, amelyek készek összemarakodni, egymásra, szelistőjükre rohanni, ha az egy percre elfordítja róluk igéző szemét: úgy van gépei közt is a vasutas. Óh, azok a kiszámított pontossággal működő gépek tele vannak titkos rosszindulattal, - mintha csak gonosz, vérszomjas démonok laknának bennük, - akik fölhasználják uruk és parancsolójuk egy gyöngye emberi pillanatát s készek vad, buta bölényfejükkel egymásra rontani, hekatombát gázolni maguk alá... Pedig hát milyen könnyen előfordulhat a vasutas életében is egy gyöngye emberi pillanat! De nem! A vasutasnak olyannak kell lenni, mint a legszabályosabb pontossággal működő gépnek. S mégsem lehet olyan, mint a gép: önállóan, ötletes találékonysággal, egész emberi lelkével kell végeznie a dolgát...

Délután, mikor a nap már áldozóban volt s mikor a vonatok jövés-menésében kis szünet állott be: megszólított egy öreg málházót:

- Maga most ráér, ugy-e, Márton? Ugyan kérem, menjen be a városba, özvegy Sztankovicsnéhoz. Ott van a feleségem. Kérdezze meg tőle: hová tette a szekrényem kulcsát?

A tagbaszakadt vasuti szolga készségesen bólintott és elindult. Józsa Pál utána kiáltott: Siessen, siessen! Ugy rémlett neki, nem bírja bevárni az időt, míg az öreg vissza érkezik. Itt kell hagynia mindent, hadd futkározzanak össze-vissza, hadd rontsanak egymásba a vonatok. Föl kell keresnie a feleségét - s hátha csakugyan ott találja a betegágy mellett, tisztán, szeliden, mint egy irgalmas nővért? Oh, milyen sirva, kacagva öleli akkor keblére, hogy kér tőle térden csuszva bocsánatot, - milyen kimondhatatlanul boldog ember lesz ő akkor!...

De hol marad már a küldött? Hogy is jutott eszébe, hogy azt a csoszogó, vén csontot küldte?

Az állomásra most zugva vágatott be a Budapest felől jövő gyorsvonat. Csattogásától csak-ugy mennydörögtek a környékbeli hegyek. A vonat zsufolva volt messze, idegen országokba törekvő utasokkal, akik előzőnlőtték a peront, amíg a szomjas gőzgép mohón vett magába vizet s a lakatosok végig kopogtatták a vonat kerekeit. Egy utas odajárult a vörös karszalagos tiszt elé:

- Kérem, főnök ur. Megszakítom az utazásomat. Szíveskedjék a jegyemet érvényesíteni.

Józsa bólintott s bevezette az utast irodájába. Közben kipillantott az ablakon: még sem jött a hiób-posta.

- Kérem, főnök ur, - sürgette az utas.

A hivatalnok maga elé bámult íróasztalára. Mit is akarnak tőle? Ah, igen! Intézzük el csak hamarosan ezt a csekélységet. E pillanatban lépett a szobába Márton, s megállott a küszöbön. Józsa felugrott:

- Nos?

- Voltam Sztankovicsnénál, - jelentette a szolga. - De a tekintetes asszony nincs ott. Azt mondja az öreg, tekintetes asszony, hogy már két hónapja nem is látta!

Józsa megkövülve maradt állva. Ugy érezte magát, mintha süket buvárharangban volna a tenger fenekén; körülötte és fölötte a zugó, hömpölygő vizek, félelmes titokzatos szörnyekkel... Pedig két hónapja hányszor mondta neki a felesége, hogy Sztankovicsnéhoz megy látogatóba! Árulás, gyalázatos árulás!... Az idegen pedig türelmetlenül állott egyik lábáról a másikra:

- De kérem, főnök ur! Nekem nincs időm ilyen sokáig várni!

- Mi az? Mit akar? - förmedt rá ingerülten a hivatalnok, úgy hogy az utas egészen elámulva nézett rá... De Józsa hirtelen föleszmélt. Aláírta s visszaadta a jegyet az idegennek.

- Bocsánat! - mormogta fogai között.

S azután mennie kellett, mennie, hogy ezt a vonatot is utjára bocsássa. Ki kellett tölteni a forgalmi naplót. Megkérdezni a táviróhivatalban: nincs-e az indítandó vonatnak ellenvonata, amely szemben jó vele? Gondoskodni róla, hogy az utasok hajaszála meg ne görbüljön, amikor maga legjobban szeretne volna odavetni magát a mozdony óriás kerekei alá, amelyek méltóságteljes lendülettel indultak forgásnak...

Most tehát megszerezte a bizonyosságot. Miért nem örvend neki? Hiszen azelőtt mindig a bizonyosságért imádkozott... Oh, hazugság az, amit mondanak, hogy a legrosszabb bizonyosság jobb a kinos bizonytalanságnál...

Egyszerre földerült. Szinte hangosan felujjongott. Eszébe jutott, hogy hiszen Dénes Dezső nincs is itt! Hát akkor miért gyötri magát ily ostoba, felesleges módon? Hogy akkor hol jár hát a felesége? Ki tudja? Hátha elfogadható magyarázatot tud adni? Annyi bizonyos, hogy Dénes Dezsővel nem találkozhatott. Édes Istenem, milyen megkönnyebbülés volt számára még a reménység is, hogy hátha ártatlan az az asszony.

Beesteledett.

A havasok fehér csucsán még ott égett az alkonypir, mint a jéghegyek ormán az aurora borealis. Az állomás villamos lámpái kigyulladtak. A pályaudvaron egy tehervonatot állítottak össze; a tolató vasutasok lámpái, mint a szentjánosbogarak, fénylettek a sötétben, hol fölemelkedve, amint indulást, hol körbe csavarva, amint megállást jeleztek a megszaggatott fűtőöket hallató gépnek. A pályaudvaron tul csöndbe és sötétségbe vészett a völgykatlanban minden...

Kilenc óra volt; a Budapest felé haladó személyvonatnak már tíz perce be kellett volna érkeznie. Józsa Pál már hirt kapott a táviró útján, hogy a mozdonynak valami baja esett, azért késik a vonat. Végre jelezték az érkezését. A villamos harang háromszor három csendülése elhangzott az esthomályban, amelynek levegője mindig fojtottabb, nyomottabb volt: készülõ zivatar előérzete uszott a fülledt légben. A szolgálattevő tiszt szabadra állította a villamos bejárat jelzőt, mely a magasból ontotta fehér sugarait a vágányokra, jelezve, hogy a gép teljes biztonsággal bevonulhat. Maga pedig öt perccel az érkezés előtt szabályszerűen kiállott, hogy fogadja a vonatot, melynek piros tűzszemei már feltűntek a látóhatáron. A sebesült gép lihegve érkezett s a vén Bukó szállott le róla:

- Mindig többször esik már bajunk, - mondta az öreg Józsának, aki szívesen szorított kezét a szenvedélyes vén vasutassal, az pedig gyöngéd részvétellel nézett végig a gépjén, mintha valami kedves betegét simogatná a szemével. Lassanként egészen megrokkannak, ugyebár, öreg? - mondta neki. - De azért te mégis tovább fogsz szolgálni, mint én...

- Mennyi időbe kerül, míg a hibát kijavítják? - kérdezte a forgalmi tiszt.

- Tíz perc múlva mehetünk! - hangzott a felelet s a mozdonyvezető hozzáfogott a munkához az előhívott géplakatossal. Józsának pedig az öreg egyszerre eleven emlékébe idézte a sztrájk óriás küzdelmét, amikor az utazás fanatikusa oly gyötrelmeket állott ki, hogy nem szállhatott a gépjére. Oh, az a szörnyű küzdelem! Akkor kezdődött az ő tragédiája is; akkor történt feleségének az a végzetes látogatása Dénes Dezsőnél... Ez a gondolat újra lázas reszketésbe ejtette minden idegszálát... Azonban sietnie kellett a táviróhivatalba, hogy a közeli állomást értesítse, hogy az 524. számú vegyes vonat keresztezése ott fog megtörténni. Ezt az értesítést sürgősen el kell küldenie, nehogy a tehervonatot elindítsák; mert arra már nincs idő, hogy az ide behaladjon addig, amíg az itt rostokoló 513. számú személyvonat sebesült gépjének kijavításával bajlódna...

Leült a táviróhivatal asztalkája mellé, amelynek ablakán végig láthatott az egész peronon. A távirógép halk csilingelése töltötte be a helyiséget, a tiszt keze fürgén mozgott a kopogtatón. A szomszéd állomás tisztje éppen el volt foglalva: nagysokára birta megkapni az összeköttetést. A vonat odakünn már teljesen elkészült az utra; az öreg Bukó fölszállott a gépre, amely türelmetlenül fujt, mintha alig várná, hogy belefurja mogorva fejét a sötét messzeségbe és helyrehozhassa a szenvedett késedelmet. A forgalmi tiszt kopogtatta a betűket: Az 513-as keresztezi az 524-est.

Ebben a pillanatban vágató kocsi robogása hallatszott az állomás épülete előtt. S Józsa Pál észrevette, hogy egy siető alak kapaszkodik föl a vonat egy elsőosztályu kocsijába...

Dénes Dezső!

A vasutas szeme előtt összefutott az egész világ. Tehát ő mégis itt van! Tehát hitványul hazudott neki az asszony, amikor azt mondta, hogy kedvese Budapesten van. Mert hiszen a kedvese. Most már kétségtelen, hogy a kedvese. Együtt töltötték az egész délutánt, a bűnös, átkozott gyönyörűség fertőjében. Kárhozat, kárhozat!

A szomszéd állomás szóról-szóra visszaadta neki a keresztezést jelző fontos táviratot, amint ezt a szabályzat szigorúan előírja. A betűk csak úgy táncoltak előtte a keskeny szalagon; nem tudta, mit olvas, nem tudta, mit csinál. Azt hitte, ott roskad le a táviróasztal mellett, úgy szédült, úgy megfájdult egyszerre a feje.

- Mehetünk? - jelent meg a küszöbön a vonatvezető.

- Mehetnek! - mormogta zavarodottan, alig hallhatóan a hivatalnok.

S a vonat elindult. Vitte magával győztes ellenfelét, aki most bizonyára kényelmesen hever le a lágyan ringó-zsongó kupé bársonyára...

Mit tehetett? Oda kellett volna rohannia hozzá, hogy leráncigálja a vonatról, hogy számadásra vonja azonnal, elfeledkezve mindenről, nem hallgatva másra, csak a szerelemföltő vadállat tomboló, kitörő, fékevesztett indulatára?

A távirógép nyugtalankodott. A szomszéd állomásnak mondanivalója volt. Józsa odalépett s betűzni kezdte a lekunkorodó szalagot:

- Az 524-es 9 óra 12 perckor el...

- Mi ez? - rezzent össze elsápadva a vasutas. Szentséges Isten, mi ez? Miért indították el az ellenvonatot? Hiszen ő megmondta, hogy ott lesz a keresztezés, a találkozás, nem pedig itt, az ő állomásán! A távirógép kopogtatója úgy hangzott ujjai alatt, mint vad rémülettől hajtott szívének dobogása. Miért indították el a vonatot? - kérdezte az állomást. - Mert ön úgy jelezte a keresztezést! - érkezett vissza a papírszalagon a felelet. A szerencsétlen ember szédülő fejéhez kapott. Eltévesztette volna az állomást? Ugy kell lenni - eltévesztette! S most a két

vonat teljes erővel rohan egymással szembe! S közben nincs őrház sem, hogy hirt lehessen nekik adni: szüntessék meg az őrült rohanást a halálba! S a kanyargós hegyi pályán nem fogják egymást észrevenni! Talán már e pillanatban eget-földet rázó csattanással csapja össze koponyáját a két vasbika. Nem hallja-e a rémséges halálordítást, a megcsonkitott, vérükben fetrengő áldozatok jajveszékelését? Irgalom Istene, ne hagyj el! Ime: a vízió, amely őt betegségében mindig üldözte, most egyszerre irtózatossá válik... Józsa Pál égnek meredő hajjal rohant ki az irodából. Az ajtóban összeütközött a teher vonat vezetőjével, amely éppen az állomáson vesztegelt. Az altiszt, amikor a magából kikelt arcot meglátta, azt hitte: tébolyodottal van dolga:

- Ember! - lihegte Józsa fuldokolva. - Rettenetes szerencsétlenség történhetik, - talán már meg is történt. Eltévesztettem a találkozás helyét a táviratban - a két vonat egyenesen egymásnak rohan! Ember, mit tegyünk!

A vonatvezető rémülettől megfagyó szívvvel hallgatott rá. Eleinte s még most is azt hitte, hogy egy őrült beszél neki lázas látomását. Szeme elé tárult a két vonat katasztrófája: a mit sem sejtő utasok, szerencsétlen kartársai, akik vesztükbe rohannak. Mert hiszen a vasuti szerencsétlenség alkalmával elsősorban rendesen a szegény vasutas az áldozat... S embernyi ember léte, egyszerre sirva fakadva tördelte a két kezét...

Tekintete hirtelen a tehervonat indulásra kész mozdonyára esett:

- Kapjunk föl a mozdonyra! - kiáltotta, - Vágtassunk a vonat után. Hátha még nem késő?...

Józsa Pál lelkendezve kapott ezen a mentőszalmaszálon. Egy-kettő, lekapcsolták a teherkocsikról a mozdonyt, csak egy kocsit hagytak rajta. Az állomáson akkor már minden lélek tudta, milyen szerencsétlenség fenyeget, hogy a halál rémes árnyai lebegnek körülöttük a fekete, füledt éjben.

Többen felkapaszkodtak a kocsira s a gépre, amely teljes gőzzel száguldott a pályán előre, folyton ijesztő vészjeleket hallatva. Előre, előre! Micsoda futás volt ez! Futás százak életéért, testi épségéért, hátha megmenthetik azokat a borzalmas pusztulástól? Valóságos versenyfutás a halállal: melyik ér oda hamarabb? Kiragadhatják-e karjai közül kiszemelt áldozatait? Előre, előre! A segítségül siető mozdonyon mindenki imádkozott: Jaj, Istenem, csak utolérhessük őket! Jaj, Istenem, csak késő ne legyen minden...

A gépész messze kihajolt, úgy leste: nem veszi-e már észre az előttük száguldó vonat? Arra is vigyázniok kellett, nehogy belerohanjanak s akkor segítség helyett még ők okozzanak katasztrófát. Egyszerre, egy kanyarodó után, hirtelen ellengőzt adott, A mozdony füttye éles, szivdermesztő sivitással verte föl az éjbe borult hegyvilágot.

Késő volt, a halál rémei gyorsabban szárnyaltak, mint ők. A gyilkos pusztulás démonoknak való látványossága volt az, ami a hegyoldalba rakott, magas töltés mentén eléjük tárult...

VIII.

A szerencsétlenség csak pár pillanattal azelőtt történhetett, hogy odaérkeztek. Még egészen friss volt a rombolás műve, ahogy a Végzet sötét hatalmainak kezéből kikerült.

A rettenetes összecsapáskor a személyvonat mozdonya hördülve felágaskodott, s azután irtózatossal salto mortaléval oldal zuhant a töltésről. Összezuzott testéből sisteregve áradt a forró, tüzes gőz, mintha valami óriás, apokaliptikus szörnyeteg, halálra vetemülve, elkeseredett dühvel lehelné ki izzó páráját. Gyomrából kifordult a zsarátnok, amivel a szörnyet etették s ott vöröslött az összetört romok között. A lezuhant mozdony egy pár kocsit is magával rántott, azok hanyatt-homlok bukfenceztek alá, zuhantak egymás hegyére-hátára, mint az ostromlott bástyafokról az árokba hömpölygő nyomorult holttestek. A többi kocsinak az volt a szerencséje, hogy az összekötő lánc elszakadt, azok ott maradtak a töltésen, nagyrészt felborulva, összetöredezve, csak egy pár utolsó kocsi maradt közülök épen. A másik vonat mozdonya, amelyet a szemközt rohanó kolosszus úgy maga alá gyűrt, mint valami gigászi birkózó az ellenfelét: belefuródott a földbe, melyet ölnyire felhányt maga körül és mögötte emeletnyi magasságban, halommá, hegygé torlódtak a kocsik, annál a viharos erőnél fogva, amellyel őket a száguldó gép maga után rántotta. Rettenetes volt ez a romhalmaz! Akárcsak Timur Lenk koponyahalma: ez is diadaloszlopa volt a pusztulásnak, a halálnak! Hiszen nem lehetett tudni: hány véres koponya van itt is a romok alatt? Az irtózatossal összeroppanáskor a roncsok szerteszét röppentek, mint a szétpattanó gránát darabjai: még a táviróhuzalokon is lógtak egyes faszilánkok; másutt pedig a távirópóznák is kidőltek, kettétörték, mintha villámcsapás sújtotta volna őket. Az acélsíneket úgy összegörbítette a rombolás démonának irtózatossal ereje, mint ahogy egy gyermek ujja a vékony virágfűző drótot; s az elgörbült vasdarabok, a csonka póznák úgy meredtek a légbe, mint valami torzon kificamodott kar, amelyre borzalom nézni.

S a rémület, amely a katasztrófa vérfagyasztó pillanatában az embereket elfogta; most ocsudott föl kábulatából. Akik épen maradtak vagy csak kisebb sérülést szenvedtek: hangos jajveszékelés közepette ugráltak ki a felbillent kocsikból; a vonatok személyzete fejvesztve futkározott, csak a töltésen maradt mozdony vezetője őrizte meg lélekjelenlétét és torkaszakadtából ordítva igyekezett mindenkit eltávolítani a félelmesen zuborgó gép mellől: Vissza, vissza! Kazánrobbanás történhetik! S maga halálmegvető bátorsággal ugrott oda s elfordítva egy csavart: engedett utat a kazánban forrongó pokolnak... Asszonyok kezeit tördelve, hajukat tépve, sikoltoztak gyermekeik után; akik megtalálták övéiket, siró, nevető görcsök közt borultak reájuk. Egy asszony egy véres tömeget szorongatott keblére: összezuzott kis gyermekét s tébolyodottan sikoltozott az égre. S mindenfelé tépett ruháju, véres fejű alakok gomolyogtak, mint valami éjszakai csata összelövdözött sebesültjei, akadt olyan is, akinek semmi baja nem esett, de a rémülettől félőrülten, mintegy furiáktól üzve, vágott neki az éjszakának és futott, futott...

Egy öreg ember ott térdelt a düledékek mellett s megmenekülése fölötti örömében zokogva, hajlongva hányta magára a keresztet: Édes istenem, édes istenem!...

S a romok alól keserves nyögés, kétségbeesett segélykiáltozás, velőtrázó halálordítás hallatszott. A fájdalom, a halálfélelem, a borzalom tomboló pokla kiáltott, üvöltött, örvongott, a csillagok felé!...

A segítségül sietett gép utasai leugráltak, hogy ha már későn érkeztek is: megmentés, ami megmenthető. Az éjszakában csak a hold és csillagok világítottak, amelyek éppen most bujtak ki a szétoszló fellegek mögül. Fáklyákra lett volna szükségük, de persze azt nem, hoztak

magukkal, - hiszen ők a katasztrófát *megelőzni* rohantak, amennyire a gőzerőtől tellett. Józsa Pál, akinek a veszedelem újra visszaadta teljes eszméletét és erejét - mint ahogy az ideges emberek a nagy pillanatokban erejük teljes fellobbanásával tudnak cselekedni: intézkedett, hogy a gép azonnal visszarohanjon az állomásra: verjék föl a szomszéd állomásokat a szörnyű hirrel! Táviratozzanak mindenfelé segély vonatért, orvosokért!... Maga pedig társaival rávetette magát a romokra.

A hold és a csillagok szelid fénye mellett, amelyek édes idillekhez szoktak világítani: egyenkint huzogatták ki a sebesülteket: jajgató emberroncsokat a romok közül. A halál szörnyű játékot üzött szeszélyes kedvében: egy kocsiban egy ember kezét-lábát törte, míg szomszédjának hajaszála se görbült meg. Egy utas a katasztrófa pillanatában a kupéja ajtajában állhatott: feje a két összezsapódó ajtószárny közé jutott, amelyek a szerencsétlent a szó szoros értelmében lefejezték. Ugyanabban a kocsiban egy anya utazott pólyás gyermekével: a gyermekek örangyala megóvta őket: még egy kis horzsolódástól is. Oh, de azért tömérdek volt az összetört tagokkal, vérében fetregő nehéz sebesült, akiken nem tudtak egyelőre segíteni: odafektették őket a töltés oldalába, a gyepre, amelyet vérük csakhamar pirosra festett és várták, lelkenézve várták: ha jön-e a távolból segítség? Örökkévalóságnak tetszett, a kinok örökkévalóságának, amíg várni kellett rá, s óh, milyen repesve fogadták, amikor végre megérkezett!

A távolból hosszú éles fütty hasította a levegőt: a közeledő segélyvonat jeladása. Jön a megváltás: sebesültek, haldoklók számára az enyhülés, a remény, talán az új élet... Egyszerre lobogó fáklyafény világította meg a kopasz, meredek hegyoldalt: mintha a hajnalt jelentené azok számára, akik még a kocsik romjai közt jajgatnak: a szabadulás hajnalát. S a temető világosságát azoknak, akik számára koporsóvá változott a vasuti kocsi, amelyben ki tudja: az élet milyen nagy céljai, új örömei, fényes ideáljai felé törtek...

A töltés aljában, a lezuhant mozdony mellett megtalálták az öreg Bukót. Teste a vastömeg alá szorult, félkeze a mozdony kéményére hajlott: mintha halottaiban is magához ölelné a gépet, amelyet egész életében úgy szeretett. Tehát még sem teljesült az öreg jövendölése: a gép nem szolgált tovább, mint az ő vén csontjai. Együtt száguldták be a végtelen acélsínek útját, napfényben, esőben, hófergetegben; s most együtt hullottak a végpusztulásba, a sirba, mint két elválhatatlan jó barát, mint valami öreg házaspár, akik együtt öszültek meg s nem tudják túlélni egymást...

Józsa elfacsarodott szívvel állott meg a kiszenvedett hideg teteme fölött, aki hivatásának ilyen hős mártírja lőn. S - mennyire irigyelte ezt az embert! Aki már tul van mindenben. Elsimult vonásain, amelyekre enyhe fényt árasztott a hold: meg sem látszott, milyen irtózatossággal szánt neki a végzet... Ellenben ő! Mi vár még reá, aki mindezt a pusztulást és vérontást okozta!...

De hát csak az ő bűne ez a borzasztó katasztrófa? Nem részes ebben senki más? Az emberek bizonyára csak őt fogják érte felelősségre vonni: de nem csak őt szorítja ezért számadásra a mindenható, mindenható Isten!...

Körültekintett. Mellette éppen egy I. osztályu kocsi roncsait akarták átkutatni: hátha valaki bennszorult, akinek számára még nem késő a segítség?

- Vigyázat! - kiáltott föl az egyik vasuti munkás. - Itt egy ember van!

- Egy halott, - mormogta az odasiető orvos.

Lassan előhúzták a tetemét az összelapított kocsi gyilkos barlangjából. A fáklyák lángja szörnyűséges emberroncsra esett. Feje csaknem alakatlan tömeggé volt zúzva. De azért Józsa Pál ráismert és meghült benne a vér...

Ez volt Dénes Dezső!...

A mai élet hőseinek tipusa. Akiknek számára az egész élet - gyorsvonat, amely egyre száguld velük előre, előre, viharosan, lázasan, feltarthatatlanul. A szelid örömek békességes, megelégedett, bogárhátú falvai, virágos tanyái eltűnnek mellettük - ők nagy és merész álmaik mesevárosaiba törnek.

Az ideges élnivágyás Ahasvérusai ők. A nagyratörés Ikarusai. A dús gazdag kincsek, az örök dicsőség földjének Kolombusai. Akik sokszor hamarabb, pályájuk derekán vagy küszöbén eljutnak az életnek arra a tragikus utolsó állomására, ahonnan tovább nem indul semmiféle vonat...

Az orvos intézkedett, hogy tegyék a holttestet a segély vonatra, amely a szerencsétlenség három halottjával és sok-sok sebesültjével éppen indulófélben volt, hogy őket a kórházba szállítsák. Józsa Pál fölszállott a gépre, hogy visszatérjen állomáshelyére. Még egy pillantást vetett a szörnyű csatatérre, amelyet békesség idején teremtett íme a Halál. A véres romhalmazt már a hajnal derengő sugarai világították meg. Az egyik összezuzódott kocs roncsán ott ült az a fiatal munkásasszony, aki kis gyermekével csodamódon menekült meg a rémséges pusztulásból. A csecsemő nyugtalankodni kezdett. Az anya kigombolta mellén a ruháját és sápadtan de mégis mosolyogva megszojtatta a kicsit...

IX.

Józsáné és Dénes, legutóbbi találkozásukon mindenben megállapodtak: hogyan viszi magával a férfi az asszonyt oda, ahonnan aztán hirt sem hallanak felőlük. Mikor aztán a férj ebéd után visszasietett szolgálatába, az asszony hevesen föl s alá kezdett járkálni a szobában. Majd az íróasztalhoz ült s levélírásba fogott. Férjének akarta megírni, amit szóval nem volt képes neki elmondani. Többször letette a tollat s a két kezébe szorította halántékát. S azután felugrott s újra neki fogott a járkálásnak.

Mit is írjon? Hogy magyarázza meg, hogy mentse ki cselekedetét? Egy magyarázata, egy mentsége van csak elhatározásának: hogy annyira szereti azt az embert, hogy nem tud nélküle élni. Annyira erőt vett rajta ez a szenvedély, hogy mintegy ellenállhatatlan hipnózis kényszere alatt cselekszik. De hát, édes Istenem! ezzel ugyan nem csepegtet gyógyító irt a férje sebére! Örökké vérezni fog ez a seb - amit ő üt a szívére. És mégis megsebz. Mégis megírta neki az igazságot: nem tudok élni anélkül az ember nélkül. S nem tudok élni a hazugságban veled...

A levél végre is elkészült. Elrejtette azt kebelébe: később dobja be a postaszekrénybe, hogy az ura másnap kapja kézhez. Azzal ruhaszekrényéhez lépett s egy kicsi kézitáskájába gyömöszölte a legszükségesebb holmiját. S egyszerre, hirtelen bedobta a bőröndöt s rácsukta a szekrényt... Kimerülten ült karszékébe, az ablak mellé s gépiesen nyult az ujság után, amely ott feküdt a kis asztalkán s amely aznap még nem volt kezében.

A helyi lapocskában hosszú, feltűnésre számító cikk volt egy fiatal országgyűlési képviselőről, a politikai élet egyik nevezetességéről, aki nagy veszedelembe jutott. Legközelebb csődöt kérnek ellene: ott kell hagynia eddigi zajos szereplésének színhelyét, a parlamentet. A cikk nevet nem említett, de hát azért hogyne tudta volna Margit, kiről van szó? Tudta, ki írta a cikket: ez is a legyőzött ellenfél bosszúja volt. Elkeveredetten dobta el magától az ujságot s fölállott. Tehát Dénesre már lecsap a veszedelem, s ő még habozik? A fali óra ütött - sietnie kellett, hogy el ne kesse a találkát. Fölszakította a szekrény ajtaját s újra elővette a kézitáskát. Porköponyege, amit magára kapott, elrejtette azt egészen, úgy, hogy a cseléd akit beszólított, mit sem vett észre:

- Kisérjen el, Erzs. Bemegyek a városba.

Körül sem nézett bucsuzóul a kis lakásban, csak ment. Most már ment volna, ha erővel kell is kitépnie magát a férje karjaiból. Röstellte, hogy eddig is tétovázott. S még szemrehányást tett magának: ez hát az ő végtelen szerelme, amiről annyit esküdözött? Amivel kárpótolni akarja azt a férfit mindenért?

Mikor a város széléhez ért: visszaküldte cselédjét: végezze csak a dolgát odahaza. Akkor elővette a levelet s bedobta az utcasarkon a postaládikába. Szinte megkönyebbülten sietett el onnan, hiszen a kocka már el volt vetve. Sietett a találka helyére a Buzás néni cukrosboltjába, ahol már Dénes Dezső bizonyára vár reá...

Benyitott. Nagy meglepetésére azonban szerelmesét sehol sem látta a kis márványasztalok mellett. Buzásné, a kisváros népszerű Buzás nénije sietett hozzá, az ő ismert mézes mosolyával, amely édesebb volt, mint a boltjának minden cukrossága összesen - s ami most úgy bántotta az asszonyt!...

- Parancsol egy kis jó habos kávé, lelkem, tekintetes asszony?

Alig tudott lenyelni egy-egy kanálnyi kávé. Tükön ült. Mindig az ajtón volt a szeme. Elővette az ujságot, - megint arra az undorító cikkekre tévedt a szeme. Hátha éppen emiatt keveredett Dénes olyan bajba, hogy el sem jöhet érte? De nem! Az lehetetlen! Akkor meg nem hagyná itt ebben a rémes bizonytalanságban!

- Kezét csókolom, nagyságos asszony, - köszöntötte egy szörnyen nyájas, barátságos hang. - Kezét csókolom, nagysága!

Strausz bácsi volt, aki szemmel láthatóan ragyogóan jó kedvvel telepedett asztalkájához.

- Az ujságot tetszik olvasni? Azt a csuf cikket? No, hiszen majd ad annak a firkásznak a képviselő ur! Szijat hasít a hátából és pont.

Az asszony nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze:

- Hát csakugyan olyan nagy bajban van a képviselő ?

- Nagy bajban? Nincs már neki semmi baja a világon. Talán bajban volt, - de most már? Fűtül az egész világra. A dugaszdag Tetétleni veje! Kiveri mindenkinek a szemét pénzzel!

Strausz bácsi nem vette észre, hogy az asszony hogy elfehéredett s zavartalanul lelkesedett tovább:

- Igaz! Talán még nem is tetszik tudni a nagy ujságot? A képviselő ur feleségül veszi Tetétleni Edmée kisasszonyt. Ma este utazik az eljegyzésre, a Tetétleni ur birtokára... De mi lelte, nagyságos asszony?

Most már a kis bölcs Salamon is észrevette, hogy ostobaságot cselekedett. Ugyancsak rossz helyen járt el a szája... Persze, persze: a szép vasutasné! No, de mindegy: előbb-utóbb ugyanis meg kell tudni. Hanem azért sietett onnan kerekét oldani.

- Kezét csókolom, nagysága. Dolgom van. Megyek a képviselő urhoz: sok megbeszélni valónk van még az elutazása előtt. Tisztelem a kedves férjét. Kezét csókolom, nagysága!

Margit szédülve bámult utána.

Ez bizonyosan tréfa. De hát miért tréfálna vele az öreg? Vagy valami érthetetlen pletyka. De hiszen Strausz bácsi igen jól be van avatva Dénes Dezső dolgaiba. Akkor hát mi ez? Mi ez? Még a gondolatra is meghiűt ereiben a vér, hogy a kis öreg talán igazat beszélt.

Ah, nem lehet az igaz. Nyomban itt terem Dezső s akkor együtt nevetik ki az egész bolondságot.

De miért is nem jön már Dezső? Az idő halad - pedig milyen lassan megy! - s ő még egyre késik.

Nem volt maradása a cukrosboltban, amelyből eltávozott, az a pár vendég is, aki ott unatkozott. Fölkelt, fizetni akart, hogy kimegy az utcára, a szabad levegőre: hiszen most már okvetlen szembe kell találkoznia a várva-várttal! Csak kilép a küszöbön és szemben találja magát vele. Nem állja meg, hogy a nyakába ne boruljon az után a szörnyű aggodalom után...

Egy szolgálégény nyitott be az ajtón. Levelet hozott. Valaki után kérdezősködött. Józsáné kitalálta, hogy a levél csak az ő számára jöhet. Buzás néni valóban oda is utasította a kérdezősködőt a kis sarokasztalhoz, ahonnan az asszony éppen távozóban volt.

A legény átadta a levelet:

- A nagyságos képviselő ur küldi.

Margit megtántorodott. A márványasztalka szélébe kapaszkodott, hogy el ne essék. Buzás néni ijedten futott oda hozzá:

- Rosszul van, édes lelkem?

- Egy kicsit elsédültem, - mormogta Margit s odahanyatlott a boltosné kövér vállára.

A jámbor asszonyság bevezette őt a tiszta szobájába, ágyba akarta fektetni, orvosért akart szalajtani, de Józsáné megnyugtatta:

- Semmi, semmi. Egy kis szédülés az egész. Mindjárt elmulik. Ne aggódjék, kedves Buzás néni. És ne zavartassa magát a dolgában.

Buzás néninek csakugyan menni kellett a boltjába, ahová most új vendégek érkeztek: csilingelt az ajtó felett a csengő. - De legalább a diványra heverjen le, édes lelkem, aranyom!... Margit persze a diványra se feküdt le. Odatette maga elé a levelet s nem volt ereje azt felbontani...

Eh! De hiszen végre is tul kell ezen esni, még ha belehal is. És talán jobb is, ha belehal...

Eolvasta a levelet.

Az volt benne, amit sejtett. A szakítás. Dénes megírta, hogy meggondolta a dolgot. S éppen az ő érdekében: az asszony érdekében, akit szeret s éppen azért, mert szereti: elhatározta, hogy lemond róla. Neki fáj, nagyon fáj ez a lemondás, de el kell a fájdalmat viselnie, nem tudja a lelkére venni a gondolatot, hogy bálványképét, aki fénnel, pompával körülvéve szeretne látni: magával vigye a nélkülözésekbe és nyomoruságba... Térjen vissza szépen férjéhez, aki őt szereti s őt pedig feledje el... Ha pedig nem akarna visszatérni elhagyott otthonába s esetleg támogatásra volna szüksége: forduljon bizalommal hozzá. Mójában fog állani kívánságát teljesíteni...

Margit arca lángba borult, mikor e sorokat elolvasta.

És csodálkozott önmagán, hogy ilyen nyugodtan végig tudta olvasni azt a rettenetes levelet. Hogy el nem ájul, hogy nem tör ki hangos zokogásba, hogy nem őrvöng fájdalmában és szégyenében. Nehéz kábulat szállott agyára, mintha tompa ütés érte volna. Ott állott az ablakban s nézett, nézett a vérben leáldozó napra, az elsötétülő kisvárosi utcára. Az utca tulsó során egy fiatal ember sétál vadgesztenyefák alatt. Végre kinyílik egy ablak s egy nőalak hajlik ki rajta. Beszélgetnek. Valami fiatal leány az; vagy fiatal asszony? Fiatal asszony, aki a csábítójával beszélget, - mint ő.

Egyszerre elkacagta magát, - s megijedt a saját kacagásától. Olyan különös, megdöbbenő volt annak a hangja, mint az eszelősöké.

- Jó estét, lelkem aranyom! - nyitott be a szobába Buzás néni, lámpával a kezében, amelyet elhelyezett a kalotaszegi terítővel letakart asztalra. - Jobban van már? No, hála Istennek!

- Hála Istennek, jobban vagyok, - felelt az asszony s alig állta meg, hogy újra el ne kacagja magát.

Bucsut vett a derék asszonyságtól, aki erővel haza akarta kísértetni a cselédjével. De Margit visszautasította. Hogyne? Hiszen hová is kísérné őt az a cseléd? Hová is megy ő voltaképpen?

Eszébe jutottak a levél szavai: térj vissza a férjedhez, aki úgy szeret. Ó igen, - hogy szereti őt az az ember! S ő ezért a szeretetért, ezért az imádatért fizetett ily utálatosan. Nem - a férjéhez nem térhet vissza többé. Nem tartaná magát méltónak többé a tiszta hitvesi ölelésre. Még ha a férje nem is tudna meg semmit. Még ha ügyesen elfogná is előle a nevére érkező levelet - még akkor sem volna ott maradása: nem tudna a szemébe nézni, ezzel a marcangoló, gyilkos

önváddal a szívében... Hiszen ő mégsem olyan elvetemedett, mint az az ember, aki levelében is oly gyalázatosan hazudik. Igen, hazudik!

Miért hazudik? Hogy meri neki azt hazudni, hogy *miatta* mond le róla, amikor még meg sem száradt a levelén a tinta: s már készült az eljegyzésére? Azt írja levelében: ideálját félti a nyomoruságtól. Holott ő maga rettent vissza tőle - ezért választotta azt a másikat, akinek jó módja minden hívságos fényt megád neki. Őt pedig kilökte az utcára, mint a legénykori kalandok emlékeit, mint az elhervadt virágot, az elszáradt giz-gaszt kidobják a gavallérok az esküvőjük előtt. Mint ahogy kilöki az utolsó utcaleányt, amikor következik a tisztességes, oltár előtt megpecsételt szerelem...

Óh be szeretne most találkozni vele! Hogy a szemébe vágassa: mért hazudsz nekem? Azt hitted, nem megtudtam már is, hogy az eljegyzésedre mégy? Féltél, hogy az utolsó pillanatban megakadályozlak? Nyakadba vetem magamat, amikor fölszállasz a vonatra? Óh nem! Szerencsés utat kívánok neked!... Ugy van! Ezt fogja tenni. Kimegy a vasúthoz: az öreg ur azt mondta: most utazik el a képviselő ur. Meglesi, hogyan száll a vonatra; s kacagva kíván neki szerencsés utat...

Körültékintett.

Ott volt az állomás előtt. Léptei gépiesen hozták őt ide. Mint ahogy a vak ló is elballag az uton, amelyet már jól ismer.

Késő este volt már. Sötétben nem látta az óráját: mennyi idő lehet. Gondolomra vélte, nem-sokára indul a gyorsvonat Budapest felé. Vagy tán már el is indult? Vagy Dénes Dezső nem is ezzel utazik? Már délután sietett megszökni előle?... De hát mit is akar ő Dénes Dezsővel? Mit fut olyan szekér után, amely föl nem veszi? Hiszen vallja be az igazat: szíve fenekén az a remény biztatta, hogy ha kedvese meglátja, ha hangját hallja: föllobban szívében a multak varázsa s visszatér hozzá... De ha nem teszi? Azt akarja, hogy ha már eldobták egyszer, most sokkal jobb, ha meg is tapossák? Ha odamegy a vágányok közé s a legelső elrobogó mozdony elé veti magát, mint Karenin Anna...

S megindult az állomás felé. A peronról zürzavaros láрма hallatszott. Össze-vissza futkároztak az emberek. Az öreg Márton, a málházó jajgatva rohant vele szembe.

- Mi történt? - fogta el őt az asszony.

- Még nem tudja? Jaj, hogy kerestük a tekintetes asszonyt! Hol volt? - kiabált össze-vissza az öreg. - Nagy szerencsétlenség történt. A személyvonat összeütközött a tehervonattal. És a fiam is a vonaton van!

Józsáné felsikoltott s karon ragadta a sápitózó vén embert:

- S kik utaztak el a vonattal? Mondja: kik utaztak el?

- Nem tudom, - dadogta az öreg. - Csak azt tudom, hogy a fiam is a vonattal ment. Ő a személyvonat fűtője. A fiam, a fiam! Óh Istenem, Istenem, Istenem!

S futott a városba ő is fáklyáért, orvosért, mert már a mozdony visszaérkezett az állomásra, hogy küldjenek azonnal a szerencsétlenség színhelyére segítséget.

X.

Tehát visszakerült a kis lakásba. Kikönyökölt az ablakba, úgy leste az éjszaka zürzavarát, melyet a szerencsétlenség támasztott. Az érkező vonatokat természetesen mind megállították az állomáson s az utasok álmukból felriadva hallották a véres hirt. Rémülten sugdolózó, szörnyűködő csoportok gomolyogtak a peronon. Szent egek! A szerencsétlen áldozatok! Halottak is vannak? Hála Istennek, csak hogy nem velünk történt a katasztrófa! - sóhajtozott a felebaráti részvét és az önző öröm. Óh mennyivel őszintébb volt az utóbbi!...

S azután elkezdtek türelmetlenkedni, forrongani: Hát mi mikor mehetünk tovább? Csak átszállással lehet folytatni az utat? Szép komédia! Mikor nekem reggelre már Budapesten kellene lennem. Nekem is, nekem is! - hallatszott mindenfelől. S a romokon, a sebesülteken, a halottakon lázasan, vadul akart keresztülgázolni a mohó, rohanó, kegyetlen élet...

Az ég már szürkült, amikor a segély vonat a katasztrófa színhelyéről, a halál völgyéből lassan begördült az állomásra. Lassan, mogorván, mint a gyászmenet. Ez a vonat hozta az utasokat is, akik Budapest felől jöttek s fáklyafény mellett keltek át a hegyen, hogy utazásukat folytathassák. Hangos örömsikoltás reszkettette meg a levegőt: a vén Márton a gépen ráismert a fiára. Feje be volt kötve, de látszott, hogy sérülése csak könnyebb természetű. S az öreg sirva ölelgette össze, megtapogatta minden porcikáját: Fiam, édes fiam! - Körülöttük pedig zürzavaros sokaság árasztotta el a peront. Az ott rekedt utasok megrohanták az érkezőket: mi történt? Hogy történt?

S az emberek, kik a halál torkából kiszabadultak s látták a pusztulás véres roncsait: rémmeséket meséltek az éjszaka szörnyű tragédiájáról. Minden arcon a kiállott halálos rémület nyoma. Olyan volt a peron, mint a hajó fődélzete tomboló vihar után, amely a hajót végpusztulással fenyegette; amikor a hajósnép még minden izében reszket a borzalmas megpróbáltatás után s lesujtva érzi: milyen hitvány játékszer az egész büszke, gögös élete a titokzatos, kiismerhetetlen, sötét hatalmak kezében...

- Helyet, helyet! - kiabáltak a vasutasok, akik a sebesülteket emelték le a kocsikról. Sokan a bebugyolált fejü alakok közül úgy heverték a mentők karjai közt, mintha már nem volna bennük élet. Egy pár felkötött karu embert szinte ostrom vett körül: azok tudtak ám még csak mesélni! S egyszerre csak a szörnyűködés moraja után a megdöbbenés némasága fagyott meg a tömeg ajkán. Három hordágyat hoztak, egészen letakarva. S a tiszteletteljesen utat nyitó sokaság közt lassan vitték őket a kijárat felé; lassan uszott a három fekete hordágy, mint sötét vizeken a fekete hattyuk.

Az az asszony ott, az állomás ablakában megkövült szemmel meredt a három hordágyra. Vajjon kicsodák azok? Kicsodák?

S azután megpillantotta férjét is, amint a vonatról leszökött.

Milyen állapotban!

Ruhája megtépve, ahogy a mentés közben a romok szilánkjai összeszaggatták. Poros, sáros, még vérfoltok is vöröslenek rajta. Ráfreccsent az áldozatai vére! S amilyen piros volt az a vér: olyan kísértetfehér volt az arca...

Margit el akart előle futni. Nem, nem tud vele most találkozni. De a lábai a földbe gyökerestek. Tapodtat se tudott elmozdulni. S az ajtó kinyílt. Józsa Pál a szobába támoltyogott, csak úgy vonszolta magát, mint aki végképpen ki van merülve. Tántorgott, mint az ittas. Az

alvilági hatalmak borából ivott!... S arca ki volt kelve önmagából, szeme tétován lángolt, mint a tébolyodotté...

Észrevette az asszonyt. Megállott előtte s hosszan rászegezte a szemét:

- Hát te itt vagy? Hazajöttél?

S újra vizsgálgatni kezdte. Mintha nem akarna hinni a szemeinek. S hozzátette:

- Hazajöttél, hogy gyönyörködj a művedben? - Kifelé mutatott az ablakon:

- Tekints csak ki az ablakon. Ez a te műved is, nem csak az enyém, Margit. A sebesültek, a halottak nem csak az én áldozataim, a tied is, Margit. S nézz végig engem is, aki szintén a te áldozatod vagyok. Aki pokolibb kinokat állok ki, mint azok, akiknek a jajveszékelése ide hallatszik. Akit nyomorultabbá tettél, mint azok a szerencsétlenek, akiket összezuzott tagokkal szednek le a kocsikról.

Az asszony kerekre nyitotta a szemeit a bámulattól és megdöbbenéstől. Nem értette az urát. Mért mondja, hogy azok a szerencsétlenek az ő áldozatai? S az ő, az asszony áldozatai is? Zavaros homály gomolygott előtte. Leste: micsoda rémek bontakoznak ki a homályból?

- Figyelj rám, - mondta a férfi. És leült az asszony elé és odahajolt hozzá. - Nem is oly régen azt mondtam neked: engem csak az ment meg fenyegető végzetemtől, hogy idehaza édes boldogság kárpótol, vigasztal az élet minden küzdelmeiért, csalódásaiért. A tisztaság angyala áll őrt a házam küszöbén s nem ereszti be az ellenségeimet. És most - mivé lett az én házam őrangyala most? Rima lett belőle, rima! Régen emésztett már a gyanu, de mindig küzdöttem ellene. Titokban megvédtelek, mint ahogy oltárokat védtek a papok a betóduló barbár hadsereg ellen. De tegnap óta nem tudtalak védeni. Tegnap láttam, hogy az én oltárom veszve van; hogy a Madonnám lezuhant a sárba; - s el voltam veszve én is. Tüzes karikák táncoltak a szemem előtt. Tétován kapkodott a kezem, mintha megtagadta volna az engedelmességet. Százak élete, biztonsága volt a kezembe letéve - s én nem tudtam parancsolni magamnak: ne törődj most fájdalommal, gyalázattal, boldogtalanságoddal, csak a kötelességedet lásd magad előtt! Nem láttam egyebet, csak téged, téged annak az embernek a karjai között. S elkövettem a végzetes tévedést. Előidéztam a szörnyű szerencsétlenséget. Egymásnak eresztettem a két vonatot. Hah! minő eget-földet rázó dördüléssel csattantak össze! És én hallom ezt a kábitó, szédítő csattanást, hallom! S a fejem fáj, úgy fáj, mintha csak odaszorult volna a két összekötő gép közé. S hallom a sebesültek jajveszékelését; hallom azt az irtózatosszerű nyöszörgést a romok alól. Hallom, - hallom!...

Felugrott, mint az örült, aki menekülni akar az üldöző hangok furia-csapata elől. Margit felsikoltott; odarohant, hogy karjai közé ragadja a boldogtalan embert.

- Pál! Férfjem! Csillapodj! Az ég szerelmére!

Józsa mindkét kezével tiltakozó mozdulatot tett. Borzadva hátrált az asszony elől:

- Megállj! - kiáltott rá. - Mit akarsz velem? Hozzám ne éj! Te céda!

Az asszony karjai lehanyatlottak. Leroskadt a karszékre. S reszketve várta a következő pillanatok iszonyatait.

Az ura pedig odahajolt hozzá:

- Mért akarsz ölelni engem? Mért nem akarod megölelni őt? Hiszen itt van? elhoztam őt neked...

Margit kezei, amelyekkel arcát eltakarta ölébe hanyatlottak. Tekintete odafagyott az ura dult arcára.

- Láttad azt a három hordágyat, - suttogta tovább Józsa, - amelyeket oly némán emeltek le a vonatról? Az egyiken fekszik ő - nem olyan puha párnán, mint mikor a te kebleden feküdt. Mért nem rohansz le hozzá? Mért nem halmozod el a csókjaiddal? Irtózol tőle, mert nem adja vissza csókjaidat többé? Én is megkérdeztem tőle: édes volt a feleségem ölelése? De nem tudott rá felelni. Számadásra akartam vonni, de ravasz kópé volt: megszökött a számadásom elől. Ott feküdt előttem, véres fővel, üveges szemmel Dénes Dezső, a szeretőd! A szeretőd, Margit!

Az utóbbi szavakat már vad kitöréssel kiáltotta az asszony fülébe. S vasmarokkal vállon ragadta s megrázta a nőt, mintha össze akarná zuzni. Margit pedig mintha egyszerre megtört volna a néma varázslat, felszökött helyéből. És sirt, kacagott, tombolt és fölsikoltott az égre:

- Van nemezis! Van bosszuállás! Van Isten!

A férfi értetlenül bámult rá.

- Pál, szerencsétlen férjem! - tört ki a nő szívéből minden visszafojtott indulat, bűnbánat, szégyen és fájdalom. - Hallgass rám. El kell, hogy mondjak, meg kell, hogy gyónjak neked mindent. Az én ajakamról kell, hogy halljad a vallomást, mert csak így tudok könnyíteni talán a lelkemen. Igen, én kedvese voltam annak az embernek. Megtántoritott, s mikor a bűn útjára tértem, nem volt erőm visszatérni többé. Nem birtam legyőzni azt az áldatlan szenvedélyt, nem birtam! De azt a csaló, képmutató, hitszegő életet, hogy a te feleséged s az ő kedvese legyek, nem akartam folytatni tovább. Ugy éreztem: becsületesebben cselekszem, ha a te házadat megszabadítom a büntől, a gyalázattól. Legyek hát az övé egészen, ez a gondolat vezetett, amikor a házadat elhagytam. Mert azzal a gondolattal hagytam el, hogy soha vissza nem térek ide többé. Rajongó hittel, bizalommal hagytam el s egyszerre künn találtam magamat az utcán. Érted, Pál, az utcán! Ahol a többi utcai rongy van. Az az ember dobott oda. Megírta nekem, - aki ezentúl egész életemet neki akartam szentelni - hogy legyen vége a kalandnak. Sőt tudod, hogy még mit írt? Azt írta, hogy ha nem akarok visszatérni a férjemhez és anyagilag szükségem szenvedek valamiben, - forduljak bizalommal hozzá. Bizalommal - hozzá! Ki akart engem fizetni; ki akarta fizetni az eldobott szeretőjét a felesége pénzéből!... El tudod képzelni azt a szégyent, azt az elkeseredést, amikor azt a levelet olvastam? Azt a haragot, azt a gyűlöletet, ami ez ellen az ember ellen szívemben támadt?... Pál! Pál! A bosszuálló Isten vezette a te kezedet, amikor a szerencsétlenséget előidézted. Tele van a szívem bűnös, gonosz örömmel is, amikor az ő bűnhődését látom. És én szeretném megcsókolni a te büntető, bosszuálló kezedet, az igazságos Isten kezét, Pál!

És térdre vetette magát az ura előtt és átkulcsolta annak térdeit.

A férfi megrendült lélekkel hallgatta. Azután mélységes szomorúsággal, szánakozással nyugtatta rajta a tekintetét.

- Margit! - mondta csöndesen. - Mi lett belőled, Margit.

Multak varázsa csendült meg a hangban, ahogy e nevet kiejtette. Multak álmainak varázsa, szomoruan, fájdalmasan, mint távoli, elhaló harangszó.

A nő csöndesen fölemelkedett.

- Tudom, hogy nem bocsájthatsz meg nekem. Tudom, hogy köztünk vége mindennek. Még ha meg is bocsájtanál nekem *te*, nem bocsájtanék meg magamnak *én*. A mi boldogságunkat eltemetik abba a sirba, amelybe azt a szerencsétlent fektetik. Soha, soha többé nem jön rá feltámadás. A mi utaink elválnak örökre. De Pál, boldogtalan Pálom, mire hagylak itt téged? Téged a történekekért felelősségre fognak vonni. Mi lesz veled?

S mintha csak e kérdésére akarna feleletet adni: erős, sürgető kopogtatás hangzott az ajtón.

- Ki az? - kérdezte Józsa.

- Én vagyok, - szólalt meg a folyosón a vén Márton hangja. - A bíróságtól vannak itt. Keresik a főnök urat!...

- Tüstént megyek! - kiáltott vissza Józsa.

Margit felsikoltott és utját akarta állani férjének, aki már indult az ajtó felé:

- A bíróság! Szentséges Isten! Téged börtönbe akarnak vinni! De én azt nem engedem. Nem engedhetem. Hiszen nem te vagy a bűnös, hanem én!

S kimerülten roskadt le egy székre és zokogva borult annak támlájára:

- Mit tettem! Irgalom atyja, mit tettem!

A férfi odament hozzá. És azzal a komolysággal és ünnepiességgel, amit az embernek a nagy pillanatok adnak, mondta:

- Sirj, Margit. Sirj és szenvedj. Nagyobb boldogság nem érhet téged most, mint amit a könnyek adnak. Mert csak a sirás és szenvedés az, ami megtisztíthat téged. Én is szenvedni fogok. És szükségét érzem annak, hogy szenvedjek. Ki nem kerülném a bűnhődést semmi kincsért a világon! Az összezuzott áldozatok, a kiontott vér elégtételt követel. És áldottak a könnyek és szenvedések, amelyek visszaadják lelkünk nyugalmaát!...

És sietett birái elé.

Az asszony egy darabig ott állott a szoba közepén. A nap már egészen fölkelte; bántó, éles, vidám ragyogással aranyozott meg mindent a rémséges éjszaka után, mintha földöntúli közönyösségével mit sem törődne az emberek tragédiáival. Margit szeme elé csapta két kezét, mintha nem is akarna több fényt, több hajnalt látni. S azután egy jajszó nélkül végig zuhant a szoba padlóján. Estében véresre zuzta homlokát. Cselédje úgy találta meg, eszméletlenül fekvő a földön, amikor nagysokára feljött a lakásba, a vasuti szolgák csoportjából, akikkel az éj eseményeit tárgyalták. A lány különben oda volt a boldogságtól. Az ő jókedve egy derűs folt volt abban a napos-árnyas kaleidoszkopban, amit úgy hívnak, hogy élet... Csakhogy a Lajos az éjjel nem utazott azzal a vonattal! Pedig úgy volt, hogy utazni fog... S a leányzó dalolni szeretett volna, ha nem tartja illetlennek a nagy jókedvet, amikor körülötte mindenki jajveszékelt...

XI.

A főtárgyalást, melyet a vasuti szerencsétlenség ügyében tartottak, természetesen lázas érdeklődés leste. Mint ahogy a sziklát ostromolják a hullámok: úgy forrott a törvényszék épülete körül a kíváncsiság. A tárgyalási teremben verekedtek a helyekért; s a künnrekedt sokaság ott szorongott a folyosón, s kapva-kapott minden híren, minden szón, amely az Igazság ítélő széke elől fülébe jutott.

- Keményen rá fognak szólni, - bólintgattak az emberek. - A vérszopó tanács elé került a dolog...

Vérszopó tanácsnak azt a három bíró urat nevezték, akik elől a legtisztább ártatlanság is, ha véletlenül a vádlottak padjára került: nehezen vitte el szárazon. Az elnök ur a legnagyobb paragrafus-moly volt, aki valaha ügyiratok közé került; fekete pápaszeme, mintha nem volna rá képes, hogy a hideg szakaszokon kívül az *embert* is lássa. Az előadó bíró jó fiu lett volna, csak hogy soha a világért sem mert ellenkező véleményen lenni az elnök urral: hogy is ne! Majd, hogy még kockára tegye az előléptetését. A tanács harmadik tagja volt a legveszedelmesebb. Ez vidám, barátságos fickó volt: ha valamelyik fél vagy ügyvéd meglátogatta információ végett: elragadta a szíves előzékenységével: Ugy látom az előadásából, édes barátom, hogy a maga ügye igazságos. Ne féljen semmitől! S másnap annál nagyobb kedvetellett benne, ha a szegény ördögre ráhuzhatta a vizes lepedőt. Még a rendes kártyaasztalánál is elmesélte a mulatságos esetet, fekete fogaival kacagva: Hogy meg volt lepetve a jámbor! Hahaha! Kontra a játéknak, kontra a tuletroának, kontra az uhunak!... Végül a kir. ügyész mérges kis alak volt; az inkvizíció fanatikusai, Robespierre közvádolója nem keresték és találták föl nagyobb szenvedéllyel minden teremtet lélekben a bűnöst, mint ő...

- Vezessék be a vádlottat! - hangzott a zordon pápaszemes ur ajkairól.

Józsa Pált nagyon megviselte a vizsgálati fogság, mert egészen a főtárgyalásig foglyul tartották. Bűncselekménye súlyos büntetés alá esik; szökésétől méltán tarthatni - mondták ki rá az igazság szigorú őrei. Mit láttak azok a vesékbe, a vádlott lelkébe, hogy ő igenis: bűnéért szomjazza a bűnhődést. Itt, a főtárgyaláson sem tagadott semmit: ő, az ő vigyázatlansága okozta a szörnyű katasztrófát. Mindössze azzal magyarázta a végzeteljes tévedését, hogy a szokottnál is idegesebb volt aznap este...

- Kegyetlenül rásóznak! - szállt ajkról ajkra a hallgatóság körében a moraj.

- Szerencséje, hogy Fodross doktor védi! - mondták mások. - Nos, bizonyosan megint gyönyörű beszédet fogunk hallani!

S már is türelmetlenkedve várták az élvezetet, amikor a híres védőügyvéd ékesszólásának zsilipjei megerednek. Egyszer már megélvezték az ügyet, amikor az ujságok hajmeresztő részletességgel ontották a hasábokat a szerencsétlenségről; s most újra lesve-lesték a modern cirkusznézők, amint a tanuvallomásokban ismét föltáruultak előttük a rémes éjszaka borzalmai...

Délutánra maradt a tanúk sorában Józsa Pálné kihallgatása.

Margit talpig feketében jelent meg a bírák előtt. A védőügyvéd különös figyelemmel ütötte föl a fejét jegyzeteiből, amikor az asszonyt kihallgatták.

- Mondja meg a tanu, régóta szenvedett idegességben a vádlott?

- Évek óta.

- S aznap a szokottnál idegesebb volt?

- Igen.

- Nem tudja, nagyságos asszony, miért?

Margit fölemelte fejét. S egészen, nyugodtan, higgadtan felelt a kérdésre:

- De igen. Miattam volt izgatottabb, mint rendesen.

A hallgatóságon a meglepetés moraja hömpölygött végig. Józsa Pál a vádlottak padján megrezzenve hajlott az asszony felé.

- Miért? - kapott a dolgon a védőügyvéd. - Valami családi jelenet volt köztük talán? Méltóztassék, kérem, ezt elmondani, mert ez megokolja védencem magaviseletét s enyhítő körülményül esik javára a mérlegbe.

- Igen, - folytatta Margit, - s éppen ezért is akarok az elnök ur engedelmével mindent őszintén elmondani. Én... én elfeledkeztem a hitvesi hűségről. Megcsaltam az uramat, aki engem gyöngéden, becsületesen szeretett. S az uram éppen aznap este tudta meg, hogy megcsalom.

Mint a tenger, amelyet hirtelen megrohan a sirocco: olyan lett egyszerre a terem. A hallgatóság nem bírta elfojtani a csodálkozását. Sokan felugráltak helyeikről. A hátul állók előre tolakodtak, hogy jobban halljanak, hogy jobban lássák az asszonyt.

- Figyelmeztetem a hallgatóságot, hogy tetszés vagy nemtetszés nyilatkozataitól tartózkodjék, mert különben kénytelen leszek a termet kiüríttetni! - recsegte közbe az elnök.

- Kérem a tanut, folytassa a vallomását! - sürgette lázasan a védőügyvéd.

De Józsa hirtelen felugrott s tiltakozva emelte föl a kezét:

- Ne folytassa tovább. Megtiltom, hogy folytassa!

- Nem tilthatod meg, hogy el ne mondjam az igazat. Hiszen ezzel a saját lelkeimen is könnyitek, - mondta nyugodtan, szeliden, de határozottan is az asszony. - Hiszen én is bűnösnek érzem magamat a szerencsétlenség előidézésében. - S egyszerre szenvedélyes kitöréssel fordult a bírói szék felé: - Aznap délután is a kedvesemnél voltam, ez az igazság! Ez hozta ki a sodrából végképp az uramat. Rossz voltam, elvetemedett voltam s nyíltan vádolom vele magamat, nehogy ártatlan szenvedjen miattam. Ezért is jöttem most ide, hogy ha önök bűnöst keresnek: fogjanak el engem, vagy legalább is ültessenek oda az uram mellé!

Ismét a bámulat moraja zugott föl a teremben. Az emberek előrehajoltak, minden szem lázasan tapadt a szenzációs vallomást tevő feleség arcára. Oly szép volt e percben a bűnös, bűnbánó asszony, aki pellengérre állította viszonyát, rongyokra tépte a becsületét, s ott állott leplezetlenül a bírák előtt, mint egy különös új Phryné, hogy megvesztegesse az ítélőszéket. Hajatövéig elöntötte a szemérem égő bibora; s homlokán, szemében ott lángolt a mártírok glóriája: látszott, hogy ha a kinpadra kellene lépnie, hogy a férjét megmenthesse: nem haboznék.

- Mit szól ehhez a vallomáshoz? - fordult az elnök Józsa Pál felé.

A vasutas hevesen kiáltott föl:

- Egy szó sem igaz belőle. Csak azért mondja, hogy az én sorsomon könnyítsen!

Margit meglepetve fordult feléje:

- Pál!

- Igen, - ismételte a vasutas. - Csak azért mondom, hogy enyhítsd a sorsomat. Hiszen hü és igaz feleségem voltál mindig...

Az asszony megreszketett. Ugy szeretett volna odaborulni az ura lábai elé, aki ime nem taszította őt a sárba, hanem nagylelkűen, nemesen védelmére kel a becsületének s igyekszik őt tisztára mosni a világ előtt! A védő azonban nem akarta engedni így elsikkasztani ezt az enyhítő körülményt:

- Könnyen megtudhatjuk a valóságot: A nagyságos asszony megmondja, ki volt állítólag az ön barátja. Kérem az illető tanuként való beidézését... S mindenesetre zárt tárgyalást kérek.

A nő lesütötte a szemét és halkán felelt:

- Azt nem lehet beidézni. Mert ő is ott lelte halálát a szerencsétlenek között...

Mélységes csönd állott be e szavakra a tágas, komor, boltíves csarnokban, amelybe a bíróság feje fölött magas, csucsíves ablakokon át szűrődött be a világosság. A hallgatóság lélegzetfojtva figyelt. Ah! a mai nap igazán nagyszerű nap volt! Váratlan eseményhez jutottak. A katasztrófán kívül még egy családi dráma megrázó izgalmaiba is belepillantást nyerhetnek...

Az elnök ismét a vádlotthoz fordult:

- Van önnek erre megjegyezni valója?

- Ami az imént. Hogy egy betű sem igaz az egészből. A feleségem tisztára hitvesi önfeláldozásból találta ki az egész mesét... Kérem az elnök urat, bocsássa haza a szegény asszonyt. Hiszen magánkívül van az izgalomtól.

Margit valóban megtántorodott. A teremőrnek kellett őt kivezetni, hogy a folyosó friss levegőjén magához térjen. A küszöbről még egy pillantást vetett az urára, alázatos, szomorú, boldog hálával telten...

- Szerencsétlen! Mit tettél - támadt rá a férje, amikor az elnök szünetet rendelt és felesége fölkereste őt a vádlottak szobájában. Közpredává, dobtad a becsületedet!

- A becsületemet?! - fakadt ki elkeseredetten az asszony. Hol van még nekem becsületem? Te már nem becsülhetsz engem - s én sem becsülhetem önmagammat. S a világ? Mit törődöm én ezenkívül a világ becsületével? Csak eggyel törődöm: hogy tőlem telhetőleg segítsek rajtad - ha az életem árán is!... És te oly nagy, oly nemes voltál hozzám! Te védelmemre keltél - önmagad ellen. Oh, milyen boldog voltam, amikor azt mondtad: mindig jó és igaz feleségem voltam. Milyen boldog voltam - s milyen éles fájdalom hatott a szívembe. Oh, Pál - és én meg nem hálálhatom ezt neked...

A férfi egy kézmozdulattal félbeszakította... Csengettek. A fogházőr jelentkezett, hogy a vádlottat a terembe visszavezesse, mert a tárgyalást folytatják.

Megkezdődnek a vád- és védőbeszédok. A mérges kis ügyész oly toporzékoló dühvel fogott a vád előterjesztéséhez, mintha legalább is egy karja eltörött volna az összeütközéskor. Nincs az a krajcáros ujság riportere, aki hajmeresztőbb színekkel festhetné le amaz éjszaka rettenetességeit, mint ő cselekedte. Hátborsóztató tetemrehívást rendezett. Szigorú, példás büntetést kért a vádlottra.

Azután fölemelkedett a védőügyvéd. Várakozásteljes csöndben csendült meg az a híres, érces tenor.

Gyönyörűen tudott beszélni. Az ékesenszólás égi adományát két kézzel szórták rá az istenek. Tudott mélyen szántani és magasan repülni. Tudta használni az érvek arzenáljának minden fegyverét; tudott játszani a poézis hurjain: egyként szólni az észhez és a szívhez. S csodá-

latosképpen: fényes tehetsége mellett nem volt népszerű alak a kisvárosban, melynek apró tyukprókátorai fölött toronymagasnyira kiemelkedett. Az emberek rossz néven vették tőle, hogy a tenorja bűbajos csengését ugyancsak sok arannyal kellett megfizetni. Szidták a háta megett, telhetetlen a munkában és a pénzvágyban!... A kisvárosi látókör, az elpipázott és végigsörözött életüek nem értették a lázas ambíciót; a kis szatócsok szörnyűködtek, hogy meri ez az ember a tudományát drágábban mérni, mint ők?

A magas, sovány, sáppadt férfi két arccsontján piros foltok gyulladtak ki. A vasutasok helyzetéről beszélt: az over working nyomorult alamizsna-bérrel fizetett rabjairól. Akik hősök és áldozatok egyszerre; hősei a munkának és áldozatai annak az állami és társadalmi rendnek, amely nyugodt, gondtalan életet nem tud biztosítani azoknak a munkásoknak, akiknek idejét, erejét, egészségét, sokszor életét a maga szolgálatára igénybe veszi. A vasutasok a hallgatóság sorában bólintgatva, szinte könybe lábbadt szemmel hallgatták. - Már magának a vasutasnak ez anyagi helyzete, a sok gondtól és fáradtságtól mulhatatlanul bekövetkező kimerültsége elég magyarázata, mentsége az olyan katasztrófáknak, - folytatta az ügyvéd, - aminő itt szemünk elé tárult. De a vádlottat még különösen menti az ő speciális tragédiája. És elevenen ecsetelte, mit érezhetett azon az uton a férj, akinek felesége, az önvádtól zaklatva, iderohan a bíróság elé, hogy iparkodjék megmenteni azt, akit ő döntött az örvénybe. - Józsa Pál e szavak alatt kinosan feszengett a helyén; akkor az ügyvéd váratlan fordulatot adott beszédének:

- De tegyük föl, tekintetes királyi törvényszék, hogy amit a feleség itt beismert, tényleg nem igaz. Fogadjuk el valóságnak a férj amaz állítását, hogy neje csak azért találta ki ezt a történetet, hogy férje számára hatalmas enyhítő körülményt dobjon az igazság serpenyőjébe. Akkor is, milyen mélységesen szivreható kép az, mely előttünk felragyog. Az asszony, a feleség, aki szerelemből, önfeláldozásból ideáll és önmaga ellen emeli a becsstelenség vádját. Pedig tudjuk, hogy a bűn szereti magát erénnyel kendőzni a világ előtt; tudjuk, hogy a nők, akik nemük szégyenei, akiknek titkos élete csupa szenny és mocsok: a világ becsülésére, a tisztességes asszonyok nimbuszára pályáznak. S ez az asszony nem törődik a közmegegyezéssel; ronggyá tépi a becsületét, hogy e foszlányokkal bekötözhesse a sebet, amit ő ütött. S a férj? Mit tesz ezzel szemben a férj? Nem fogadja el az áldozatot. Hitvány ember lenne, ha elfogadná; igazi ember, hogy nem fogadja el.

Milyen gyöngéd kötelék az, ime, ami ezt a két lényt egymáshoz fűzi! S a büntető-igazságszolgáltatásnak most el kell szakítani egymástól ezt a két lényt, akik pedig egymásnak vannak teremtvé. Uraim! bíró urak! vegyék ezt tekintetbe az ítélet kiszabásánál! Ne tegyék hosszuvá, kétségbeesztővé a büntetés idejét, a megpróbáltatást, amin ezeknek a szerencsétleneknek át kell menniök. Adják vissza minél hamarabb őket egymásnak, sok keserves, szörnyű szenvedés után a boldogságnak. És ha *nem* igaz a mese, amit az asszony kitalált: mossa el szenvedéseik emlékét az örömkönyek árja, amit egymás kebelén fognak sirni; s ha mégis *igaz* volna: akkor is találják föl vigasztalódásukat a bűnbocsátó szeretetben, az égi irgalom földi malasztjában, amely a kiállott szenvedések, a bűnnek bűnhődése után elárasztja boldogságát a mi gyarló, megtévedt, emberi sziveink fölött...

Mikor ezeket mondotta, már nem is úgy beszélt, mint a védőügyvéd, hanem mint egy pap. Mintha igazán megértette, jóra akarná fordítani a szerencsétlenséget, ami a boldogtalan házaspár életében történt: úgy nézett beszéde befejeztével Józsa Pálra...

A hallgatóság tapsolt. Az elnök újra keményen csendre intette. Azután a tanács visszavonult ítélethozatal végett. A védőügyvédet pedig elhalmozták üdvözlésekkel: Már megint gyönyörűen beszéltél, Imre!

- Nagy stréber az öreg! - jegyezték meg a legfiatalabb ujságírók.

- Képzelem, hogy megnyuzta a szegény ördögöt! - mondta egy alacsony, tyukpörök vitelére berendezett agyvelejű kolléga. - Holta napjáig fizetheti a szerencsétlen a számlát!...

Az ítélet elhangzott:

Hat hónapi börtön...

Tehát a vérszopó tanács is a törvény-előírt büntetés legcsekélyebb mértékét alkalmazta...

A közönség sietve oszlott szét, hogy a nagy izgalmak után a kávéházban, vendéglőben felüditse magát. Józsa Pálné ott zokogott a vádlottak szobájában az ura előtt. De az ura keze most már ott nyugodott a fején.

- Légy erős, Margit. Ennek így kellett lenni. Hidd el: nyugodtan megyek a börtönbe. Tartozom az igazságnak azzal, hogy megszenvedjek azért, amit vétettem. Te pedig menj. Te rád hivatás vár. Bátorítsd, vigasztald, ápolj szomorú elhagyatottságában az én szegény, beteg édesapámat...

Az asszony engedelmesen hajtotta meg a fejét és sirva mondta:

- Megyek a szegény, beteg édesapádhoz.

Józsa Pál mögött pedig bezárult az ajtó s nemsokára bezárult utána a börtönajtó.

Margit hosszan nézett a távozó után. Azután levetette magát a földre s úgy csókolta a távozó rab lába nyomát...

HARMADIK RÉSZ.

I.

Napok óta havazott a hegyek között: jobban mondvá, valóságos lavina zudult alá a levegőből, eltemetéssel fenyegetve a völgykatlanban meglapuló kis gyárvárost, a parányi, mikroszkopikus Birmingham-et. Az alacsony földszintes házak tetői csakugy roskadoztak a toronymagas hőtömeg alatt, még a gyárak, hámorok hosszú kéményei is mintegy ágaskodva nyujtogatták fölfelé karcsu nyakukat, mintha félnének, hogy még őket is elborítja a rengeteg hőtömeg. Az utcákon az emberek nagy bajjal törtek szűk, gyalogos közlekedésre való ösvényt a fagyos torlaszok közt; a vonatok is csak nagynehezen, hókével törtettek tova: a küzdő gépek panaszos bugását riadva adták tovább a bércfalak; a hegyek közé huzódó iparvasut keskeny vágásai pedig végkép elvesztek az ölnyi hóréteg alatt. Három lépésre nem lehetett látni, csak táncoló, vibráló fehérséget: a billió meg billió szilánkká szétporló, leereszkedő hófelhőben jártak, habuckoltak az emberek, akiknek az állomáson, a gyárak körül muszáj volt dolgukat végezniök. S a hózuhatag, a porrátört csillagok zápora egyre özönlött alá, mintha nem akarna vége szakadni soha, soha. Talán nem is támadhat föl többé a hó alól az élet? Nem a tűz emészt meg a vén, bűnös világot; kegyelmesebb véget szántak neki: az ezüstös, hideg takarót, az álomból halálba ringató fagyot.

Nem. Odafönn a szél, a nap minden erejüket megfeszítve, hatalmas ostromot intéztek az uszó felhőbástyák ellen. Az aranynyilas hadseregnek sikerült egy pici rést törni, amely egyre nagyobb és nagyobb lön: a Nap győzhetetlen gárdája azon át tódult a meghódított világra. S mintha a dermedés átka alól megszabadult volna az élet, egyszerre megelevenedett az egész vidék: mint a fürge, fáradhatatlan gnómok nyüzsgő hangyaserege a barlangok rejtekeiből: bujtak elő az emberek a házakból, a gyárakból, lapáttal, ásóval, csákánnyal fölfegyverkezve, havat hányni, jeget vágni, utat törni: elfoglalni újra az élet számára az ellenségtől bitorolt vidéket.

Munkások nagy sokasága vágott neki kivált az iparvasut vágányainak, hogy azt a közlekedés számára mihamarább szabaddá tegyék. A fatermelő társaságnak, amelynek telepe ott volt az állomáson, az olaj- és aszfaltgyárak, vasművek épületei, raktárai közt, sürgős szállításai voltak: hozzá kellett látni a munkához alaposan. Az iparvasut igazgatója, a halvány, sovány, de szívós alkatu, bátor nézésű férfi, bucsuzóul megcsókolta feleségét:

- Rosszul vagy édesem?

- Nem, nem - mosolygott a fiatal asszony. - Ne félj. Nem lesz semmi bajom. Csak eredj nyugodtan a dolgozra.

S azután hosszan, hosszan utána nézett a férfinak, amint az a munkás-csapat élén nekiindult a hóborította, vadonnak. Lépésről-lépésre kellett utat törni maguknak: keserves fáradsággal, de mégis előhaladtak. Most egy mély szakadékba jutottak, amelyet különös nehéz munkába került kiásni. A munkások a szakadékokban serénykedtek: vezetőjük pedig fölhágott a hegytetőre, hogy onnan vezesse a hadjáratot a hó ellen, amelyben reményteljes kedvre tüzelte őket a diadalmasan felragyogó nap. Ugy látszik, immár utolsó mérgét adta ki a tél; úgy érzik mintha már tavaszi illat szállana a légből, a hómezők felett is: az ibolyák előre küldött üdvözléte... Vagy talán künn a nagyvilágban még tél van, hóföreteg pusztít? csak ebben a völgykatlanban biztat érkezésével a tavasz?

A férfi végigtekintett a hóhullámos dombvidéken; s végigtekintett egész életén. Főlelevenedett előtte a kép, amikor nagyratörő lázzal bocsájtkozott küzdelembe gigászi hatalmakkal; s amely küzdelemben össze kellett törnie. S azután, mikor a nagyratörő, büszke álmok világából

alázuhanva be kellett volna érnie a zajtalan, szerény boldogsággal: ismét lázongott, elégedetlenkedett. Ki akart szabadulni abból a zugocskából; háborogva kérdezte: miért él hát az ember? S akkor a Sors azt mondta neki: Jó, hát elveszem tőled a boldogságot is. És elvette. Csaknem végképpen elragadta. Olyan nehéz volt azt újra visszanyernie!...

Már a börtönben is ezek a gondolatok rajzották körül, amelyek számára, meghasonlott, borongó lelke számára a gyógyulást, megváltást jelentették. A vizsgálóbíró irodájának asztala mellett görnyedve töltötte el az időt, lesve-lesve a híreket, amelyek édesapja betegágyától hozzá érkeztek. Az öreg vasutas már a főtárgyalás idején betegen feküdt: a lesújtó hír fia eliteltetéséről még betegébbé tette. Mikor a rab a büntetését kitöltötte s hazatért: már lábadozót talált maga előtt, aki hálásan szorongatta ápolójának, a sápadt, meghervadt fiatal asszonynak finom, puha, fehér kis kezét.

- Neki köszönhetem, hogy élek... - És egész este legendákat beszélt arról az önfeláldozásról, amivel minden percét súlyos betegágya, mellett töltötte.

Másnap reggel, amikor Pál a szülei hajlékban fölserkent, azon vette észre, hogy Margit csomagol. Egy kis táskába szótlanul rakosgat egyetmást.

- Mit csinálsz? - kérdezte tőle Pál.

- Készülök az utra, - felelte az asszony.

- Miféle utra? Hová akarsz te menni?

Margit, szótlanul fordult vissza hozzá:

- Hát hiszen nekem most már el kell mennem. Most már nincs rám itt semmi szükség többé. Te hazajöttél - itt maradsz az édesapád mellett. Én már utána is néztem: hol morzsoljam le az életemet. Egy öreg kisasszony vesz magához társalkodónőjének... Hát Isten veled, Pál.

Józsa megcsóválta a fejét:

- Hát mért mennél el? Cselédkenyeret ennél idegenben?

Az asszony felsóhajtott:

- Oh Pál! Hát csak nem maradhatok veled? Hiszen csak nem tűrnél meg? Pedig szolgálnak is itt maradnék - csak megtűrnél magad mellett...

Pál odalépett hozzá. És csöndesen, szótlanul magához ölelte a szeliden lehajtott fejét, amelyben már egy-egy ősz szál is ragyogott: a lélek őszének ezüstszájai. Az asszony szíve fenekéről egyszerre kitört a zokogás. Sirt. - Isten tudja, meddig sirt? És Pál könnyei is fejére hullottak. És egyesültek ők, a bünbocsátó szeretet üdvösségében, az égi irgalom földreszálló másában, amely a megpróbáltatások után elárasztja békességét mi gyarló, megtévedt, emberi szíveink fölött...

A nap ujjongó diadalbimbója mind jobban kibomlott. Józsa szíve is felujjongott az új tavasz bűbajos sejtelmeire. Oh édes, csodaevő ereje a természetnek, amely a legdühöngőbb tél után is elhozza számukra az új kikeletet; édes csodatevő ereje a szívnek, amely annyi gyász után is új örömök virágát képes teremni!...

De egyszerre elborult. Eszébe villant: csak korai ne legyen az öröm! Hiszen számára még nagy, nagy szomorúságot hozhat a közeli jövő! Hiszen most várják ők azt a parányi kis Messiást, aki hivatva van őket igazán abba az új életbe bevezetni, amelynek semmi, de semmi köze többé a multhoz. Hát ha mig ő azt hiszi, hogy már mindent megnyert: odahaza mindent elveszített? Felesége már akkor rosszul érezte magát, amikor távozott. Mi történt azóta

otthon? Vaskarok huzták haza: de nem hagyhatta itt a munkáját. Napokig tartott, amig végre kivágták a vasutat a hótemetőből s ő lelkenedezve nyitott be lakása ajtaján:

- Szabad a pálya! - kiáltotta édesapjára, aki azóta nyugalomba vonult s náluk vonta meg magát, a világtól eldugott városkában, ahol az iparvasutnál Józsa alkalmazást kapott. - Már meg is érkezett a vonat!

- Meg ám! - visszhangozta örömtől csillogó szemmel az öreg. - Egy kis fiúcskát hozott nekünk!

Pál hangos örömkialtással rohant a szobába. Odaborult az ágyra, ahol a sápadt édesanya feküdt, csecsemőjét édes gyöngédséggel magához ölelve. S azok a könnyek, amelyek szemekből most ömlöttek: azok mosták el igazán a multak minden emlékét; az a csók, amelyben most összeforrtak: volt számukra az igazán új élet előpostája...

- Már két naposak vagyunk! - rebegte az asszony, végtelen szeretetteljes pillantással alvó bimbócskájára. - De te most feküdj le, édesem. Hiszen egészen ki lehetsz merülve.

- Dehogya is fekszem le! Dehogya is vagyok én fáradt! - kiáltott hangosan Józsa. S aztán ölébe kapta a kicsikét, s miután két nap, két éjen át törte a havat: harmadnap egész éjszaka hurcolgatta a kisé nyögösködő legénykét. És mikor ölében tartotta: akkor érezte, hogy ime, most jutott el élete utolsó állomására. Mert valóban a bölcsességnek, az *élet megértésének* utolsó állomása az, amikor belátjuk, hogy nem adhat nekünk drágább ajándékot a sors, mint azt a kincset, amely hus a mi husunkból, vér a mi vérünkben; aki megmutatja nekünk: mi hát a mi küzdelmünk célja és jutalma? Semmi, semmi más, mint hogy az ő édes kacagását halljuk, növekvését lássuk, fölcseperedésével szerető fészünkben szárnyra bocsássuk...

És aztán, ahogy teltek-multak az évek: Józsa Pál sokat sétált kis fiával a békességes viruló völgyben.

A vasut mentén ott is éldégelt kunyhójában az öreg pályaőr. Annak is abban telt az élete, hogy a jövő-menő vonatokat figyelje.

S Józsa Pál most már megértette, hogy igenis: azért is élhet az ember, hogy az előtte elrobogó vonatoknak, amelyek az élet lázas, nyugtalan, nagyratörő utasait hordják-viszik: vörös zászlócskájával tisztelegjen; s mikor már a nagy, nagy emberiség szolgálatában gyengülő kezéből ki akar hullani a zászló: átadja azt utódjának, fiacskájának, - a jövőnek...

-&-